

МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ГО «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ЯРЕМЕНКА»

Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації

**Щорічна доповідь Президентові України,
Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України
про становище молоді в Україні**

(за підсумками 2016 року)

2017

УДК 329.78-048.74(477)
ББК 66.75 (4 Укр)
Ф 79

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

І.О. Жданов, канд. політ. наук, голова редакційної колегії,
О. Й. Ярема, заступник голови редакційної колегії,
О. М. Балакірева, канд. соціол. наук,
Т. В. Бондар, канд. соціол. наук,
І. І. Беляєва, М. В. Карчевич, А. І. Білий, В. С. Коляда, О. В. Кравченко

Керівники авторського колективу –

О. М. Балакірева, канд. соціол. наук.
Т. В. Бондар, канд. соціол. наук

Авторський колектив:

Балакірева О. М., канд. соціол. наук (вступ, висновки, рекомендації, розділ 3.2)
Бондар Т. В., канд. соціол. наук (вступ, висновки, рекомендації, розділ 3.2)
Бородін С. І., д-р істор. наук, доцент (розділ 2.4)
Галустян Ю. М., канд. соціол. наук (розділ 2.1)
Гук Л. П., канд. екон. наук (розділи 1.2 та 1.4)
Левін Р. Я., канд. соціол. наук (розділи 2.2 та 3.1)
Окушко Т. К., канд. пед. наук (розділ 2.3)
Петрочко Ж. В., д-р пед. наук, проф. (розділ 2.3)
Рингач Н. О., д-р держ. упр. (розділ 1.1)
Ярош О. М., канд. екон. наук. (розділ 1.3)

Ф 79 Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації – Тернопіль: ТОВ «Тернограф», 2017. – 100 с.; іл.

ISBN 978–966–457–317–4

Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні за підсумками 2016 року підготовлена відповідно до Декларації “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” від 15 грудня 1992 року № 2859-ХІІ. У ній висвітлені процеси формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації.

Доповідь містить вступ, три розділи, висновки та рекомендації, додатки.

ББК 66.75 (4 Укр)

ISBN 978–966–457–317–4

© Міністерство молоді та спорту України, 2017
© ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», 2017
© ТОВ «Тернограф», 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
Сучасні виміри становища молоді в Україні	7
1.1. Демографічний портрет молоді в Україні	7
1.2. Освітньо-професійний потенціал молоді та напрями його реалізації.....	11
1.3. Економічна активність молоді	18
1.4. Соціальне становище молоді	23
1.5. Роль молоді в процесі децентралізації	29
РОЗДІЛ 2.	
Молодіжна робота на місцевому рівні	33
2.1. Інфраструктура молодіжної роботи	33
2.2. Інноваційні форми реалізації молодіжної роботи.....	41
2.3. Роль інститутів громадянського суспільства в роботі з молоддю	50
2.4. Міжгалузєва та міжсекторальна взаємодія в роботі з молоддю	59
РОЗДІЛ 3.	
Молодіжна політика в умовах децентралізації	67
3.1. Нормативно-правове забезпечення процесу формування молодіжної політики в умовах децентралізації	67
3.2. Механізми молодіжної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях в умовах децентралізації	72
ВИСНОВКИ	79
РЕКОМЕНДАЦІЇ	82
ДОДАТКИ.....	86

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

USAID	– Агентство США з міжнародного розвитку
АТО	– антитерористична операція
ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ВОМС	– відділ освіти, молоді та спорту
ВПО	– внутрішньо переміщені особи
ГО	– громадська організація
ГПШ ЗСУ	– Генеральний штаб Збройних Сил України
ДГО	– дитяча громадська організація
Держмолодьжитло	– Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву»
Держпраці	– Державна служба України з питань праці
Держстат	– Державна служба статистики України
ДІСМП	– Державний інститут сімейної та молодіжної політики
ДМС	– Державна міграційна служба України
ДОНМС	– Департамент освіти і науки, молоді та спорту
ДСЗ	– Державна служба зайнятості України
ДСМП	– Департамент соціальної та молодіжної політики
ДЮСШ	– дитячо-юнацька спортивна школа
ЄС	– Європейський Союз
ЗОНЗ	– загальноосвітній навчальний заклад
ЗСУ	– Збройні Сили України
КМДА	– Київська міська державна адміністрація
КМУ	– Кабінет Міністрів України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ України
МГО	– молодіжна громадська організація
МЗС	– Міністерство закордонних справ України
Мінінфраструктури	– Міністерство інфраструктури України
Мінкультури	– Міністерство культури України
Мінмолодьспорт	– Міністерство молоді та спорту України
Міноборони	– Міністерство оборони України
Мінрегіон	– Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України
Мінсоцполітики	– Міністерство соціальної політики України
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я України
МОН	– Міністерство освіти і науки України
НАМН	– Національна академія медичних наук України
НАНУ	– Національна академія наук України
НАПН	– Національна академія педагогічних наук України
ОДА	– обласна державна адміністрація
ОМЦП	– обласний молодіжний центр праці
ОТГ	– об'єднана територіальна громада
ПТНЗ	– професійно-технічний навчальний заклад
РДА	– районна державна адміністрація
СК	– спортивний клуб
УМС	– управління молоді та спорту
УОМС	– управління освіти, молоді та спорту
УОНМ	– управління освіти, науки та молоді
ЦОВ	– центральні органи влади
ЦСССДМ	– центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
ЮНІСЕФ	– Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ООН)

ВСТУП

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади є невід'ємною складовою стратегічних перетворень в Україні. Від розмежування повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування на засадах субсидіарності й децентралізації значною мірою залежить становлення інститутів прямого народовладдя, формування спроможних громад, доступність і належна якість послуг у різних сферах.

Децентралізація влади вже помітно змінює нашу країну та пострадянську систему управління. Передача нових повноважень та потужного фінансового ресурсу на місця дозволили підвищити спроможність громад і змінити вектор їх руху на розвиток. Громади стають сильнішими й успішнішими. Водночас їх сьогоденній і майбутній розвиток ґрунтується саме на свідомому та обізнаному молодому поколінні українців, оскільки молодь є основою не тільки сильної громади, але й міцної держави та її інноваційного поступу.

Саме молоді люди утвердили європейський цивілізаційний вибір українського народу. Нині молодь називають поколінням перехідного періоду, яке живе в епоху бурхливих і глибоких перетворень, у роки потрясінь та нових можливостей. Молодь – це сьогоднішня, від якого залежить наше майбутнє та майбутнє нашої держави. Усвідомлення цього вимагає окреслення відповідних напрямів молодіжної політики в державі, що сприятимуть поступовому входженню у самостійне життя та становленню молодого покоління.

Формування спроможностей молоді обумовлена притаманними цій віковій групі особливостями: активна життєва позиція, високий попит на освіту, підвищений ступінь мобільності щодо змін місця роботи, перекваліфікації, освоєння нових видів і сфер діяльності. Сучасні тенденції міграційного руху молодого населення України з орієнтацією на високорозвинені регіони та іноземні країни ставлять перед громадами першочергові завдання – створення умов для особистісного становлення, соціальної активності та зайнятості молодих осіб, щоб вони залишались мешкати, працювати у громаді та брали активну участь у її розбудові й розвитку.

Таким чином, молодіжна політика в умовах децентралізації орієнтована на формування комфортного середовища для життя та розвитку молоді в громадах, а пріоритетними напрямками її реалізації є фінансове та кадрове забезпечення, розвиток молодіжної інфраструктури й залучення молоді до процесу розроблення й ухвалення рішень та контролю за їх виконанням.

Основоположним документом реалізації молодіжної політики є Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148. Комплексна державна молодіжна політика також ґрунтується на розвиненій законодавчій базі та інституційному забезпеченню її дотримання. За даними ООН, на початок нинішнього століття в 155 країнах, або у 82% країн – членів цієї організації було розроблено національну міжсекторальну молодіжну політику, у 168 країнах (89%) створено національні молодіжні координаційні механізми (такі як міністерство, департамент, рада чи комітет).

У доповіді процеси формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації представлено у таких аспектах: демографічна ситуація в молодіжному середовищі; молодь і здоров'я; соціальне становище та самопочуття молоді; молодь і шлюб, проблеми молодих сімей; зайнятість і професійна підготовка молоді; молодь і освіта; потреби і духовний світ української молоді; групи ризику та ризикована поведінка; економічна активність молоді тощо.

Доповідь містить вступ, три розділи, висновки та рекомендації, додатки. Вона підготовлена на основі даних Державної служби статистики України, інформаційно-аналітичних матеріалів, наданих Міністерством молоді та спорту України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством соціальної політики України, Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Міністерством юстиції України, Міністерством культури України, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державною службою зайнятості України, ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України», Національною академією медичних наук України, Національною академією педагогічних наук України, Державним фондом сприяння молодіжному житловому будівництву, Київським міжнародним інститутом соціології, обласними державними адміністраціями, Київською міською державною адміністрацією, об'єднаними територіальними громадами.

Крім того, було використано:

- моніторинговий звіт щодо процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (2017 р.);
- дані всеукраїнського соціологічного дослідження «Молодь України – 2017» (далі – «Молодь-2017»), проведеного Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України (2017 р.);
- результати опитувань у рамках глобального молодіжного проекту U-Report, впровадженого в Україні ЮНІСЕФ спільно з ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» (2016 р.).

РОЗДІЛ 1.

СУЧАСНІ ВИМІРИ СТАНОВИЩА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

1.1. Демографічний портрет молоді в Україні

Чисельність молоді. Аналізуючи статистичні дані щодо чисельності певних вікових контингентів молоді в сучасній Україні, слід зважати на ряд чинників, які впливають на достовірність цієї інформації. З одного боку, минуло 16 років з останнього Всеукраїнського перепису населення 2001 р., що негативно позначилося на якості обліку чисельності та статеві-вікового складу населення. З іншого – пов’язані із складною політичною та соціально-економічною ситуацією процеси переміщення населення (як всередині країни, так і за її межами), зміни чисельності мешканців окремих адміністративних територій не завжди були зареєстровані.

За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2017 р. в країні проживало 11530224 осіб у віці від 14 до 35 років (27,08% від усього населення), з них понад дві третини (69%) – міські мешканці (Табл. 1.1.1). У цьому віці ще спостерігається переважання чисельності юнаків і молодих чоловіків, яких майже на 238 тис. більше, ніж дівчат і жінок (наявна при народженні «фора¹» для хлопчиків зникає через вищу смертність, характерну для чоловічої статі).

Таблиця 1.1.1

Чисельність молоді (14–34 роки) за статтю, п’ятирічними віковими групами та місцем проживання, 2017 р., осіб

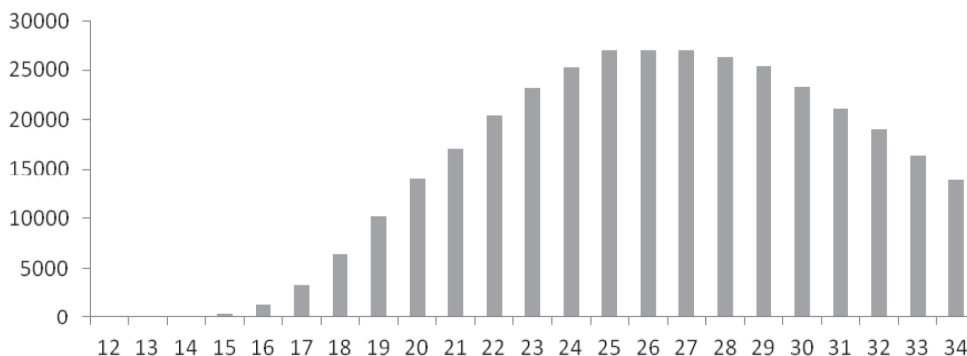
Вікова група, років	Міські поселення		Сільська місцевість		Всього
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	
14–19	742947	709591	410830	383560	2246928
20–24	834339	787430	426527	403276	2451572
25–29	1105147	1083885	536510	486917	3212459
30–34	1350499	1342270	482845	443651	3619265
Всього, 14–34	4032932	3923176	1856712	1717404	11530224

Джерело: за даними Держстату України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Проте не можна обмежуватися тільки кількісними характеристиками молодого населення. У сучасному світі, з визнаним пріоритетом людського капіталу для сталого розвитку, великого значення набуває оцінка й аналіз якісних ознак, до яких насамперед належить стан здоров’я (фізичного, психічного, соціального), що надає як можливість відтворення населення, так і його повноцінної життєдіяльності.

¹ У середньому на кожні 100 дівчаток народжується 105 хлопчиків.

Народжуваність. Понад 90% (125 671) всіх дітей у 2016 р. народжено матерями у віці 15–35 років (Рис. 1.1.1). Найбільш активні щодо дітонародження – жінки у від 20 до 30 років, порівняно з 2000 р. материнство «подорослішало». Середній вік матері при народженні дитини досягнув 27,4 року (2000 р. – 25,1 р.), що, тим не менш, є нижчим, ніж у європейських країнах.

Рис. 1.1.1. Розподіл чисельності народжених у 2016 р. за віком матері, міські поселення та сільська місцевість

Джерело: за даними Держстату України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Штучне переривання вагітності є вагомим чинником, що впливає на репродуктивне здоров'я, фертильність жінки, перебіг наступних вагітностей і пологів.

Стан здоров'я молоді. Здоров'я молоді – одна з найважливіших якісних характеристик, яка уможливорює подальші перспективи життєвого шляху молоді людини, її соціальну та професійну реалізацію, можливості виконання репродуктивних настанов, а в результаті – внесок у суспільний розвиток. За даними Національної академії медичних наук України, відхилення у стані здоров'я майже для 80% учнів 9–11 класів спричинюють обмеження у виборі професій (понад половину з них зумовлені наявністю хронічних хвороб). Наслідками негативних тенденцій у стані здоров'я молоді є зменшення частини працездатного населення та скорочення трудового потенціалу країни. В умовах децентралізації надзвичайно великого значення набуває розробка політики, спрямованої на формування, укріплення та збереження здоров'я молоді, яка враховує як вивчення й аналіз його особливостей, так і врахування місцевих умов, можливостей, ресурсів для обґрунтування дієвих стратегій і конкретних заходів.

Витоки здоров'я молоді, що природно, – у здоров'ї дітей. За даними МОЗ України, у 2016 р. зареєстровано серед сільських дітей (0–17 років) 1566,68 захворювань на кожну тисячу, для міських – показник є вищим (1886,69 на 1000 дітей).

Якщо стан здоров'я дітей у країні відносно легко аналізувати, то дослідження стану здоров'я молоді (досить великої та неоднорідної як за віковим проміжком, так і поділом на соціальні групи чисельності населення) є досить проблемним через певну обмеженість статистичних даних. Адже молодь з огля-

ду на свій вік (за даними Держстату України², серед підлітків 15–17 років та молоді у віці 18–29 років частка тих, хто оцінив стан здоров'я як «добрий» є найвищою – майже 80%) рідше звертається по медичну допомогу, а офіційна статистика захворюваності та поширеності хвороб формується за зверненням.

Крім того, якщо група «діти» офіційно присутня у статистичних формах МОЗ України, то «молодь» практично³ не представлено, аналізу доступна захворюваність і поширеність для дорослого населення (18 років і старше) або виділяються групи працездатного віку. Спеціальні епідеміологічні дослідження, які дозволяють достовірно та вичерпним чином судити про стан здоров'я молоді, на жаль, в Україні не проводяться.

За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017» переважна більшість (52%) молодих людей вважають себе практично здоровими, у кого практично не буває навіть нетривалих захворювань, 32,5% оцінюють стан свого здоров'я як такий, що іноді бувають застуди чи щось інше, але у цілому теж практично здорові⁴.

Поширеність соціально небезпечних хвороб. Суттєвим викликом здоров'ю нашої молоді є шкідливі звички: паління, вживання алкоголю та наркотиків, а також ризикована сексуальна поведінка молоді.

Сучасне покоління молоді зростає у часи, коли ВІЛ-інфекція, наряду іншими соціально небезпечними хворобами, розглядається як одна з основних проблем для здоров'я населення та суспільства в цілому. За оцінкою ВООЗ/ЮНЕЙДС, Україна продовжує залишатись регіоном з високим рівнем поширення ВІЛ серед країн Центральної Європи та Східної Азії – 90% випадків ВІЛ-інфекції виявлено в Україні та Російській Федерації, при цьому Україна має найвищу оціночну поширеність ВІЛ серед дорослого населення – 0,9%. На сьогодні, як і в більшості країн світу, в Україні епідеміологічної значущості все більше набуває статевий шлях передачі ВІЛ, отже найбільш ураженими цією інфекцією є молоді люди у віці 18-24 роки.

За даними ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України», починаючи з 2013 року, спостерігається зростання показника поширюваності ВІЛ-інфекції та СНІДу серед молоді. Так, у віковій категорії 15–24 років станом на 01.01.2017 зареєстровано 10 418 ВІЛ-інфікованих осіб (із загальної кількості 132 945).

Україна залишається лідером за рівнями захворюваності на туберкульоз. Захворюваність молоді у віці 15–35 років на 1,6% нижче загального рівня захворюваності на туберкульоз всього населення, який у 2016 році склав 67,6 на 100 тис. населення (2015 р. – 70,5).

У 2016 р., за даними МОЗ України, майже 52 тис. молодих людей віком 15–34 роки вперше встановлено діагноз наркологічного розладу, а у одного із 100 зареєстровано розлад психіки та поведінки через вживання алкоголю (Табл. 1.1.2). Зрозуміло, що значна частина споживачів знаходиться поза медичним наглядом та впливом і не відображена в офіційній статистиці.

² Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2016 р.

³ У щорічному довіднику МОЗ України за 2016 р. групу молоді виокремлено у позиції «Захворюваність і поширеність наркологічних розладів».

⁴ Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2016 р.

Таблиця 1.1.2

**Захворюваність і поширеність наркологічних розладів
серед молоді віком 15–34 роки, 2016 р.**

Найменування	Захворюваність		Поширеність	
	абс. числа	на 100 тис. відповідн. населення	абс. числа	на 100 тис. відповідн. населення
Всього, в т. ч.	51 832	451,6	229 639	2 000,7
Гостра інтоксикація та розлади психіки через уживання: алкоголю	31 607	275,4	60 526	527,3
опіоїдів, каннабіноїдів, кокаїну, галюциногенів та інших речовин	4 052	35,3	16 883	147,1
седативних або снодійних речовин, інших стимуляторів	298	2,6	1 068	9,3
тютюну	4 613	40,2	4 980	43,4
Розлади психіки та поведінки через уживання алкоголю	8 683	75,7	113 396	988,0
Розлади психіки та поведінки через уживання наркотичних речовин – усього	2 501	21,8	31 836	277,4

Джерело: за даними Центру медичної статистики МОЗ України.

Смертність молоді. У 2016 р. в Україні пішли з життя майже 17 тис. молодих людей віком 14–35 років (16 948), з них близько чверті становили молоді жінки та дівчата, втриє більше серед тих, хто помер або загинув – хлопці і чоловіки. Слід усвідомлювати, що до останніх даних щодо смертності потрібно ставитися з урахуванням їх неточності (через недооблік частини смертей з територій зони проведення АТО та тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя; відсутність достовірної інформації щодо чисельності населення в країні й окремих її регіонах тощо). Рівні смертності за п'ятирічними віковими інтервалами ілюструють значне переважання чоловічої смертності (Табл. 1.1.3).

Таблиця 1.1.3

**Смертність населення України за окремими віковими
групами, 2013 р., 2016 р., на 100 тис. нас. відп. віку**

Вікова група, років	2013 р.		2016 р.	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
15–19	81,1	34,3	73,3	31,7
20–24	146,9	49,7	124,1	40,0
25–29	242,7	80,6	198,2	65,3
30–34	407,3	132,5	311,1	105,0

Джерело: за даними Держстату України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Основна частина смертей припадає на інфекційні та паразитарні хвороби та зовнішні причини. Найбільше смертей спричинюють у цьому віці ВІЛ/СНІД і туберкульоз, на інші інфекційні хвороби припадає дуже не-

значна кількість. Зовнішні причини є головною причиною смерті молоді, з них найбільш часто – самогубства та самоушкодження, транспортні нещасні випадки.

Чоловіча надсмертність. Істотне перевищення смертності юнаків і молодих чоловіків починає спостерігатися з досягнення 15 років і зростає з віком. Складна сучасна ситуація позначилась на поглибленні статевої диспропорції (понад 90% смертей, зареєстрованих як випадки смерті внаслідок ведення воєнних дій – втрати життя молодих чоловіків). Прогресування порівняно з мирним часом чоловічої надсмертності серед молоді є більш характерним саме для зовнішніх причин (Табл. 1.1.4).

Таблиця 1.1.4

Надсмертність чоловіків за окремими віковими групами, всі причини та зовнішні причини 2013 р., 2016 р., разів

Вік, років	Всі причини		Зовнішні причини	
	2013 р.	2016 р.	2013 р.	2016 р.
15–19	2,4	2,3	3,2	3,1
20–24	3,0	3,1	5,1	5,0
25–29	3,0	3,0	5,5	5,6
30–34	3,1	3,0	5,8	6,8

Джерело: за даними Держстату України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

1.2. Освітньо-професійний потенціал молоді та напрями його реалізації

Стратегічний ресурс формування моделі сталого економічного розвитку представляють молоді люди з їх освітньо-інтелектуальним і професійно-трудохим потенціалом. Освітній рівень населення країни, зокрема молодого покоління, є одним з важливих показників, від якого буде залежати напрям модернізації нашого суспільства. Аналіз розподілу молоді за рівнем освіти (Табл. 1.2.1), проведений за даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, показує, що зменшується престижність вищої освіти серед молоді.

Так, якщо серед старшої вікової групи (30–35 років) повну вищу освіту здобули 38,7% опитаних, то серед молодих людей віком 25–29 років цей показник вже становив 39,7%. Базова освіта збільшує ефективність кожного окремого працівника. Молодь, яка отримала тільки початкову освіту, може опанувати найпростіші професії, таким людям набагато важче адаптуватися до складних виробничих процесів і методів, отже, вони роблять менший внесок в економічний розвиток. Але найвищий рівень освіти не стає гарантією успіху на шляху професійної самореалізації на ринку праці в сучасних умовах. Обмеженість джерел доходів після закінчення навчання, невдалий початок трудового життя змушують молодих людей, у тому числі випускників вищих і середніх професійних навчальних закладів погоджуватися на роботу, яка не відповідає їхнім потребам і професійній підготовці.

Таблиця 1.2.1

**Розподіл молоді за рівнем освіти, статтю та віковими групами у 2016 р.,
% до населення відповідної статевої (вікової) групи**

	За статтю		За віковими групами (років)			
	Чоловіки	Жінки	15–19	20–24	25–29	30–35
Повна вища освіта	24,4	31,5	0	17,1	39,7	38,7
Базова вища освіта	2,9	3,2	0,1	8,9	2,1	1,5
Неповна вища освіта	11,9	15,3	1,8	16,7	15,7	15,6
Професійно-технічна освіта	23,2	13,9	4,7	20,9	21,1	21,9
Повна загальна середня освіта	26,7	25,9	42,3	34,4	18,8	19,4
Базова загальна середня освіта	9,5	8,9	44,9	1,6	2,2	2,5
Початкова загальна або немає освіти	1,4	1,3	6,2	0,4	0,4	0,4

Джерело: розраховано за даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти» № 425-VIII, що набув чинності 5 липня 2015 року, держава забезпечує цільову підтримку для отримання професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років.

Результати опитування ВПО, місцевого населення і експертів свідчать, що у 9-ти досліджуваних областях (Вінницька, Житомирська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська області) внутрішньо переміщені особи переважно не мають труднощів під час влаштування дітей у дитячі або навчальні заклади і не відчувають упередженого ставлення через свій статус⁵. Учні, які проживають на непідконтрольній Україні території Донбасу чи в окупованому Криму, можуть продовжити здобуття загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах на підконтрольній українській владі території за всіма існуючими формами навчання⁶.

У зазначеному напрямку, зокрема, працює фонд «Відкрита політика», який проводить інформаційні кампанії для школярів з тимчасово окупованої території Криму та тимчасово непідконтрольної Уряду України території Донбасу щодо можливостей рівного доступу до якісної освіти, надає консультаційні послуги та супровід з освітніх питань. У Фонді з липня 2016 р. працює «гаряча лінія», створена спільно з МОН за підтримки ЮНІСЕФ.

⁵ http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/pedagogika/1_2016/%D0%93%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8E%D0%BA.pdf

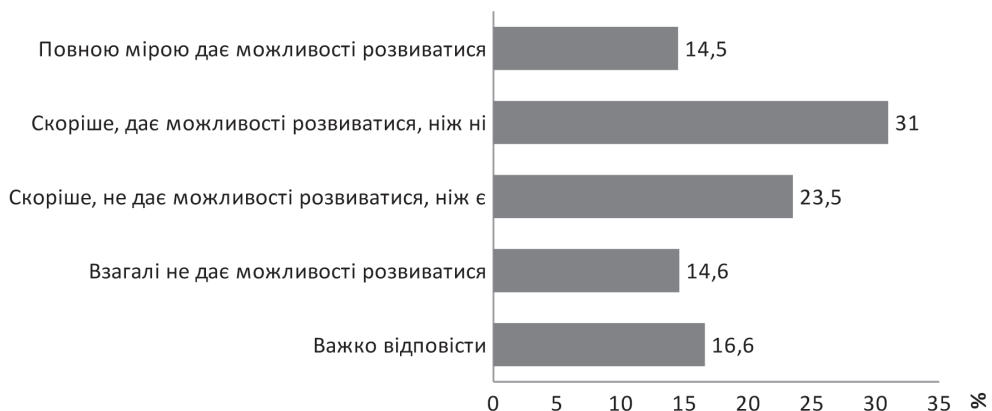
⁶ <http://pereselennya.org/yak-zdobuti-ukrayinsku-osvitu-perebuvayuchi-na-nepidkontrolnij-teritoriyi/>

* Тут і далі про проект U-Report – глобальний молодіжний міжнародний проект ЮНІСЕФ (в Україні впроваджений спільно з ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»), створений, щоб думки молоді були почуті та прийняті до уваги. Це інтерактивний інструмент для проведення щотижневих актуальних опитувань серед підлітків і молоді через СМС-повідомлення, Facebook, Messenger і Twitter.

Результати опитувань використовуються у діяльності урядових установ, громадських об'єднань і міжнародних організацій.

За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», 48,1% молодих людей в Україні не працює за фахом або спеціальністю, здобутою в професійно-технічному або вищому навчальному закладі. Здобутий рівень освіти, на думку значної чисельності опитаних, не дає можливості для їх професійного розвитку (Рис. 1.2.1).

Рис. 1.2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, чи дає здобута Вами освіта можливість розвиватися Вам у трудовій сфері (кар'єрне зростання, підвищення заробітної плати, створення власного бізнесу тощо)?»

Джерело: за даними соціологічного дослідження «Молодь-2017».

Реформування сфери освіти.

Освіта має стати ключовим чинником економічного зростання, ефективним засобом соціального просування кожного громадянина. З цією метою Уряд визначив основні пріоритети своєї діяльності у рамках проведення ре-

формування сфери освіти – це якісна, сучасна і доступна загальна середня освіта, «Нова українська школа»; модернізація професійно-технічної освіти; забезпечення якості вищої освіти та нова система управління й фінансування науки. Для досягнення поставлених цілей прийнято Закон «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, згідно з яким особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти ⁷.

Одним із складних завдань для об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади є забезпечення надання якісних освітніх послуг. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 27.05.2016 р. № 418-р «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік» обґрунтовано необхідність формування карти опорних шкіл, визначення чітких критеріїв розмежування відповідальності органів місцевого самоврядування на рівні територіальних громад, районів, областей та сприяння формуванню територіальними громадами (насамперед, ОТГ) оптимальної мережі навчальних закладів ⁸.

Отримання бюджетних субвенцій та управлінських повноважень створює передумови для формування ефективного управління системою освіти в громадах. Цьому слугуватимуть зміни в постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про освітній округ», внесені у 2016 та 2017 роках ⁹; Концепція Нової української школи, яка передбачає створення опорних шкіл, мережа яких, згідно з графіком освітньої реформи, буде повністю сформована у 2019 р. (у 2017 р. – до 150 таких шкіл), здатних забезпечити учням 10 ключових компетентностей (спілкування державною, рідною в разі відмінності та іноземними мовами, математичну грамотність, компетентність у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрову компетентність, вміння вчитися впродовж життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурну й екологічну грамотність і здорове життя) ¹⁰. Освітні заклади мають демонструвати, що таке європейська якість освіти, починаючи з будівлі та закінчуючи педагогами, які отримують належну (відповідну) заробітну плату і мають можливість забезпечити високий рівень навчальних досягнень учнів («Hub school»).

Для сприяння територіальним громадам у формуванні оптимальної мережі закладів освіти протягом 2016 р. проведено наради з обговорення регіональних планів розвитку професійно-технічної освіти за участю представників департаменту професійно-технічної освіти МОН, професійно-технічних навчальних закладів, роботодавців. Обласними та Київською

⁷ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/paran66#n66>

⁸ Розпорядження КМУ «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік» від 27 травня 2016 р. № 418-р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/418-2016-%D1%80/paran6#n9>

⁹ Постанова КМУ «Про затвердження Положення про освітній округ» від 27.08.2010 р. № 777 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>.

¹⁰ Ключові компетентності Нової української школи. Презентація Концепції Нової української школи (оновлено 03.04.2017 р.) / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/prezentacziya-konczepczyi-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli.html>.

міською державними адміністраціями розроблено регіональні плани розвитку професійно-технічної освіти на 2016–2018 роки для модернізації мережі навчальних закладів системи професійно-технічної освіти з урахуванням необхідності їх укрупнення та здійснення підготовки робітничих кадрів з урахуванням потреб регіону та ринку праці ¹¹.

Обмежені можливості щодо реалізації отриманого освітнього потенціалу змушують молодих людей відкладати свій вихід на ринок праці на більш пізній період, присвячуючи час удосконаленню здобутих знань й підвищенню професійної підготовки або перекваліфікації та набуттю нових знань (Табл. 1.2.2).

Джерело: за даними соціологічного дослідження U-Report

Нагромадження знань, інтелектуальний розвиток особистості забезпечує базу для підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці й модернізаційного розвитку економіки держави.

Зменшення чисельності наймолодшої вікової групи дає підстави очікувати поступове скорочення молодіжних трудових ресурсів у найближчі роки, тому особливо актуальним є питання накопичення у молоді освітньо-професійного потенціалу, здатного задовольнити наявний попит на ринку праці та вибудувати нові моделі зайнятості населення, зокрема на основі цифрових технологій, для сталого економічного розвитку держави.

Професійний статус молоді залежить від кваліфікації. Кваліфікація молодих людей різних вікових груп є різною, як і їх розподіл за професійними групами. Кваліфікованих робітників більше серед осіб старшої вікової групи, а наймолодші частіше обирають найпростіші професії, які пов'язані з фізичною працею. Серед молоді у віці 30–35 років більше фахівців середнього та вищого рівня кваліфікації (Рис. 1.2.2).

¹¹ Інформація про виконання плану заходів Міністерства освіти і науки України з виконання плану дій Кабінету Міністрів України на 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://mon.gov.ua/citizens/reformi/vikonannya-programi-diyalnosti-kmu-ta-strategiyi-stalogo-rozvitku-%C2%ABukrayina-%E2%80%932020%C2%BB.html>

Таблиця 1.2.2

**Курси, семінари, тренінги, які відвідувала молодь
протягом останніх трьох років, %**

	Центр	Північ	Схід	Південь	Захід	Україна
Галузеві курси підвищення кваліфікації	6,2	8,8	7,4	2,2	6,9	6,8
Курси водіїв	11,5	20,1	13,3	11,1	15,6	14,8
Курси іноземних мов	5,3	8,4	11,0	8,0	8,0	8,4
Курси з ІТ-технологій	2,4	2,0	3,4	0,9	0,6	2,0
Онлайн-курси з набуття нових знань	1,8	1,6	3,0	0,9	0,9	1,8
Бухгалтерські курси	0,6	1,4	1,9	1,3	0,4	1,2
Семінари/тренінги, спрямовані на підвищення професійної підготовки	6,2	4,1	3,0	4,0	3,0	3,9
Семінари/тренінги із започаткування та ведення бізнесу	0,6	2,0	2,1	1,3	0,2	1,3
Семінари-тренінги, зорієнтовані на самовдосконалення особистості	1,2	2,7	1,5	2,2	1,3	1,8
Нічого із зазначеного	64,4	49,0	53,4	68,1	63,1	58,2

Джерело: за даними соціологічного дослідження «Молодь-2017».

Рис. 1.2.2. Розподіл зайнятої молоді за професійними та віковими групами

Джерело: розраховано за даними Держстату України.

Основними умовами початку успішної трудової діяльності є попит на ринку праці на працівників відповідних спеціальностей і якість професійної підготовки. У сучасних умовах неможливо гарантувати перше робоче

місце кожному випускнику вищого або професійно-технічного навчального закладу. Сприяння ефективному працевлаштуванню молоді є одним з пріоритетних напрямів реалізації державної молодіжної політики, а одне із завдань – створення платформи для комунікації між молодими людьми, представниками бізнесу та органами державної влади.

«Український Пакт заради молоді – 2020» – європейська ініціатива, яка реалізується Міністерством молоді та спорту України спільно з Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності».

Мета Пакту – створення нових робочих місць для молоді, допомога молоді здійснити правильний вибір щодо майбутнього місця роботи, запровадження сучасних європейських механізмів і підходів до роботи з молоддю та консолідація зусиль держави, громадськості й бізнесу для вирішення проблем освіти та працевлаштування молодих людей.

Пактом передбачається створення, як мінімум, 300 партнерських проєктів між бізнесом та освітнім сектором і забезпечення 10 000 місць для стажування та першого робочого місця молоді.

Протягом 2016 р. за підтримки Міністерства молоді та спорту України на всеукраїнському рівні Пакт підписали такі компанії: «Нестле», «Байер» в Україні, ПАТ «МетЛайф», «ДТЕК», «Київстар», «Кока-Кола Беверіджиз Україна», «КРМГ» в Україні, «Платинум Банк», «Сингента» в Україні, «Укртелеком», Auchan, Eterna Law, «Ernst&Young» в Україні, група компаній «1+1 media», Lifecell, УкрСиббанк, Фонд Народонаселення ООН та Державна служба зайнятості України.

За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», з віком серед молоді зростає частка тих, хто працює за здобутою спеціальністю. Відмінності з цього питання простежуються за типом поселення. В обласних центрах молодь за здобутою спеціальністю працює рідше (46%), ніж в невеликих містах із населенням менше ніж 20 тисяч осіб (73%) або селах (55%). Найчастіше за фахом працює молодь, яка здобула вищу гуманітарну освіту (80% з них працюють за фахом, зазначеним у дипломі), основною причиною нефахової роботи ця категорія молоді називає відсутність вакансій за фахом. Серед тих, хто отримав вищу або середню освіту технічного профілю, за фахом працюють менше – 62%. Ще менше (52%) серед фахівців з природничих наук, більшість з яких не задоволені матеріальною винагородою за фахову роботу або вважають її непрестижною.

На думку сучасної молоді, сьогодні найпривабливішими професіями, які дають можливість досягти успіху в житті, є бізнесмен-підприємець, юрист і спеціаліст з програмного забезпечення і комп'ютерної техніки (51,2%, 41,1% та 36,1%, відповідно), а, наприклад, опанування біотехнологій, які активно вивчаються та впроваджуються в розвинених країнах, вважають перспективним в Україні тільки 0,7% опитаних молодих людей.

Таким чином, вирішення проблеми працевлаштування молоді має велике значення, з точки зору реалізації освітньо-професійного потенціалу, та є важливою умовою економічного зростання. В умовах децентралі-

зації дієва підтримка цього напряму молодіжної політики потребує врахування реальних потреб молоді та перспектив молодіжної зайнятості в об'єднаних територіальних громадах, вивчення кращих практик реалізації освітньо-інтелектуального та професійно-трудового потенціалу молодих людей, організації молодіжної роботи, підтримки молодіжних ініціатив на рівні громади.

Роль неформальної освіти у розвитку молоді.

Підвищенню конкурентоспроможності молоді на ринку праці сприяє неформальна освіта. Відповідно до Закону України від 05.09.2017 № 2145 «Про освіту», неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Набуття молоддю компетентностей у системі неформальної освіти забезпечується, зокрема, Мінмолодьспортом, шляхом участі у програмі «Молодіжний працівник», яка є складовою Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки. Основне завдання Програми – формування системи неформальної освіти з підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з молоддю. Оскільки до участі у навчанні залучаються представники державного та громадського сектору, таке поєднання формує командний, міжсекторальний підхід в організації молодіжної роботи на регіональному рівні.

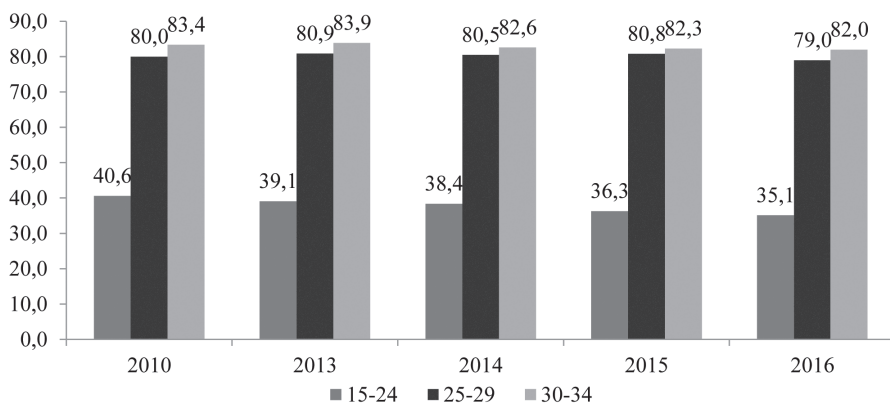
1.3. Економічна активність молоді

Економічна активність. Тривала демографічна криза, складні соціально-економічні та суспільно-політичні процеси останніх років зумовили скорочення частки молоді у структурі економічно активного населення. За даними Державної служби статистики України, у 2016 р. до складу економічно активного населення входило 6550,9 тис. осіб у віці 15–34 роки, що становило 36,5% усього економічно активного населення України¹².

Найвищий рівень економічної активності серед молоді у 2016 р. (82,0%) спостерігався серед осіб віком 30–34 роки, що значно перевищує середнє значення по Україні (62,2%). Природнім є зниження цього показника зі зменшенням віку молоді – до 79,0% для вікової групи 25–29 років та 35,1% осіб віком 15–24 роки внаслідок того, що частина молоді цих вікових категорій здобуває освіту (Рис. 1.3.1).

---

¹² Економічна активність населення України 2016: стат. зб. / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з: ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_eanu2016w.zip

Рис. 1.3.1. Динаміка рівня економічної активності молоді за віковими групами в Україні у 2010–2016 рр.,%

Примітка: Дані за 2014–2016 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя та зони проведення антитерористичної операції на частині території Донецької та Луганської областей.

Слід зазначити, що у 2016 р., порівняно з попередніми роками, рівень економічної активності молоді за всіма віковими групами скоротився. При цьому темпи такого скорочення були помітно вищими, ніж темпи скорочення зазначеного показника в середньому по країні.

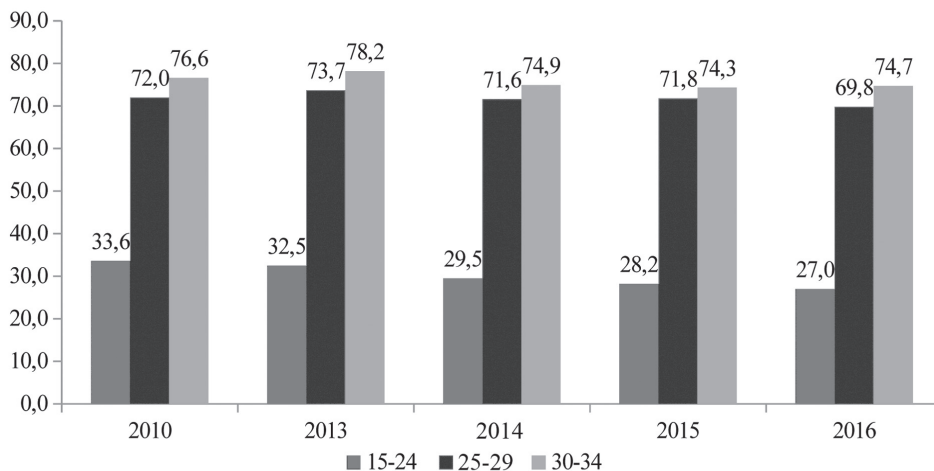
Зайнятість. За даними Державної служби статистики України, у 2016 р. рівень зайнятості молоді віком 15–34 роки становив 54,1%, в той час як серед всього зайнятого населення віком 15–70 років – 56,3%, а населення працездатного віку – 64,2%.

За віковими групами найвищий рівень зайнятості спостерігався серед осіб віком 25–29 та 30–34 роки, який у 2016 р. становив, відповідно, 69,8% та 74,7% (Рис. 1.3.2). У 2016 р. спостерігалось помітне скорочення рівня зайнятості молоді вікових груп 15–24 та 25–29 років. Порівняно з 2015 р. таке скорочення становило, відповідно, 1,2 та 1,0 відсоткових пункти, а порівняно з 2010 р. – відповідно, 6,6 та 2,2 відсоткових пункти. Причиною такого скорочення є, насамперед, скорочення чисельності молодих контингентів, які виходять на ринок праці внаслідок впливу складних демографічних проблем 90-х – початку 2000-х років. Крім того, на таку динаміку рівня зайнятості мало значний вплив посилення бар'єрів входження молоді на ринок праці, особливо найуразливіших її груп, через складну соціально-економічну ситуацію в країні. До таких бар'єрів належать: низький рівень оплати праці молоді, недостатній рівень умінь, навичок і досвіду роботи, поширення неформальної зайнятості тощо.

За результатами соціологічних досліджень свідчать, молодь найчастіше зайнята у статусі найманих працівників¹³, питома вага яких серед зайнятих

¹³ Перехід на ринок праці молоді України: результати міжнародного дослідження «School-to-work transitions surveys» в Україні у 2013 та 2015 роках / Е. Лібанова, О. Цимбал, О. Ярош, Л. Лісогор; Міжнародне бюро праці. – Женева : МОП, 2016. (Work4Youth publication series; No. 41, ISSN: 2309-6780; 2309-6799 (web pdf)).

віком 15–29 років становить майже 85%, що відповідає аналогічному значенню серед усього зайнятого населення. Як самозайняті працюють тільки 10,5% молоді, з яких 8,0% є самозайнятими особами та 2,5% – роботодавцями. Найвагомішими мотивами залучення молоді до економічної діяльності на умовах самозайнятості були більш високий рівень доходів, неможливість знайти іншу оплачувану роботу та прагнення до незалежності. Слід зазначити, що питома вага самозайнятих в середньому в Україні, за даними Державної служби зайнятості України, у 2016 р. становила 15,4%, що свідчить про нижчий рівень підприємницької активності молоді. Це може мати певний обмежувачий вплив на розвиток місцевих громад в умовах децентралізації.

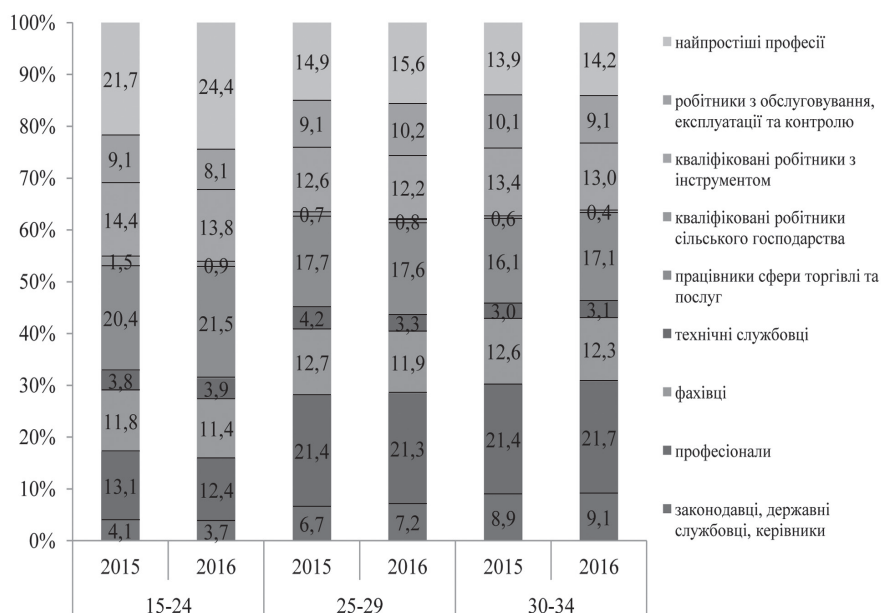
Рис. 1.3.2. Динаміка рівня зайнятості молоді за віковими групами в Україні у 2010–2016 рр.,%

Примітка: Дані за 2014–2016 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя та зони проведення антитерористичної операції на частині території Донецької та Луганської областей.

Динаміка змін професійно-кваліфікаційної структури зайнятої молоді віком 15–34 роки характеризується поступовим збільшенням частки професіоналів у найпродуктивнішому віці – 30–34 роки. Це свідчить про зростання професійного потенціалу соціально активної молоді, здатної брати участь у діяльності інститутів громадянського суспільства, професійно репрезентують інтереси молоді у представницьких органах на рівні місцевих громад. За даними обстеження економічної активності населення у 2016 р., частка молодих професіоналів залишалася найбільш репрезентативною у професійній структурі зайнятої молоді (21,3% – у віці 25–29 років, та 21,7% – у віці 30–34 роки) (Рис. 1.3.3).

Про значні резерви підвищення професійного потенціалу молоді в умовах децентралізації може свідчити також збільшення частки молодих законодавців, державних службовців, керівників у віці 25–29 років (з 6,7% у 2015 р. до 7,2% у 2016 р.) та віком 30–34 роки (з 8,9% у 2015 р. до 9,1% у 2016 р.). Помітним є зростання частки представників найпростіших професій серед всіх вікових груп. Серед найважливіших проблем зайнятості мо-

лоді потрібно виокремити значне поширення неформальної зайнятості серед її представників. За даними Державної служби статистики України, у 2016 р. питома вага неформально зайнятої молоді становила 26,4%, в той час як даний показник серед усього зайнятого населення дорівнював 24,3%¹⁴. За офіційними даними, у 2016 р. більша частина неформально зайнятої молоді (53,4%) працювала у формальному секторі економіки. Такий стан не дозволяє офіційно працевлаштованим молодим працівникам мати повноцінний доступ до законодавчо визначених соціальних гарантій на своєму робочому місці, що свідчить про недостатню її соціальну захищеність і високий ступінь уразливості. У розрізі вікових груп, в таких умовах зайнята більша частина молоді віком 25–29 та 30–34 роки (Рис. 1.3.4).

Рис. 1.3.3. Професійна структура зайнятої молоді у віці 15–34 роки, 2015–2016,%

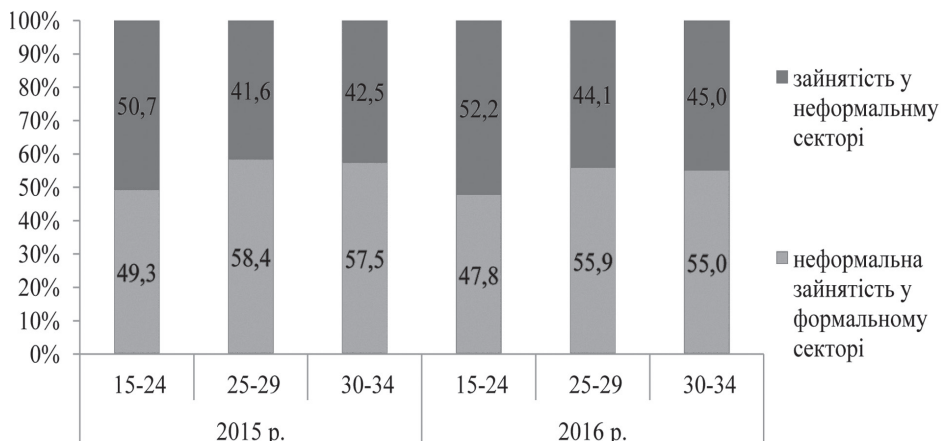
Джерело: Економічна активність населення України 2016: стат. зб. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_eanu2016w.zip

Серед основних проблемних питань зайнятості молоді слід виділити:

- зростання частки молоді, зайнятої у неформальному секторі економіки, яка формує значні ризики не тільки для молоді, яка є надзвичайно уразливою в таких умовах, але й для розвитку держави та місцевих громад, які втрачають надходження до своїх бюджетів;

¹⁴ Економічна активність населення України 2016 : стат. зб. / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з: ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_eanu2016w.zip

- порівняно нижчий рівень оплати праці молодих працівників. За даними соціологічних опитувань, на момент дослідження середня заробітна плата молодого працівника становила близько 70% від середньої заробітної плати найманих працівників по країні ¹⁵;

Рис. 1.3.4. Динаміка структури неформально зайнятої молоді за віковими групами у 2015 та 2016 рр.,%

- невідповідність кваліфікації зайнятої молоді. Результати соціологічних досліджень свідчать, що близько 37% молоді працюють на робочих місцях, які не відповідають здобутій кваліфікації, причому у переважній більшості випадків така кваліфікація є надмірною;
- значний ступінь недовіри молоді до важливості інституційних структур у формуванні власного трудового майбутнього. Це створює ризики втрати мотивів до активної участі молоді у покращенні життя місцевих громад та розвитку громадських і державних інституцій;
- відсутність доступних і дієвих стимулів до підприємницької активності молоді, що значною мірою стримує та поступово пригнічує активну життєву позицію молоді;
- нераціональний вибір професії молоддю через відсутність комплексної державної політики професійної орієнтації молоді.

Щодо останнього, ситуація може покращитися завдяки ініціативі проекту розвитку молоді ПРООН в Україні, який у партнерстві з Мінмолодьспортом та іншими організаціями з жовтня 2015 р. запусив дієвий безкоштовний інструмент з працевлаштування молоді – профорієнтаційний портал «Моя кар'єра» (www.mycareer.org.ua), який містить інформацію про наявні можливості щодо стажування, практики, інтернатури та пошуку роботи в Україні. Портал дає можливість визначитись з пріоритетами у виборі місця навчання, виходячи з власних вподобань і здібностей, здійснити ви-

¹⁵ Перехід на ринок праці молоді України: результати міжнародного дослідження «School-to-work transitions surveys» в Україні у 2013 та 2015 роках / Е. Лібанова, О. Цимбал, О. Ярош, Л. Лісогор; Міжнародне бюро праці. – Женева : МОП, 2016. (Work4Youth publication series; No. 41, ISSN: 2309-6780; 2309-6799 (web pdf)).

бір професії, яка підходить конкретній особі найбільше, є можливість зорієнтуватись, чи варто здобувати освіту в іншому місті. Крім того, на сайті міститься багато інформації про ринок праці й актуальні професії; у співпраці з порталом raboata.ua створено секцію з актуальними вакансіями та стажуваннями для молоді, є поради щодо написання резюме та підготовки до співбесіди. Тренінг з інтерпретації результатів цього тесту пройшли фахівці з профорієнтації обласних служб зайнятості¹⁶. Станом на серпень 2017 р., послугами порталу скористались 150 627 відвідувачів, 40 488 зареєструвались, як користувачі, 18 189 молодих осіб пройшли тестування. Сприяння ефективному працевлаштуванню молоді є одним із пріоритетних напрямів реалізації державної молодіжної політики.

1.4. Соціальне становище молоді

Молоді притаманно бути новаторами та відкидати консервативні цінності, у неї є певні очікування, пов'язані з пошуком власного шляху та можливостей самореалізації, успішність цих процесів є показником реалізації потенціалу суспільства. Для значної частини української молоді гострими залишаються загальносуспільні проблеми соціального становища, такі як бідність, погіршення здоров'я, забезпечення житлом, доступними медичними послугами, насильство тощо є менш важливими. Крім того, на рівень актуальних проблем нині виходять відсутність різнопрофільних молодіжних закладів дозвілля, фінансової спроможності участі у всеукраїнських або міжнародних конкурсах, фестивалях для творчої самореалізації.

Зміна матеріального становища. Оскільки матеріальна сфера є базовою в життєдіяльності людей, у тому числі й молодих, то зміни їх матеріального становища (Табл. 1.4.1) призводять до трансформації в мотиваційній сфері, впливаючи на їх трудову та соціальну активність.

Таблиця 1.4.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Яким чином змінилося Ваше матеріальне становище впродовж останніх 12 місяців?»,%

Вік	Покращилось	Залишилося незмінним	Погіршилось	Важко відповісти
14–18 років	17,0	39,3	34,8	8,9
19–23 роки	21,2	32,7	39,6	6,5
24–28 років	20,6	37,7	39,2	2,5
29–34 роки	20,6	33,3	42,5	3,4
Всього	20,2	35,4	39,8	4,8

Джерело: за даними соціологічного дослідження «Молодь-2017».

¹⁶ ПРООН запустила електронний портал профорієнтації молоді. – 09.10.2015 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2015/10/09/-0.html>.

У 2016 р. молоді люди у віці 14–18 років найменшою мірою відчули погіршення свого матеріального становища, 34,8% із них повідомили про це, тоді як молодь старшої вікової групи віком 29–34 роки найбільше зіткнулася з погіршенням реального добробуту (42,5%). Необхідно враховувати, що матеріальне становище молоді відображає як власний її «економічний потенціал», так і добробут сім'ї батьків, матеріальною підтримкою якої користується більшість молодих людей. Поліпшення матеріального становища молоді, навіть шляхом перерозподілу сімейного бюджету їх батьків, є позитивним важелем для її соціального розвитку. Проте слід зауважити, що постійна матеріальна підтримка з боку батьків не може не позначатися на свідомості молодого покоління і в кінцевому підсумку неминуче проявиться в зниженні його економічної активності.

Рівень матеріального становища обумовлюється як соціальним, так і економічним статусом молоді. Наявність певного економічного статусу пов'язана з безпосереднім включенням у трудову діяльність, є необхідною умовою соціального дорослішання, досягнення соціальної зрілості молоді та одним з критеріїв її соціального розвитку. Крім того, досягнення міцного економічного статусу створює необхідні передумови для матеріальної самостійності молоді. У цьому зв'язку, велике значення має показник стабільності матеріального становища.

Бідність молоді має певну специфіку – нереалізований потенціал найактивнішої частини населення, більшою мірою, ніж в інших групах населення, здатний стати джерелом соціальної нестабільності в країні. Тільки найвищий професійний статус керівника або висококваліфікованого фахівця забезпечує стійке матеріальне становище. Інші, менш кваліфіковані працівники та службовці, перебувають в зоні середніх і максимальних ризиків погіршення свого становища. До групи ризику опинитися за межею бідності, насамперед, потрапляють молоді безробітні, молодь, яка не працює, не має певної кваліфікації та стабільної зарплати (Табл. 1.4.2).

Постійно зростаюча загроза безробіття, відсутність або низький рівень кваліфікації молодих людей суттєво ускладнюють процес економічного самовизначення молоді, породжуючи в неї почуття нестабільності, посилюючи матеріальну залежність від старшого покоління або державних соціальних виплат. Молоді українці мають високий рівень безробіття, а коли їм вдається знайти роботу, вони нерідко отримують тільки тимчасові трудові контракти або випадкову роботу.

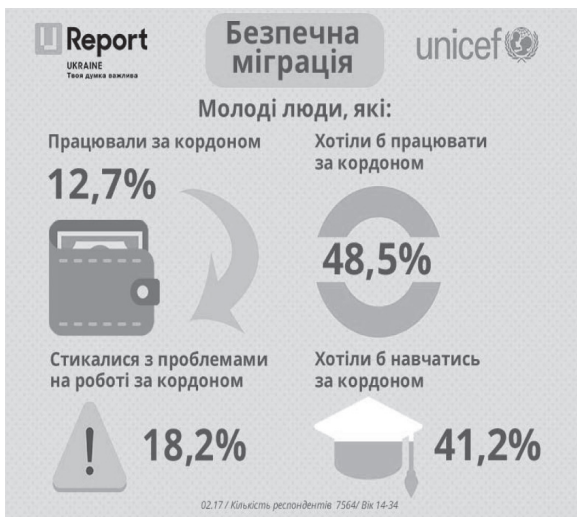
Таблиця 1.4.2

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Яке в цілому матеріальне становище Вашої сім'ї?»,%**

Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає на продукти	6,3
Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей	26,7
На життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку (меблів, холодильника, телевізора) викликає труднощі	44,4
Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки (квартиру, автомобіль) не в змозі	17,9
Ми можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо	1,8
Важко відповісти	3,1

Джерело: за даними соціологічного дослідження «Молодь-2017».

Непостійна зайнятість зазвичай супроводжується низьким рівнем соціального захисту працівників і нижчою, ніж у працівників, зайнятих за постійними трудовими угодами, оплатою праці. Молоді люди, які працюють за тимчасовими контрактами, ризикують зіткнутися з бідністю через відсутність стабільності на місцевому ринку праці, тому шукають можливості працевлаштування за кордоном.

Джерело: за даними соціологічного дослідження U-Report

Багато молодих людей серед тих, хто не зміг знайти роботу, їдуть в інші населені пункти або країни в пошуках робочих місць і кращого соціального становища. За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», 57,7% молодих людей щодня виїжджають на роботу до іншого населеного пункту, 2,2% молоді працює за межами України, а 76,8% серед тих, хто хотів би працювати за кордоном, назвали причиною цього мету заробити гроші й забезпечити матеріальний добробут для себе і своїх родин. Більшість молодих трудових мігрантів становлять представники Західного (43,2%), Північного (20,5%) та Східного (20,5%) регіонів України (Рис. 1.4.1).

Рис. 1.4.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи знаходитеся місце Вашої основної роботи в населеному пункті, де Ви постійно проживаєте?»

Джерело: за даними соціологічного дослідження «Молодь-2017».

Проблема бідності призводить до погіршення якості населення, зростання соціально-економічної нерівності, ускладнює суспільний поступальний розвиток, є каталізатором економічних криз і громадських невдоволь. За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», 20% респондентів повідомили про покращення свого матеріального становища за останні 12 місяців, а 40% опитаних молодих людей зазначили, що за 2016 р. їх матеріальне становище погіршилося. Із зростанням бідності безпосередньо пов'язані питання обмеження доступу до якісних медичних послуг і забезпечення здоров'я населення.

Територіальна доступність медичних послуг – одна з найважливіших соціальних проблем, з якими стикається молодь. Вона є особливо актуальною для периферійних слабо заселених сільських територій. Мережа медичних закладів в Україні відповідає сучасному адміністративно-територіальному поділу, але заклади охорони здоров'я розміщені нерівномірно, а їх кількість зменшується. Так, за 2016 р. кількість розташованих у сільській місцевості лікарняних закладів зменшилась на 14,9%, самостійних лікарських амбулаторій та поліклінік – на 10,9%, а кількість фельдшерських пунктів охорони здоров'я – на 2,0%¹⁷.

Саме тому в Україні одночасно із створенням і розвитком об'єднаних громад триває процес реформування медичної галузі. Ключові зміни, які відбуватимуться в 2017–2020 рр., – запровадження нової моделі фінансування для медичної допомоги, створення госпітальних округів і автономізація бюджетних закладів охорони здоров'я.

Госпітальні округи мають бути сформовані в рамках 24 областей України, у 16 областях їх уже сформовано. Відповідні урядові розпорядження щодо переліку та складу госпітальних округів уже затверджено. Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо створення госпітальних округів у Волинській області наразі знаходиться на погодженні в центральних органах виконавчої влади. У 7 областях госпітальні округи ще не сформовано. З них знаходяться на стадії подання своїх проєктів. Щодо 4 областей (Закарпатська, Львівська, Миколаївська й Одеська) тривають серйозні дискусії.

Мета створення госпітальних округів – більш доступні медичні послуги для громадян, у тому числі для молоді, такі як у галузі кардіохірургії, нейрохірургії, діалізу тощо. Йдеться про ті медичні послуги, для отримання яких українцям доводиться іноді витратити 3–4 години, щоб дістатися до обласного центру. Крім того, нині МОЗ спільно з Мінінфраструктури працюють над проєктом «Дороги до медичного закладу».

Формування здоров'я молоді відбувається під агресивним впливом соціального та психологічного середовища. Засоби масової інформації та Інтернет, де має місце низький контроль реклами шкідливих продуктів харчування, тютюну та алкогольних напоїв, створюють умови для лояльного ставлення молоді до цих товарів. Рекламу шкідливих товарів сприймають як норму 45,0% українських підлітків, тому тютюнопаління та вживання алкогольних напоїв у майбутньому можуть стати для майже половини молодих людей соціально прийнятною моделлю поведінки. Орієнтація

¹⁷ Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2016 році: стат. бюл. / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – С. 8–9.

молоді на здоровий спосіб життя починається з отримання належної інформації та сприйняття її як норми. Так, 63,9% школярів вважають за потрібне щось змінити у поведінці та звичках для поліпшення свого здоров'я; 67,1% – корисною інформацію щодо збереження здоров'я¹⁸.

У напрямі популяризації здорового способу життя та оздоровчої рухової активності варто відмітити Всеукраїнський і регіональні центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», які проводять загальнодоступні фізкультурно-оздоровчі заходи у місцях масового відпочинку населення (у парках, скверах, на пляжах тощо), сприяють впровадженню всеукраїнськими спортивними федераціями в навчальний процес і позакласну роботу з фізичного виховання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах популярних серед дітей та молоді видів спорту, проводять інформаційно-просвітницькі заходи з метою популяризації серед дітей і молоді здорового способу життя, занять фізичною культурою та спортом, досягнень видатних українських спортсменів, утвердження патріотизму тощо.

ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» проводилася робота щодо збереження і зміцнення здоров'я населення, зокрема шляхом публікацій у засобах масової інформації тощо, соціально-гігієнічного моніторингу захворювань, епідеміологічного нагляду та біологічної безпеки, здійснення групової та популяційної профілактики захворюваності, боротьби з епідеміями та стратегічного управління з питань громадського здоров'я.

З метою поєднання зусиль, поглиблення партнерства державних і громадських організацій, посилення роботи на регіональному рівні в питанні профілактики небезпечних хвороб між Мінмолодьспортом та Міжнародним благодійним фондом «Альянс громадського здоров'я» підписано Меморандум про партнерство та співробітництво, спрямований на посилення роботи щодо профілактики соціально-небезпечних хвороб серед молоді.

Представники вуличних субкультур та неформальних спортивних рухів (як, наприклад, ГО «Street Culture»), які за приблизними підрахунками об'єднують понад 300 000 дітей і молоді з усіх регіонів України, активно популяризують здоровий спосіб життя молоді та розвиток масового спорту, організують проекти, фестивалі, заходи з брейкдансу, паркуру, BMX, бітбоксу, стритболу, ролерблейдингу, хіп-хопу, стріт воркауту, скейтбордингу, сноубордингу та багатьох інших напрямів фізичної активності, які значно сприяють інтеграції молоді в суспільство. Нині актуальною є розробка окремої програми розвитку вуличних субкультур і неформальних спортивних рухів, яка сприятиме вихованню більш свідомої, здорової молоді, підвищенню культурного рівня населення та формуванню активного громадянського суспільства¹⁹.

На офіційному сайті Міністерства молоді та спорту України також розміщено інформацію щодо онлайн-ресурсів партнерських організацій для

¹⁸ Інформація Національної академії медичних наук України від 17.07.2017 р. № 4-2/1507.

¹⁹ Заступник Міністра молоді та спорту України Олександр Ярема зустрівся з активістами вуличних культур із Києва та Харкова / Мінмолодьспорт. – Government portal. – 16.12.2016 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=249595120&cat_id=244277212.

широкого кола користувачів з метою формування у молоді культури здорового та безпечного способу життя, культури здоров'я молоді.

Значний вплив на стан здоров'я молодої людини мають гіподинамія, неадекватний режим дня та харчування, інтенсивний навчальний і виробничий процес, навантаження соціального характеру. В умовах децентралізації більш активною має бути діяльність місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій для забезпечення якісних умов інтегрального супроводу (соціального, психологічного та медичного) формування здоров'я молодої людини.

Окремо слід відмітити роботу Клінік, дружніх до молоді (КДМ), які створені за технічної підтримки ЮНІСЕФ. Їх метою є збереження фізіологічного та психологічного здоров'я підлітків і молоді віком 14–24 роки. До послуг клієнтів пропонуються безкоштовна консультація гінеколога, дерматовенеролога, уролога та психолога. Клініка працює за принципами безвідмовності, доброзичливості, конфіденційності, анонімності (не обов'язково мати при собі документи, що засвідчують особу), неупередженості підходу до відвідувача, доступності та добровільності відвідування. За даними методично-організаційного моніторингового центру НДСЛ «ОХМАТДИТ», в Україні станом на 01.01.2016 р. працювало 139 КДМ (переважно як спеціалізованих підрозділів у складі дитячих поліклінік).

Забезпеченість житлом сьогодні стало чи не найгострішим та найболючішим соціальним питанням для багатьох молодих українських сімей, які потребують поліпшення своїх житлових умов. За підтримки ЮНІСЕФ в Україні молодіжним проектом U-Report проведено опитування «Житло для молоді». 72,7% респондентів відповіли, що для них питання забезпечення житлом є актуальним, 19,3% – певною мірою актуальним, 8% – неактуальним²⁰.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» видатки за КПКВК 2751390 «Надання пільгового довгострокового державного кредиту молодим сім'ям та самотніми молодими громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла» не були передбачені.

Фінансування реалізації програми надання пільгових довгострокових державних кредитів молодим сім'ям та самотніми молодими громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла на 2016 р. було передбачено за рахунок коштів місцевих бюджетів у сумі 99,9 млн грн, а профінансовано на суму 94,3 млн грн, що становить 94,4% річних призначень. Лідерами за обсягами виділення коштів з місцевих бюджетів на пільгове кредитування в 2016 р. були Миколаївська (25,9 млн грн), Харківська (11,4 млн грн), Івано-Франківська (7,8 млн грн), Полтавська (6,5 млн грн) та Львівська (6,5 млн грн) області.

Співпраця Держмолодьжитла з органами місцевої влади щодо надання кредитів для забезпечення молоді житлом (за рахунок місцевих бюджетів видано 179 кредитів на суму 94,3 млн грн) поєднувалась з кредитуванням молоді за рахунок коштів статутного капіталу (75 кредитів на суму 34,3 млн грн). У 2016 р. введено в експлуатацію 31 об'єкт: кількість квартир – 3180

---

²⁰ Інформація Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» від 11.07.2017 № 1035/09.1

(серед них 286 для позичальників Держмолодьжитла), площа житла 235,17 тис. м² (серед них 17,45 тис. м² для позичальників Держмолодьжитла).

Злочинність неповнолітніх віддзеркалює ситуацію в суспільстві у цілому. При цьому вже сьогодні певною мірою формується майбутній шлях молодих людей. Отже, боротьба з цією кримінологічною проблемою є однією з центральних при створенні бази здорового соціального середовища для формування ціннісних орієнтацій молоді, активної громадянської позиції та здорового способу життя. Злочинність неповнолітніх відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який знаменує соціально-психологічні особливості цієї категорії та їх статус у суспільстві. Національною поліцією України вживається комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня правових знань та правової культури дітей і молоді, зокрема з метою ресоціалізації підлітків, які вчинили кримінальні правопорушення, звільнилися з місць позбавлення волі у співпраці з ЮНІСЕФ, Міжнародною організацією з міграції, Всеукраїнським громадським центром «Волонтер» проведено тренінги з працівниками територіальних органів поліції м. Києва та Київської області щодо реалізації профілактичної програми «Будуємо майбутнє разом».

У результаті вжитих заходів відбулося зниження злочинності в дитячому середовищі. Так, у 2016 р. на 20,5% (з 8344 до 6639) зменшилася кількість кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми та за їх участю, а також на 16,7% (з 5635 до 4639) – чисельність дітей, які вчинили злочини. Водночас молоддю віком 14–39 років у 2016 р. вчинено 1938 кримінальних правопорушень: віком 14–15 років – 1127 злочинів, віком 16–17 років – 2873, 18–28 років – 32 435, 29–39 років – 35 503 злочини ²¹.

1.5. Роль молоді в процесі децентралізації

Активна участь молодих людей в ухваленні рішень і діяльності на місцевому рівні має дуже важливе значення, оскільки йдеться про побудову демократичного, солідарного та процвітаючого суспільства. Участь у демократичному житті будь-якої спільноти не зводиться до голосування або висування кандидатів на виборах, хоча це також є важливим.

За даними соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», близько 56% молоді позитивно оцінює децентралізацію в Україні, 49% молодих людей обізнані про такі процеси, тому існує потреба в більшому інформуванні молоді про стан проведення реформи, оскільки понад 40% респондентів зазначили, що не володіють такою інформацією. Водночас майже 47% опитаних, які мешкають в об'єднаних громадах, зазначають, що не відчувають змін для молоді після створення громад, 13% відчувають позитивні зміни. Варто підкреслити, що найбільше ствердних відповідей про позитивні зміни надала молодь зі східних та північних регіонів України.

За результатами дослідження, 87% молодих людей не бере участь у будь-яких заходах, що стосуються життя власного населеного пункту, але 52,2% опитаних готові особисто долучитися до ініціатив у житті своєї громади.

²¹ Інформація МВС від 07.07.2017 № 9922/05/14-2017.

Участь молоді у діяльності об'єднаної територіальної громади, на думку респондентів, насамперед, передбачає голосування на місцевих виборах, створення молодіжних ініціативних груп або організацій, розробку й реалізацію молодіжних проектів та ініціатив. Молодіжна участь й активна громадянська позиція передбачають наявність прав, засобів, простору та можливостей.

Місцеві органи влади, які є найближчими до молоді, відіграють дуже важливу роль у сприянні участі молоді. При цьому вони можуть забезпечити для молоді можливість не тільки познайомитися з принципами демократії та громадянства, але й практикувати їх. Проте участь молоді в житті суспільства не обмежується лише формуванням активних громадян і побудовою демократії в майбутньому. Дуже важливо, щоб молоді люди усвідомлювали, що вони можуть впливати та формувати рішення і дії, коли вони молоді, а не тільки на більш пізньому етапі життя. За даними дослідження «Молодь-2017», сьогодні тільки 4% молодих громадян впевнені, що більшість рішень ухвалюються з урахуванням думки молоді, а 35% вважають, що думка молоді не враховується взагалі.

Якщо місцеві органи влади підтримують і заохочують участь молоді, вони також сприяють її соціальній інтеграції, допомагаючи не тільки впоратися з проблемами й труднощами, але й з викликами сучасного суспільства. Водночас для успішної, стабільної й осмисленої участі молоді у місцевому та регіональному житті необхідно більше, ніж розвиток або реорганізація політичних чи адміністративних систем. Будь-яка політика та заходи, покликані активізувати участь молоді, повинні забезпечувати, щоб середовище поважало молодих людей, а також враховувати різні потреби, обставини та сподівання молоді. За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», найбільш затребуваними, на думку молоді, як на рівні країни, так і на рівні окремого населеного пункту, такі напрями державної молодіжної політики, як підтримка талановитої молоді (відповідно, 65% і 44%), популяризація здорового способу життя (відповідно, 46% і 45%) та сприяння забезпеченню житлом (відповідно, 45% і 41% відповідно). Щодо втілення проектів з розвитку території – нині молодь робить акцент на питаннях, які безпосередньо стосуються життєздатності громади (ремонт доріг і тротуарів, відкриття/реконструкція лікарень і амбулаторій), але бачимо, що у найближчій перспективі (через 3 роки) для неї є важливим відкриття/реконструкція/ремонт об'єктів гуманітарної сфери (спортивних закладів і центрів, спортивних майданчиків, установ, що працюють з молоддю (молодіжних центрів), закладів культури) (зростає відсоток підтримки цих питань).

За останній час Україною вже досягнуто позитивних результатів у питаннях реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Досягнуті успіхи не були б настільки швидкими та виразними без експертної, консультативної, донорської допомоги та політичної підтримки партнерів у рамках реалізації міжнародних проектів і програм. Так, 28 липня 2017 р. підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством молоді та спорту України та організацією «Глобал К'ом'юнітіз» у рамках реалізації програми міжнародної технічної допомоги «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). Молодіжні форуми

«DOBRE ДІЙ» в Україні ²² згуртували понад 700 молодих людей для аналізу громадських пріоритетів і розробки ідей щодо молодіжних проєктів. У середньому кожен учасник форуму залучив до молодіжного активізму шість однолітків, організувавши у своїй громаді обговорення напрямів її розвитку. За результатами цих обговорень молодь розробила 23 різних проєкти: від упорядкування парків до облаштування місць для занять спортом і започаткування навчань з робототехніки. Програма «DOBRE» відібрала і фінансує найкращі з них. Технічна та фінансова допомога програми USAID, спрямована на місцевий рівень, працюватиме над ефективним управлінням ресурсами, підвищенням якості послуг, стимулюванням місцевої економіки та посиленням залучення громадян до ухвалення рішень.

Підвищення добробуту в громадах і впровадження механізмів належного урядування стане прикладом для інших громад України, сприятиме пришвидшенню процесів децентралізації та поширенню успішних практик на інші громади. Співпраця між Мінмолодьспортом та програмою USAID «DOBRE» сприяє розвитку молодіжної політики в умовах децентралізації, спільному впровадженню ініціатив і проєктів, спрямованих на залучення молоді до суспільно-громадського життя, моделей активізації та залучення молоді до місцевого урядування, посиленню спроможності місцевих молодіжних рад і організацій, залученню молоді до громадського контролю та запобігання корупції, підтримці співробітництва між молоддю з різних ОТГ.

Крім того, у рамках співпраці Мінмолодьспорту та ЮНІСЕФ в Україні проводяться семінари-наради для представників виконавчих органів об'єднаних громад з обговорення молодіжних питань і напрацювання пріоритетних напрямів молодіжної роботи на рівні громади. Уже відбулось 4 таких заходи (у Києві, Одесі, Краматорську та Ужгороді) за участі кількохсот представників ОТГ центральних, південних, західних і східних регіонів України.

Для ОТГ сьогодні починається новий етап життя. Вони отримали повноваження та є відповідальними перед своїми мешканцями за формування комфортного й безпечного життєвого середовища. В умовах децентралізації ОТГ приймають на себе значну частку відповідальності за реалізацію молодіжної політики, забезпечуючи підвищення активності молоді в реалізації певних місцевих ініціатив. У деяких ОТГ створені відповідні структурні підрозділи, які опікуються проблемами молоді й активно залучають молодих людей до розроблення й ухвалення рішень. У регіональному вимірі залучення молодих людей до процесів децентралізації ілюструють деякі дані ОДА.

Так, у **Запорізькій області** створено 24 ОТГ, з них 15 мають представників, які відповідають за напрям розвитку молодіжної політики, фізичної культури та спорту. З 25 РДА та міських рад структурні підрозділи з реалізації молодіжної політики, фізичної культури та спорту відсутні лише в Приморському та Токмацькому районах.

На **Волині** учнівська та студентська молодь протягом 2016 р. взяла активну участь у реалізації проєктів, які наповнені соціальною значущістю, доброчинністю та патріотизмом: «Бандероль на фронт», «Лист пораненому»,

---

²² Програма «DOBRE» працює в 7 областях України: Дніпропетровській, Івано-Франківській, Харківській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській і Тернопільській. «DOBRE» надає пряму допомогу об'єднаним територіальним громадам-партнерам програми у цих областях.

«Національний оберіг». У навчальних закладах активізувався рух волонтерства: функціонували 967 волонтерських загонів, до діяльності в яких залучено близько 21 тис. учнів. Школярі та студенти області були ініціаторами збору коштів на потреби учасників АТО під час благодійних ярмарок, концертів, шкільних акцій, організовувався збір коштів на лікування поранених бійців АТО, на закупівлю військового спорядження, продуктів харчування, інструментів для ремонту військової техніки.

У **Рівненській області** протягом 2016 р. на базі обласного центру підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій проведено тематичні короткострокові семінари «Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». Цільова група – секретарі сільських, селищних, міських рад. Фахівці структурних підрозділів ОДА, до повноважень яких належать питання гуманітарної та соціальної сфери, під час проведення тематичних зустрічей обговорювали проблемні питання організації роботи щодо виконання власних (самоврядних) повноважень ОТГ у цих сферах. Серед інших розглядалося питання необхідності налагодження ефективної роботи в напрямі національно-патріотичного виховання молоді на території новостворених ОТГ області. У Рівненській області також створена та діє Обласна рада з питань реалізації молодіжної політики, до роботи якої активно залучаються представники інститутів громадянського суспільства регіону.

У **Сумській області** розпочато конкурсний відбір замовлень на підготовку фахівців з регіонального менеджменту за замовленням ОТГ. Підготовка фахівців за освітнім ступенем «Магістр» магістерського курсу «Регіональний менеджмент» організовується на замовлення органів місцевого самоврядування і здійснюється за заочною та заочно-дистанційною формою навчання ВНЗ Сумської області. ВНЗ готують фахівців з цього напрямку за рахунок коштів обласного бюджету, передбачених на бюджетний рік за відповідним напрямом Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року, в обсязі 25 місць цільового набору на рік.

У процесі децентралізації в **Чернівецькій області** роль молоді відображається, з одного боку, як особлива група населення зі своїми конкретними потребами, а з іншого – як повноправний партнер у процесах децентралізації. Ефективними методами, які використовуються для залучення молоді до реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, є широке громадське й експертне обговорення концепцій молодіжної політики; соціальний взаємозв'язок і діалог з молодими людьми, їх організаціями через консультації та вплив; інформування молоді; використання волонтерських послуг тощо.

У **Донецькій області** активну роботу щодо залучення молоді до процесів децентралізації проводить ВМГО «Студентське братство». Проведено презентації для студентів семи університетів Донеччини та виступи в усіх сільських школах, які мають увійти до Святогірської та Мангушської громад. Заходи відбувалися із залученням сільських і селищних голів.

Крім того, уперше в Україні серед сільських ОТГ розпочато реалізацію «бюджету участі» (громадського бюджету), у тому числі й із залученням молоді. Так, у Кочубеївській ОТГ Херсонщини реалізується «бюджет участі», який є можливістю для громади реалізовувати власні соціальні проекти за бюджетні кошти.

РОЗДІЛ 2.

МОЛОДІЖНА РОБОТА НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Інфраструктура молодіжної роботи

Згідно з дослідженням ДІСМП²³, в умовах децентралізації істотно зростає значення інфраструктури молодіжної роботи, оскільки виконавчі органи ОТГ мають самостійно визначати пріоритети своєї роботи і щодо молодіжного напрямку, керуватися Переглянутою Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях (2003 р.)²⁴, яка визначає пріоритетом місцевої молодіжної політики громадське залучення та соціальну активність самої молоді в ухваленні рішень та їх реалізації в ОТГ (детальніше основні риси підходу, відомого як «молодіжна участь», наведено в додатку 1). Проте реалізація молодіжної участі в розбудові ОТГ потребує розширення повноважень виконавчих органів ОТГ, зокрема щодо посилення та координації міжвідомчої (між спеціалістами різних сфер державного управління – освіти, культури, соціальних служб тощо) та міжсекторальної (співпраця з недержавними секторами – ГО, бізнесом тощо) взаємодії. Утім на практиці така взаємодія часто ускладнена різницею пріоритетів окремих відомств і секторів, ефективно узгодити яку можливо лише за наявності в ОТГ достатньої молодіжної інфраструктури, здатної підтримувати діючі та створювати нові осередки молодіжної роботи з підготовленими молодіжними працівниками (Додаток 2).

У цьому зв'язку, Мінмолодьспорт акцентує увагу ОТГ на важливості залучення молоді до розроблення й ухвалення рішень, підтримки молодіжних ініціатив, сприяння створенню МГО, набуття молоддю компетентностей у системі неформальної освіти, зокрема шляхом реалізації програми «Молодіжний працівник» (стисла характеристика наведена в додатку 2), розвитку молодіжної інфраструктури (у тому числі молодіжних центрів) тощо.

Роль останніх особливо зростає в умовах децентралізації, адже вони стають ядром молодіжної інфраструктури ОТГ. Метою діяльності таких центрів є сприяння соціалізації та самореалізації молоді, інтелектуальному, моральному, духовному розвитку, реалізації її творчого потенціалу та національно-патріотичному вихованню, популяризації здорового способу життя, працевлаштуванню та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву, забезпеченню громадянської освіти молоді та розвитку волонтерства, підвищенню рівня мобільності молоді.

²³ Інформація ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» від 07.07.2017 №153/01/82-10.

²⁴ Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2924827&SecMode=1&DocId=2378350&Usage=2>.

Сьогодні в Україні вже існує кількасот таких молодіжних центрів і просторів, утворених на базі закладів освіти, культури, фізичної культури і спорту, різної форми власності та підпорядкування. При Міністерстві діє робоча група з розвитку мережі молодіжних центрів в Україні, діяльність якої орієнтована на розробку нормативних і методичних документів, аналіз досвіду роботи молодіжних центрів різних форм власності.

Протягом 2016–2017 рр. відбулось 10 всеукраїнських семінарів щодо перспектив співпраці та розвитку молодіжних центрів і бібліотек, підліткових клубів, центрів туризму й краєзнавства, проведено Міжнародний форум «Від ініціативи – до дії» (щодо розвитку мережі молодіжних центрів), міські зібрання у форматі town hall meeting на тему розвитку молодіжних центрів у Закарпатській, Волинській і Донецькій областях.

Наказом Мінмолодьспорту від 03.08.2017 р. № 3284, зареєстрованим у Мін'юсті 28.08.2017 р. за № 1061/30929, затверджено Національний знак якості та критерії якості для молодіжних центрів. Зазначений документ розроблено з метою підвищення якості діяльності молодіжних центрів і послуг, що ними надаються, та за результатами ряду обговорень, проведених у регіонах України з представниками місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, молодіжних центрів і просторів та ініціативних груп по їх створенню, закладів освіти, культури, туризму й краєзнавства, громадських активістів. Національний знак якості присуджуватиметься за визначеною процедурою молодіжним центрам України, які відповідають затвердженим стандартам і критеріям.

За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», про діяльність молодіжних центрів було відомо лише менше чверті опитаної молоді, хоча потребу в них молоді люди відчують (Додаток 3). Зокрема 56,3% опитаних очікують від молодіжних центрів послуг, пов'язаних із профорієнтаційними заходами та сприянням у працевлаштуванні, 46,1% потребують консультування психологів, юристів тощо, 37,9% опитаних молодих людей вважають, що молодіжні центри, насамперед, мають проводити роботу з вразливими категоріями молоді (дітьми-сиротами, наркозалежними, малозабезпеченими, колишніми ув'язненими тощо).

Експертно-наукова думка ²⁵ наголошує на доцільності передбачення в структурі виконавчих органів ОТГ не лише окремих працівників, відповідальних за роботу з молоддю, а структурних підрозділів з відповідною штатною чисельністю, здатних реалізовувати на рівні громади молодіжну політику за такими напрямками, як розвиток молодіжної інфраструктури, її організаційне та фінансове забезпечення, у тому числі підтримка, створення та забезпечення діяльності молодіжних центрів та молодіжних працівників; сприяння формуванню та розвитку інститутів громадянського суспільства; налагодження міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії в молодіжній роботі; оцінювання ефективності цієї роботи за відповідними критеріями та звітування про це перед громадою; забезпечення умов для

---

²⁵ Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С.М. Сergyоїн, Ю.П. Шаров, Є.І. Бородін, Н.Т. Гончарук [та ін.]; за заг. та наук. ред. С.М. Сergyоїна, Ю.П. Шарова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 276 с.

неформальної молодіжної участі та молодіжного громадського контролю. Сьогодні чинне законодавство²⁶ містить механізми для реалізації молодіжної політики на місцевому рівні виконавчими органами ОТГ. Організація молодіжної роботи залежить, насамперед, від зацікавленості та підтримки місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; їхньої активності щодо залучення на рівні громади інших суб'єктів молодіжної роботи (їх перелік наведено в Додатку 4).

За даними соціологічного дослідження «Молодь-2017», близько 3% молодих людей залучались до участі у заняттях за інтересами в межах навчальних закладів і системи освіти на платній основі, 7% – на безоплатній, тоді як понад 90% опитаних не відвідували будь-яких гуртків, секцій, клубів тощо. Поза межами навчальних закладів і системи освіти в діяльності молодіжних організацій, громадських об'єднань, реалізації власних проєктів у неформальних групах брали участь на платній основі 2% молодих респондентів, безкоштовно – 8%, переважна більшість (90%) молоді не бере участі в жодному із заходів молодіжної роботи. Основними причинами такої пасивності щодо відвідування зазначених заходів молоді називала брак часу, велике навантаження в школі, ВНЗ, або/та на роботі.

При визначенні пріоритетів молодіжної політики важливо, щоб ОТГ були цілком свідомими щодо гострої на сьогодні проблеми збереження фізичного, психологічного та соціального здоров'я молоді. Згідно з дослідженнями Інституту педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України, саме при децентралізації виникають передумови для більш ефективного інтегрального (соціального, психологічного та медичного) супроводу формування здоров'я молоді через комплекс індивідуальних заходів. Міжгалузева й міжсекторальна співпраця на місцях дозволяє розробляти конкретні проєкти такого супроводу з урахуванням місцевих особливостей та отриманих в ході моніторингу критеріїв медико-психолого-соціального розвитку. Для цього в регіоні доцільно мати відповідні програми, які в умовах галузевих реформ сприяють одночасному переходу усіх учасників процесу на якісно новий рівень, коли інтеграція зусиль соціальних служб, медичних працівників, освітян, психологів, родин, ГО, органів влади та самої молоді людини реалізує механізм колективного розв'язання індивідуальної проблеми розвитку молоді людини²⁷. Подібні заходи можуть органічно доповнювати діючу інфраструктуру молодіжної роботи, успішні приклади функціонування якої можна знайти в більшості регіонів.

Так, інфраструктура молодіжної роботи в Києві складається з відділу молодіжної політики УМС ДОНМС КМДА, який взаємодіє з МГО в реалізації молодіжних проєктів і заходів, координує роботу Київського молодіжного центру, який взаємодіє зі студентським самоврядуванням. РДА працюють з

²⁶ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (чинний в редакції від 02.08.2017 р.). [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>; Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII (чинний в редакції від 16.04.2017 р.). [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

²⁷ Інформація ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України» від 04.07.2017 № 01-4/320.

молоддю через ЦСССДМ, центри по роботі з дітьми та молоддю та мережею підліткових клубів за місцем проживання. Частина центрів по роботі з дітьми та молоддю за місцем проживання функціонують без статусу юридичної особи та входять до складу ЦСССДМ (вони забезпечують роботу 29 підліткових клубів за місцем проживання в окремих районах міста), частина має статус юридичної особи і діє на підставі статуту (вони забезпечують у решті районів міста роботу численних осередків на кшталт центрів і об'єднань підліткових клубів за місцем проживання, центрів по роботі з дітьми та молоддю за місцем проживання, центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», централізованих систем підліткових клубів, дитячо-юнацьких клубів і дитячо-юнацьких спортивних клубів за місцем проживання)²⁸.

Загальним правилом є те, що завдяки збереженню та розвитку інфраструктури можна охопити широко аудиторію.

На Вінничині увага мережі позашкільних закладів дозволила минулого року обласному центру технічної творчості учнівської молоді охопити відповідними заходами 1,4 тис. гуртківців області; обласному центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій – понад 5 тис. учасників; обласній станції юних натуралістів – 8,3 тис. дітей і молоді. Основною ланкою молодіжної інфраструктури є Вінницький обласний ЦСССДМ, який у взаємодії з районними центрами та іншими структурними підрозділами, причетними до реалізації молодіжної політики, протягом 2016 р. організував проведення 844 спільних заходів; 4762 групових заходів (охоплено 14 203 молоді людини); послугами системи була охоплена 2101 молода сім'я (4408 дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах); соціальним супроводом охоплено 493 молоді сім'ї (1082 дитини)²⁹.

На території області здійснюється активна робота щодо запуску обласного молодіжного центру. Так, Вінницькою обласною радою було виділено в оренду приміщення площею 600 м² та розроблено проектно-кошторисну документацію реконструкції цього об'єкта. Молодь активно долучається до процесу формування центру, зокрема в 2017 р. проведено 6 заходів культурного та освітнього спрямування.

На Волині систему виконавчих органів, закладів, установ та організацій з вирішення проблем молоді координує УОНМ ОДА; до молодіжної інфраструктури належать відділи РДА, міськвиконкомів та ОТГ, що реалізують державну молодіжну політику; ЗОНЗ, ПТНЗ, ВНЗ та позашкільні заклади, центри дитячої та юнацької творчості; ДЮСШ, СК, ЦСССДМ; заклади з організації дозвілля молоді тощо. У позашкільних закладах обласного підпорядкування функціонує 467 гуртків (7874 вихованці, з яких 1320 дітей соціально вразливої категорії); всього позашкільною освітою охоплено 71,1% учнів. Волинським ОМЦП протягом 2016 р. організовано надання інформаційно-консультаційних і навчальних послуг 1840 молодим особам, проведено 18 тренінгів із старшокласниками та студентами, 55 тренінгів для тимчасово безробітної молоді (охоплено понад 1,5 тис. осіб); надано профорієнтаційних послуг 670 випускникам шкіл, проведено навчальні

²⁸ Інформація Київської міської державної адміністрації від 19.07.2017 № 005-923.

²⁹ Інформація Вінницької ОДА від 14.07.2017 № 01.01-07/4147.

профорієнтаційні семінари на базі оздоровчих таборів для 540 осіб; в області діють 16 волонтерських ГО³⁰.

Діє також та територія області Молодіжний центр, заснований спільною молодіжних громадських організацій «Молодіжна платформа», який є відкритим простором для роботи, відпочинку та розвитку представників молодіжних організацій області за принципами доступності та спільної відповідальності. У ньому на безоплатній основі можна провести прес-конференцію, тренінг, збори, здійснити планування проектів і заходів, використовуючи наявне технічне забезпечення. У Молодіжному центрі проведено 331 захід (в якості організатора та партнера), 143 акції, 112 тренінгів у різних напрямках, 38 мандрівок та наметових таборів, 38 молодих людей відвідали інші держави завдяки сприяння центру.

На Донеччині у рамках проекту «Гідна країна для гідних людей» у 2017 р. передбачено створення, реорганізацію, надання фінансової допомоги 85 інноваційним центрам для розвитку молоді й дітей у громадах Донецької області (на зазначені цілі виділено понад 12 млн грн з обласного бюджету). Представниками Донецької обласної держадміністрації проведено зустрічі із заступниками голів районних державних адміністрацій і міських голів, начальниками структурних підрозділів у справах сім'ї та молоді, оглянуто приміщення, де будуть розміщені інноваційні центри, обговорено завдання та плани робіт, питання фінансування та строки реалізації проекту. Згідно з планами проекту, вже функціонує 16 таких центрів, 14 з яких здійснюють діяльність у т. ч. за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Okремо варто зазначити про позитивні результати роботи комунального закладу «Донецький обласний дитячо-молодіжний центр» та громадських платформ молодіжних ініціатив «Вільна Хата» та «Теплиця» на Донеччині.

У м. Краматорську відбувся перший історико-музичний фестиваль «Дике поле. Шлях до Європи», на якому виступили понад дванадцять музичних гуртів, а сам захід створив атмосферу трьох історичних епох: «княжа доба», «козацькі часи» та наші дні українського Сходу. Знаковою подією стало проведення у м. Києві культурно-мистецької акції «Донеччина-УА: Перезавантаження», завдяки якій відбулася популяризація культурного поля Донеччини, ознайомлення мешканців інших регіонів з театральним мистецтвом, музичним світом, самобутніми традиціями та природними скарбами регіону, як складової України³¹.

У *Дніпропетровській області* інфраструктура молодіжної роботи складається із структурних підрозділів з питань молодіжної політики у 22 РДА та 13 міськрадах; працюють два молодіжних центри комунальної форми власності (Комунальне підприємство «Молодіжний центр Дніпропетровщини» Дніпропетровської обласної ради» та Новомосковський міський культурно-освітній дитячо-молодіжний центр); створено підрозділи з реалізації молодіжної політики в структурі виконкомів 34 ОТГ³².

Молодіжний центр Дніпропетровщини є: youth activity hub для реалізації молодіжних ініціатив та розвитку молодіжної політики регіону; інтер-

³⁰ Інформація Волинської ОДА від 07.07.2017 № 2345/07/2-17.

³¹ Інформація Донецької ОДА від 20.07.2017 № 06вх.01-01/0531.

³² Інформація Житомирської ОДА від 19.07.2017 № 3358/06/2-17.

активною платформою для отримання та застосування унікальних знань і досвіду через неформальну освіту; можливістю набуття лідерських якостей для активної та амбітної молоді.

Одним із пріоритетних завдань Молодіжного центру є створення вільних просторів у містах, районах, ОТГ області, що слугуватимуть центрами соціальних ініціатив, активностей та творчого простору, виконуючи акумулюючу функцію перетину суспільних інтересів у контексті реалізації молодіжної політики.

Нещодавно відбулось відкриття двох молодіжних просторів, утворених при вищих навчальних закладах – освітньої платформи «Кузня української інтелігенції» на базі кімнати відпочинку в гуртожитку № 2 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара та молодіжного центру «#StudHub» Криворізького державного педагогічного університету.

На Житомирщині діють мережа ЦСССДМ (обласний, 20 районних, 5 міських та 1 селищний – всього впродовж 2016 р. соціально-профілактичною роботою охоплено 18 592 особи); 3 заклади соціального обслуговування: обласний центр соціально-психологічної допомоги; комунальний заклад «Обласний соціальний гуртожиток для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» та обласний центр ресоціалізації наркозалежної молоді «Твоя перемога»; 22 консультативних пункти при пологових будинках/відділеннях та 26 при жіночих консультаціях/кабінетах планування сім'ї з питань запобігання ранньому соціальному сирітству та формуванню відповідального батьківства; 3 «Клініки, дружні до молоді»; Новоград-Волинський міський молодіжний центр (організовує роботу молодіжного патріотичного клубу «Відродження» та клубу багатодітних мам «Берегиня»); консультативно-оздоровчий відділ обласного медичного центру здоров'я та спортивної медицини (упродовж I півріччя 2017 р. обстежено 1227 осіб за програмою «Паспорт здоров'я»). У лікувально-профілактичних закладах області та при ЦСССДМ працюють «Телефони довіри» та «Гарячої лінії» (у I півріччі 2017 р. надано 390 консультацій); регіональне управління Держмолодьжитло є учасником Комплексної програми «Молодь і родина Житомирщини» на період 2017–2020 роки та безпосередньо надає пільгові молодіжні кредити на житло в сумі 750 тис. грн³³.

На Закарпатті інфраструктура молодіжної роботи складається з 5 ВОМС, 2 УОМС, 6 секторів молоді та спорту РДА, управління у справах культури, спорту, сім'ї та молоді Ужгородської міськради, управління культури, молоді і спорту Хустської міськради, УОМС Мукачівської міськради, управління освіти, охорони здоров'я культури, сім'ї, молоді та спорту Тячівської міськради управління освіти, культури, сім'ї, молоді та спорту Вільховецької сільради, відділу освіти, молоді та спорту, у справах дітей, культури, туризму та зовнішніх зв'язків Полянської сільради, Закарпатського обласного ЦСССДМ та його структурних підрозділів у районах, провідного навчально-виховного закладу і творчого центру для дітей і молоді Закарпаття (ПАДІЮН – сучасний комплекс із розгалуженою мережею структурних підрозділів, де понад 3500 гуртківців 7 відділів у 288 навчальних групах займаються з художньо-естетичного та інших напрямків).

³³ Інформація Дніпропетровської ОДА від 06.07.2017 № 1336/0/246.

мів позашкільної освіти), обласних спортивних федерацій (футболу, боксу, дзюдо, гандболу та інших видів спорту), ГО різної спрямованості (основною проблемою діяльності ГО експерти визначають брак у сфері діючих молодіжних центрів, при створенні яких варто обрати оптимальну форму найефективнішого функціонування – як окреме комунальне підприємство або на базі діючих структур – бібліотек, клубів тощо)³⁴.

У Запорізькій області інфраструктура молодіжної роботи включає обласний центр молоді Запорізької облради, який найближчим часом має одночасно включати методичний центр (проводитиме постійну роботу з розвитку молодіжних центрів в ОТГ та районах області); культурно-дозвільний центр з концертним залом; постійно діючий кампус (для розміщення учасників обласних, всеукраїнських і міжнародних заходів); тренінговий центр (для постійної роботи з працевлаштування та професійного становлення молоді). Завдяки просторому обладнаному приміщенню на цій території розмістився також комунальний заклад Запорізької облради «Обласний центр патріотичного виховання молоді», який працює за напрямами нормативно-правового, інформаційно-аналітичного та науково-методичного забезпечення патріотичного виховання; підготовки й підвищення кваліфікації кадрів по роботі з молоддю; організації заходів з морально-етичного виховання, формування патріотизму, фізичної та психологічної підготовки допризовників; розвитку структури районних і міських клубів патріотичного виховання молоді (станом на 2016 р. створено та діють 19 клубів)³⁵.

Цікавим є досвід створення молодіжних просторів на базі бібліотечних закладів, зокрема, коворкінг «Спільно HUB» на базі Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки, який є міським громадським простором, що об'єднує людей для спілкування, творчої взаємодії та співпраці. Це сучасне місце, де люди працюють разом незалежно від роду діяльності: це і фрілансери, що виконують роботу на замовлення, і студенти, і ті, хто займається самоосвітою. Людей, які шукають роботу, направляють до профільних громадських організацій, що навчать писати резюме, правильно проходити співбесіду чи навіть створювати свій бізнес.

У Кіровоградській області інфраструктура молодіжної роботи складається з ВОМС, які створені в кожному районі, місті та міських ОТГ; у сільських ОТГ визначено відповідальних за реалізацію молодіжної політики на рівні селищ³⁶.

За ініціативи громадських організацій в обласному центрі створений та функціонує Кіровоградський обласний «Інформаційно-ресурсний центр».

У Львівській ОДА відповідальним за реалізацію молодіжної політики є відділ молодіжної політики департаменту внутрішньої та інформаційної політики, у 12 з 22 ОТГ, сформованих на 01.01.2017 р., є працівники, окремо відповідальні за молодіжну політику, або такі, на яких покладені відповідні обов'язки (2016 р. 30 держслужбовців і представників ГО пройшли навчання за програмою «Молодіжний працівник»); діє Львівський обласний молодіжний центр (2016 р. проведено 163 заходи, 2017 р. розпочато прове-

³⁴ Інформація Закарпатської ОДА від 06.07.2017 № 02191/18-09.

³⁵ Інформація Запорізької ОДА від 05.07.2017 № 0745/01-17.

³⁶ Інформація Кіровоградської ОДА від 10.07.2017 № 01-13/1985/2.

дення понад 14 нових проектів); в області діють 12 молодіжних просторів інноваційного характеру³⁷.

У *Полтавській ОДА* особливу увагу приділено сприянню зайнятості молоді (2016 р. обласним молодіжним центром Полтавської облради надано консультації з працевлаштування 503 молодим особам, з них 173 працевлаштовані; Полтавським обласним центром зайнятості проведено 1259 семінарів (9,6 тис. молодих безробітних), 1347 семінарів з орієнтації на підприємництво та самозайнятість (6,0 тис. молодих безробітних); до участі у 430 інформаційних семінарах «Як розпочати свій бізнес?» залучено 2287 молодих безробітних, проведено 272 семінари з питань організації зеленого туризму (1319 молодих безробітних); до участі у 293 консультаційних семінарах «Від бізнес-ідеї до власної справи» залучено 1162 молодих безробітних; для жителів села проведено 352 навчальних семінари «Ефективне ведення сільського господарства» (залучено 1243 молодих безробітних)³⁸.

У *Рівненській ОДА* ключовими осередками молодіжної роботи є обласне УМС (із заходів 2016 р. з великим охопленням можна виокремити 21 освітньо-виховний – 4723 особи, 20 культурологічних – 15 745 осіб; 3 інформаційних – 2530 осіб; 5 у рамках конкурсу проектів ГО – 12 152 особи; Всеукраїнську акцію національно-патріотичного спрямування «Поліська Січ», Всеукраїнський військово-патріотичний табір «Останній отаман «Поліської Січі» та інші); обласний центр організації оздоровлення та пропагування здорового способу життя; обласний координаційний центр з національно-патріотичного виховання дітей та молоді (відповідні центри створені в усіх районах області); обласний ЦСССДМ із структурними підрозділами в районах і містах (надання соціальних послуг сприяють 17 спеціалізованих формувань «Мобільний консультаційний пункт соціальної роботи», якими 2016 р. здійснено 1092 виїзди у 931 населений пункт, проведено 1149 групових заходів, охоплено 30 500 осіб, надано 12 102 індивідуальні послуги, відвідано 3132 сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах); в області діє 51 підлітковий клуб за місцем проживання (охоплено 4390 осіб)³⁹.

На Сумщині одним з успішних прикладів ефективної роботи є міський центр дозвілля молоді Сумської міськради; функціонує обласний центр відпочинку, оздоровлення, туризму та військово-патріотичного виховання Сумської облради (розробив власні методики роботи з підлітками та підготовки персоналу для роботи в таборах, методичні посібники для засновників наметових таборів, ініціював зміни до чинного законодавства у сфері відпочинку та оздоровлення; послугами охоплено всі райони області)⁴⁰.

На Харківщині основна інфраструктура молодіжної роботи на обласному рівні включає 2 управління ОДА (освіти і науки та УМС), 2 комунальні заклади («Харківський обласний центр зайнятості» та «Харківський обласний ЦСССДМ»), а також комунальну установу «Харківський обласний центр молоді»; в районах і містах обласного значення діє розгалужена ме-

³⁷ Інформація Львівської ОДА від 18.07.2017 № 1132/1-10.

³⁸ Інформація Полтавської ОДА від 10.07.2017 № 02-16/1242.

³⁹ Інформація Рівненської ОДА від 17.03.2017 № 9131/1/1-17.

⁴⁰ Інформація Сумської ОДА від 11.07.2017 № 01-17/6087.

режа цих організацій (крім центрів молоді, яких на додаток до обласного поки створено 2)⁴¹.

У лютому 2017 р. Харківською обласною громадською організацією «МИР» було відкрито Молодіжний центр ХТЗ. На базі центру на волонтерських засадах працюють два сертифікованих молодіжних працівника, у команді центру 12 постійних волонтерів. Проект працює за рахунок коштів засновників, реалізовує системні проекти з розвитку молодіжної політики. За півроку силами молоді проведено 8 масових заходів з неформальної освіти. Проект потребує ресурсної підтримки та має потужний потенціал, оскільки перебуває на базі великого палацу культури заводу ХТЗ.

У *Херсонській ОДА* відповідальним структурним підрозділом по роботі з молоддю є УОНМ; у підрозділах РДА функціонують відповідні відділи з реалізації молодіжної політики на місцях; при Херсонській ОДА діє Студентська рада (освітньо-наукові програми, екологічне та патріотичне виховання тощо); відмічається потреба в створенні молодіжних структур у всіх районах, містах і ОТГ, але поки заважає брак ресурсів)⁴².

На *Хмельниччині* молодіжну політику реалізують УМС ОДА, 20 структурних підрозділів РДА та 6 підрозділів міст обласного значення, водночас є організаційні труднощі: винятково молоддю займаються 8 підрозділів, а решта першочергово виконують профільні завдання інших гуманітарних департаментів, що об'єктивно ускладнює взаємодію)⁴³.

У *Чернівецькій ОДА* добрим прикладом посилення молодіжної роботи є оформлення дорученням голови рекомендацій включити до статуту ОТГ як пріоритетні напрями діяльності затвердження програм молодіжної роботи й забезпечення їх фінансування, введення у штат апарату рад посад відповідальних за це фахівців і сприяння створенню на місцях МГО)⁴⁴.

2.2. Інноваційні форми реалізації молодіжної роботи

Перший і засадничий акт незалежної України у сфері державної молодіжної політики – Декларація 1992 р.⁴⁵ – визначає за мету серед іншого створення умов і гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального розвитку та реалізації творчого потенціалу молоді. Швидкоплинність змін в Україні та світі – бурхливий науково-технічний прогрес, зовнішня відкритість країни, внутрішні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації – все це зумовлює можливість досягнення поставленої мети лише завдяки інноваційним формам роботи з молоддю, які мають постійно змінюватися та вдосконалюватися відповідно до актуальних викликів часу. Успішна самореалізація молодих людей потребує створення продук-

⁴¹ Інформація Харківської ОДА від 14.07.2017 № 01-49/5488.

⁴² Інформація Херсонської ОДА від 13.07.2017 № 2375/0-17/59/323

⁴³ Інформація Хмельницької ОДА від 06.07.2017 № 621-01/2017.

⁴⁴ Інформація Чернівецької ОДА від 10.07.2017 № 02-02/679.

⁴⁵ Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні від 15.12.1992 р. № 2859-XII, чинна в редакції від 03.03.2006 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.

тивного простору для розвитку та підтримки молодіжних ініціатив. Так, Мінмолодьспорт спільно з громадськими організаціями та міжнародними інституціями реалізує низку проектів. Зокрема, створення Банків молодіжних ідей та ініціатив, а також проект «Молодіжна столиця України» допомагають молодим людям долучитися до формування й реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні.

Станом на кінець 2016 р. практично в кожній області в переважній більшості у сталому впровадженні або на етапах практичної апробації та експериментальної розробки перебували інноваційні форми молодіжної роботи, оцінювані експертами як такі, що доцільно розвивати й поширювати надалі. Це особливо важливо за нинішніх умов децентралізації, коли частина ОТГ ще не мають багаторічного досвіду реалізації власної молодіжної політики.

У **Вінницькій ОДА** серед інноваційних здобутків варто зазначити проект департаменту соціальної та молодіжної політики щодо створення молодіжного центру як ключового об'єкта молодіжної інфраструктури реалізації заходів роботи з молоддю, практику інтерактивних настільних ігор («Країна гідності», «Рожеві окуляри») ⁴⁶;

На **Волині** важливою є координована УОНМ Волинської ОДА система заходів з розвитку професійно-технічної освіти та працевлаштування молоді (діяльність центрів забезпечення якості профосвіти за галузевим спрямуванням, реалізація проекту допомоги ЄС щодо покращення підготовки кадрів для економіки субрегіону, програми Волинського обласного молодіжного центру праці «Сприяння зайнятості молоді») ⁴⁷;

На **Дніпропетровщині** активно застосовується система навчання фахівців за програмою «Молодіжний працівник», семінари «Молодіжна робота», семінари-практикуми «Кузня захисників України» (застосування козацьких традицій у національно-патріотичному вихованні) ⁴⁸.

Досвід **Запоріжжя** щодо навчання координаторів студентських центрів праці за Програмою Британської Ради «Активні громадяни» (орієнтованою на формування соціального лідерства, сприяння розвитку навичок міжкультурного діалогу та соціальної відповідальності, організацію громади, проектний менеджмент соціальних дій), реалізації проекту «One day at

⁴⁶ Інформація Вінницької ОДА від 14.07.2017 № 01.01-07/4147.

⁴⁷ Інформація Волинської ОДА від 11.07.2017 № 2380/07/2-17.

⁴⁸ Інформація Дніпропетровської ОДА від 06.07.2017 № 1336/0/246-17.

work» (формування у молоді навичок вибору професії, налагодження взаємодії з роботодавцями для працевлаштування молоді в області), організації регіонального етапу Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності молоді, реалізації щорічного проекту «Школа патріотів» (курси з підготовки молодіжних кадрів з лідерськими задатками)⁴⁹.

У *Кропивницькому* пілотний проект «Молодіжний парламент», започаткований на сесії обласної ради за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини (колегіальний орган для представлення інтересів молоді Кіровоградщини через обраних депутатів, їх радників у районах, проведення сесій, обласного молодіжного форуму для об'єднання найактивнішої молоді та створення потужної обласної молодіжної організації Кіровоградщини).

Кіровоградським обласним «Інформаційно-ресурсним центром» Кіровоградської області на підставі підписаного чотирьохстороннього Протоколу намірів між Фондом Ганса Зайделя в Україні (Федерального міністерства закордонних справ Німеччини), Кіровоградською ОДА та Кіровоградською обласною радою (колегіальний орган, пріоритетним завданням якого є представлення інтересів молоді кожного району Кіровоградщини, сприяння спільному, продуктивному, прозорому, демократичному та перспективному розвитку умов життя регіону за рахунок втілення нових молодіжних проектів, програм, ініціатив). Протягом проекту семінари, тренінги, реалізація соціальних проектів, проведення сесій, розробка нової соціальної молодіжної програми області та лобювання дорадчого голосу, навчання культурі виборів та вибору – шлях до формування команди молодих політиків і менеджерів регіону та створення потужної обласної молодіжної організації Кіровоградщини.

«Центр розвитку ініціатив молоді *Новоукраїнської* громади» створений для розробки та реалізації самою молоддю проектів розвитку своєї ОТГ, реалізованих коштом місцевого бюджету та грантової діяльності)⁵⁰.

Варто поширити практику *Київської міської державної адміністрації*, коли інформацію про проведення різноманітних заходів молодіжної роботи (в тому числі в інноваційних формах, зокрема, скаут-кемпів, ігор-вишкілів, табір-сплавів, брифінгів тощо) молодь отримує одночасно через кілька каналів, у тому числі електронних (повідомлення через листи керівникам ВНЗ, у Facebook на сторінках молодіжних громадських організацій, Управління молоді та спорту Департаменту освіти і науки, молоді та спорту м. Києва, Київського молодіжного центру та на сайті www.sms.gov.ua)⁵¹.

Досвід *Рівненської* Малої академії наук учнівської молоді (минулого навчального року отримано 15 патентів на корисну модель, продовжено практику проведення профільних літніх шкіл провідними науковцями Рівненщини), діяльність обласної літньої профільної школи лідерів учнівського самоврядування, за підсумками якої проведено флешмоб «Україна понад усе. 25 незалежних років», де учасники презентували власні проекти, прийняті до реалізації в області, діяльність із сприяння майбутньому пра-

⁴⁹ Інформація Запорізької ОДА від 05.07.2017 № 0745/01-17.

⁵⁰ Інформація Кіровоградської ОДА від 10.07.2017 № 01-13/1985/2.

⁵¹ Інформація КМДА від 19.07.2017 № 005-923.

цєвлаштуванню на локаціях Національного університету водного господарства та природокористування (бізнес-інкубатор, школа проектного менеджменту PM-School 2016, коворкінг-центр «OPEN OFFICE»), «Інформаційно-консультаційні центри служби зайнятості» цього ВНЗ та Національного університету «Острозька академія», проведення щорічного студентського чемпіонату з вирішення бізнес-кейсів, як шанс для студентів отримати роботу у провідних компаніях Рівненщини⁵².

Створення у **Сумській області** платформ молодіжного розвитку (хаби, коворкінги, антикафе – центри соціальних ініціатив, креативні майданчики, де відбуваються відкриті події, супровід соціальних проектів від ідеї до реалізації), досвід Сумського обласного центру відпочинку, оздоровлення, туризму та військово-патріотичного виховання у проведенні наметових таборів, приклад конгрес-центру Сумського державного університету як сучасного універсального простору для проведення актуальних для молоді різноформатних заходів (форумів, тренінгів, конкурсів, презентацій, виставок тощо) на базі 14 тематичних залів із сучасним мультимедійним і звуковим обладнанням, молодіжного центру при Глухівському національному педагогічному університеті ім. О.П. Довженка як осередку молодіжної активності, який бере участь у реалізації проектів розвитку молоді Глухова⁵³.

Для **Харківщини** особливо актуальними є інноваційні проекти, спрямовані на приймаючі внутрішньо переміщених осіб територіальні громади, реалізовані за участі студентів, наприклад «Школа волонтера» (у складі програми «Підтримка територіальних громад України у зв'язку зі збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб», реалізований громадською організацією «Всеукраїнська громадська організація «ПОРУЧ» за підтримки німецької федеральної компанії GIZ), «Консорціум молодих психологів Харківщини» (також підтриманий GIZ, мета якого – створення єдиної професійної платформи психологів для підвищення професійної компетентності студентів-психологів з використанням психосоціального підходу за досвідом освітніх проектів GIZ і надання соціально-психологічних послуг внутрішньо переміщеним особам, ветеранам і бійцям АТО, членам їх родин, приймаючим ВПО територіальним громадам), програми «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність (DOBRE)», «Школа лідерства голови Харківської ОДА» (організатор проекту – ГО «Всеукраїнське студентське братство «Еліта Нації») та Мистецький фестиваль «Гаудеамус OPERA» (започаткований з метою залучення студентів до високого мистецтва)⁵⁴.

На **Луганщині** під керівництвом військово-цивільної адміністрації особливо цінною є реалізація тренінгів з питань здоров'я в Северодонецьку, Лисичанську, Рубіжному, Новоайдарському районі, у результаті яких молоді учасники самі визначили конкретні кроки з розвитку свого фізичного, духовного, соціального, психічного та репродуктивного здоров'я, семінари класних керівників шкіл Северодонецька та Новоайдара з методів використання позитивних емоційних образів у пропаганді здорового способу життя, патріотичний молодіжний флеш-моб «Пісня – мова єднання»,

⁵² Інформація Рівненської ОДА від 17.03.2017 № 9131/1/1-17.

⁵³ Інформація Сумської ОДА від 11.07.2017 № 01-17/6087.

⁵⁴ Інформація Харківської ОДА від 14.07.2017 № 01-49/5488.

акції «Україна – це Я! Я – це Україна!», «Єднаймося проти насильства!», «Танцювальний хіп-хоп батл» тощо⁵⁵.

У **Чернівецькій області**, в контексті євроінтеграції цікавою є участь ВНЗ у програмі Erasmus+, за фінансової підтримки ЄС, охоплює освіту, молодіжну політику та спорт, інтегруючи сім існуючих програм в єдину узгоджену структуру, в межах якої здійснюється академічна мобільність студентів (навчання, бізнес-практика, літнє стажування у ВНЗ Норвегії, Німеччини, Італії), участь у конкурсах проектів Erasmus, міжнародних форумах, реалізації грантового проекту «Навчання щодо уникнення лікарських помилок» спільно з 10 університетами з 8 країн світу⁵⁶.

На Львівщині цікавою є практика залучення активістів і волонтерів до роботи обласного молодіжного центру, завдяки чому вдало реалізуються інноваційні проекти «Простір, що надихає» (за підтримки Корпусу Миру США в Україні) та англomовний клуб «What's Up?» (започаткований як постійний проект, згодом він переріс у великий літній табір), діють нові молодіжні простори (Центр міської історії, Молодіжний ХАБ «Космодром», Collegium Musicum, Музей Ідей, Перша Львівська Медiateка, Lviv Film Center, Lviv Moz Art, Лекторій 15x4 Львів, URBAN бібліотека, Lviv Acoustic Fest, Zavod Republic, Театр «Склад 2'0» тощо), запроваджено онлайн-резервування приміщень Центру, де будь-яка молодіжна організація може проводити заходи цілком безкоштовно⁵⁷.

Варто приділити увагу досвіду **Тернопільщини** у контексті молодіжної політики зайнятості й профорієнтаційної роботи з молоддю (всеукраїнські акції «Prof day» та «Scientific Fun – наукові пікніки в Україні», популяризація робітничих професій серед старшокласників через участь учнівських команд у профорієнтаційному змагально-мотиваційному конкурсі «Час професіонала» та зустрічі-презентації з ознайомлення з робітничими професіями, затребуваними на регіональному ринку праці, проведення в навчальних закладах області заходів «Ярмарка вакансій», «Профорієнтаційний урок для учнівської молоді», «Професіографічна екскурсія», «Випускник», «Цифровий стиль життя», «Техніка пошуку роботи» тощо)⁵⁸.

Досвід **Херсонщини** є вдалим у виховній роботі в контексті реалізації програми національно-патріотичного виховання «Дитина – громадянин – патріот Батьківщини», в межах якої організовано інтерактивний краєзнавчий відеолекторій «Кам'янська Січ в історії українського козацтва», проведення обласних спортивних ігор учнів ПТНЗ на Олешківській Січі «Козацька наснага», краєзнавчих експедицій місцями козацької слави, щорічних обласних інтелектуальних турнірів «Ігри патріотів Херсонщини», обласний фізкультурно-патріотичний фестиваль «Козацький гарт» на території історико-культурної пам'ятки «Кам'янська Січ» тощо⁵⁹.

У регіонах України напрацьовано досвід роботи різних форм молодіжного представництва, таких як молодіжні ради, молодіжні колегії, коорди-

⁵⁵ Інформація Луганської ОДА від 07.07.2017 № 763.

⁵⁶ Інформація Чернівецької ОДА від 10.07.2017 № 02-02/679.

⁵⁷ Інформація Львівської ОДА від 18.07.2017 № 1132/1-10.

⁵⁸ Інформація Тернопільської ОДА від 10.07.2017 № 01-03/290.

⁵⁹ Інформація Херсонської ОДА від 13.07.2017 № 2375/0-17/59/323.

наційні ради з питань молодіжної політики, студентські ради, парламенти. Крім того, впроваджуються такі інноваційні механізми молодіжної участі, як «бюджет участі». Це демократичний процес, який надає можливість кожному жителю брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів для покращення міста та/або голосування за них.

Організація інноваційних форм практичної роботи з молоддю в областях і менших адміністративно-територіальних одиницях, крім власної творчості й закордонного досвіду, значною мірою підтримується можливостями державних служб, розробками вітчизняних науково-дослідних інститутів, ініціативами вітчизняних ГО та міжнародних організацій.

Для молоді забезпечено можливість дистанційного навчання за допомогою безкоштовних освітніх порталів «Lingva Skills» та «Prometheus»⁶⁰.

У напрямі наукового забезпечення інновацій лабораторією соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України розпочато реалізацію комплексної програми організації соціально-педагогічної підтримки дітей та учнівської молоді у загальноосвітньому закладі за чотирма основними напрямками: ризикована поведінка в сфері Інтернет-спілкування, ціннісно-орієнтована активність підлітків, подолання труднощів соціальної взаємодії та соціально-педагогічна підтримка дітей ВПО (2016 р. з відомих причин програма найбільше фокусувалася на сім'ях ВПО через їх залучення до виховної та розвивальної діяльності з акцентом на стимулювання участі в добровільній підтримці членами об'єднаних територіальних громад воїнів АТО – написання листів для воїнів, відвідування у шпиталях поранених, виготовлення паракордових браслетів виживання, плетіння маскувальних сіток, в'язання шкарпеток тощо)⁶¹.

Міжнародні організації також беруть участь у молодіжних інноваціях – ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину (ІСАР) «Єднання»⁶², як офіційний представник Youth Bank International⁶³ в Україні, розвиває модель Молодіжного банку ініціатив (МБІ). У 2016–2017 рр. МБІ розпочали та/або продовжили роботу в 7 громадах (Березань Київської області, Вінниця, Вознесенськ Миколаївської області, Гриців Хмельницької області, Олешки Херсонської області, Стрий Львівської області, Суми). МБІ – це модель залучення молоді до громадської активності у власній громаді, яка успішно працює в різних країнах світу з 2002 р. для надання можливості молоді стати учасниками ініціативних груп з підготовки проектів покращення життя в громаді, розкрити лідерський потенціал, розвинути різноманітні компетенції та навички для подальшого професійного та соціально активного життя. МБІ ефективно приєднують молодь громади до вирішення проблем шляхом включення в розподіл ресурсів з фондів громади (або інших організацій) на реалізацію ідей щодо змін

⁶⁰ Інформація Державної служби зайнятості (Центрального апарату) від 10.07.2017 № 33/02/3806-17.

⁶¹ Інформація Національної академії педагогічних наук України від 10.07.2017 № 2-6/229.

⁶² ІСАР «Єднання». [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://ednannia.ua/ednannia-about/pro-nas>.

⁶³ Youth Bank International. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.youthbankinternational.org/about/what-is-youthbank-international>.

життя громади на краще, сама молодь вирішує, які проекти варто втілювати в життя. МБІ працюють при місцевих фондах громад, що допомагає їм бути більш сталими, переважна кількість підтриманих проектів спрямована на облаштування міського простору, частина також зорієнтована на людей похилого віку та дітей з інвалідністю. Щоб зібрати кошти для грантового пулу на молодіжні проекти, комітети МБІ використовують різні інструменти (зустрічі з представниками бізнесу, благодійні флешмоби, колядування, благодійні ярмарки та акції на міських святах тощо), для популяризації та розвитку МБІ проводяться навчальні табори, тренінги, міжнародні обміни, надається методична література. Технологія МБІ дозволяє швидко та ефективно встановити порозуміння поколінь у громаді. Докладнішу інформацію всі зацікавлені особи та організації знайдуть на сайті МБІ ⁶⁴.

Однією з інноваційних форм реалізації молодіжної роботи є участь молоді у міжнародних ініціативах, зокрема, у проектах ЄС та інших іноземних держав, наприклад, програми «ERASMUS+» – програма Європейського Союзу, що підтримує проекти, партнерства, заходи та мобільність у сфері освіти, підготовки, молоді й спорту. Крім того, програма надає можливості молодіжним організаціям для проведення міжнародних обмів, навчання для молодіжних працівників і волонтерської служби для молоді (EVS). Координатором Інформаційного центру ERASMUS+ Youth в Україні є громадська організація «Центр європейських ініціатив». Інформаційний центр ERASMUS+ Youth надаватиме консультації та підтримку організаціям в Україні, сприятиме поширенню кращих практик і налагодженню співпраці у реалізації молодіжних проектів у рамках програми. Є проекти для молоді, які реалізуються інститутами громадського суспільства, науковими закладами та комунальними установами у рамках здійснення Українсько-Польських обмінів молоддю та обмінів молоддю України й Литви з метою підтримки співпраці між українською, польською та литовською молоддю, розбудови дружніх взаємин між країнами.

Мінмолодьспорт спільно з Українським інститутом міжнародної політики, Національною молодіжною радою України та іншими партнерами працює над запровадженням національного конкурсу «Молодіжна столиця України», покликаною спонукати міста та агломерації бути більш проактивними у молодіжній політиці й процесах парципативної демократії. У 2017 р. буде оголошено про старт конкурсу та збір заявок від українських міст. Аналіз та оцінку поданих заявок здійснюватиме Наглядова рада, утворена з представників ЦОВВ, експертного та громадського середовища, ЗМІ. У рамках конкурсу обраному місту буде надано титул «Молодіжна столиця України» на 1 рік та різноманітні можливості з пулу залучених стейкхолдерів (відповідні міністерства, спільноти донорів, міжнародні програми, місцеві та міжнародні корпорації й бізнес).

ЮНІСЕФ спільно з ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» впровадив в Україні глобальний молодіжний проект U-Report – міжнародний проект, створений для того, щоб думки моло-

---

⁶⁴ Youth Bank – Молодіжний банк ініціатив. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://ednannia.ua/our-programs-and-activities/pidtrymuemo-lokalnu-filantropiiu/166-fondy-hromad/8610-molodizhni-banki>.

ді були почуті та взяті до уваги. Станом на вересень 2017 р. U-Report використовували у 40 країнах, всього в світі понад 3 млн U-репортерів. Україна першою серед країн Східної та Центральної Європи приєдналася до проекту, чисельність U-репортерів вже перебільшила 42 тис. осіб. U-Report – це 3–5 щомісячних добровільних і безоплатних опитувань на актуальні для молоді теми (освіта, праця, молодіжна політика, громадська активність, здоров'я тощо), які проводяться через СМС-повідомлення, Facebook, Messenger і Twitter, а результати використовують у своїй діяльності урядові установи, ГО, МГО, міжнародні організації. ЮНІСЕФ співпрацює з партнерами, щоб результати опитування застосовувалися на практиці. Отже, чим більше U-репортерів, тим імовірніше влада прислухатиметься до їхньої думки. Таким чином, U-Report – це один із найпростіших інструментів, якими молодь може впливати на зміни у важливих сферах суспільного життя. Дізнатися докладніше та приєднатися до U-Report може кожна молода людина через відповідний веб-сайт та Facebook ⁶⁵.

У рамках молодіжних форумів «DOBRE ДІЙ» програми «DOBRE» молодим людям надається можливість розробити та впровадити проекти й ініціативи у громадах, визначені молоддю як пріоритетні. На форумах учасники отримують базові навички залучення громадськості та розроблення проектів, підкріплені прикладами успішних проектів, уже реалізованих молодими людьми в Україні. Після форумів молодь самостійно організовує молодіжні семінари в ОТГ, під час яких мешканці визначають молодіжні пріоритети, напрацьовують ідеї проектів та ініціатив для своїх громад. Далі молодь представляє ці проекти мешканцям і керівництву громад, заручається їх підтримкою, у тому числі фінансовою. У цьому процесі молодь організовується у молодіжні ради, місцеві ініціативні групи та починає впроваджувати недорогі ініціативи, які допомагають інтеграції громад, такі як екологічні акції (Прибужанівська ОТГ на Миколаївщині), облаштування рекреаційних зон, ремонт автобусних зупинок (Білоберізька ОТГ та Печеніжинська ОТГ на Івано-Франківщині), організація показів фільмів у кінотеатрах під відкритим небом (Верхнянська ОТГ на Івано-Франківщині), благодійні спортивні заходи для збору коштів на потреби громади (Старобогородчанська ОТГ на Івано-Франківщині). Молодіжна команда з Байківцівської ОТГ навіть провела благодійний бал і збрала кошти на потреби громади. Крім того, молодь навчається висловлювати свої думки та пропозиції місцевій владі: багато з них брали участь у сесіях з розробки стратегій розвитку ОТГ, частина успішно виступила за створення місцевих молодіжних рад і забезпечила місце молоді у процесах прийняття рішень, щоб краще просувати молодіжні пріоритети. Наразі програма «DOBRE» впроваджує розроблені молодіжні проекти, які стосуються розвитку спорту та можливостей для здорового способу життя, удосконалення парків і рекреаційних зон, публічних місць для молоді та STEM-освіти. Після завершення впровадження проектів молодим лідерам буде запропоноване подальше навчання з основ урядування, реалізації молодіжних ініціатив, створення системи громадського нагляду та запобігання корупції.

⁶⁵ Веб-сайт U-Report: <http://ukraine.ureport.in/about/> та адреса FB: <https://www.facebook.com/ureportukraine>.

Досвід молодіжної роботи програми «DOBRE» показує: по-перше, молодь в ОТГ має достатньо ентузіазму та бажання працювати над змінами у своїх громадах: «DOBRE» отримала 21 спланований проект, розроблений без додаткової підтримки. Отже, 88% молодих людей зробили все можливе, щоб покращити життя у своїх громадах. По-друге, молодь може ефективно організовуватись та залучати однолітків: 712 молодих людей взяли участь у семінарах на місцях. Кожен учасник форуму «DOBRE ДІЙ» залучив до молодіжної активності у середньому шість однолітків. По-третє, молодь має свою власну думку, бачення майбутнього своїх громад та чітко визначені пріоритети: молоді люди брали активну участь у розробці стратегій ОТГ і пропонували творчі формати для донесення своїх повідомлень, наприклад, у формі відеороликів, як у Асканії-Новій на Херсонщині. По-четверте, ОТГ варто докладати зусиль до залучення молоді та давати їм практичні завдання й інструменти, які стосуються повсякденного життя молоді у громадах. Молоді люди отримали практичний інструмент – проект, і почали активно ними займатися. Вони вже зробили великий внесок: присвятили свій час, роботу та ідеї спільним ініціативам, і зроблять ще більше, щоб продовжувати зміни у своїх громадах. На основі цього досвіду програма «DOBRE» рекомендує усім громадам-учасницям програми розробити стратегію залучення молоді до розвитку громад, створити дорадчі молодіжні органи в ОТГ – молодіжні ради – з повноваженнями репрезентувати думку молоді при ухваленні рішень, а також виділяти фінансування з місцевого бюджету на проекти, що розробляються та виконуються молоддю.

Новий формат навчання для випускників українських шкіл дає Українська Академія Лідерства – програма особистісного та суспільного розвитку, основним елементом якої є 10-місячний формаційний курс для випускників середніх шкіл, що базується на основі цінностей та виховання лідерських якостей і навиків. Місією академії є вплив на глибинні соціальні процеси в українському суспільстві шляхом формування майбутніх лідерів.

Відтак в Україні на цей час існує великий арсенал інноваційних форм молодіжної роботи, розроблених, апробованих на практиці та впроваджених на рівні областей, багатьох міст і районів, частково навіть окремих ОТГ, що стало можливим завдяки певною мірою розвинутій організаційній інфраструктурі державних підрозділів по роботі з молоддю в складі обласних, міських і районних органів влади й місцевого самоврядування, активності вітчизняних ГО та волонтерів, грантовій підтримці закордонних донорів. Більшість інструментів цього арсеналу, згідно з експертними оцінками, заслужовують на розвиток і поширення на всі адміністративно-територіальні одиниці країни, але подальший розвиток інновацій до належного рівня охоплення української молоді істотно гальмується ресурсними, насамперед фінансовими та матеріально-технічними обмеженнями. Отже, посилення державної підтримки розвитку інноваційних форм роботи з молоддю залишається на сьогодні одним з найактуальніших питань реалізації молодіжної політики на місцях, і так триватиме до того часу, поки новостворені ОТГ не сконцентрують достатньо власних ресурсів на цю роботу.

2.3. Роль інститутів громадянського суспільства в роботі з молоддю

На сучасному етапі проблема становлення громадянського суспільства як органічної системи має велике значення для української держави, оскільки є суттєвим чинником розвитку демократизму.

За роки незалежності в Україні розроблено нормативно-правову базу, яка визначає правові засади створення та функціонування інститутів громадянського суспільства. Це Закони України «Про громадські об'єднання» (поточна редакція від 19.07.2017 р.), «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (поточна редакція від 01.01.2016 р.), «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (поточна редакція від 06.11.2016 р.), «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (поточна редакція від 02.11.2016 р.), «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (поточна редакція від 01.01.2016 р.), «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (поточна редакція від 02.11.2016 р.) та ін.

Важливим кроком щодо зміцнення зазначеного нормативно-правового підґрунтя стало затвердження Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. Зокрема, у Стратегії зазначається, що активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного урядування, в управлінні державними справами та вирішенні питань місцевого значення, розробці й реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних і гуманітарних проблем.

За роки незалежності в Україні склалася мережа інститутів громадянського суспільства: громадські організації та об'єднання, рухи, фонди, спілки, благодійні фонди, профспілки, політичні партії, організації роботодавців, адвокатура, нотаріат, релігійні організації, професійні та творчі спілки, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідповідні товариства й установи, легалізовані відповідно до законодавства.

За даними Державної служби статистики України, кількість громадських об'єднань в Україні має тенденцію до зростання. Так, у 2014 р. функціонувало 60,5 тис. громадських об'єднань, у 2015 р. – 64,2 тис., у 2016 р. – 70,3 тис. громадських об'єднань. На жаль, статистична кількість легалізованих органами юстиції громадських організацій не відповідає кількості реально діючих організацій, про що свідчать результати контролю органів юстиції, відповідно до діючого законодавства. Треба констатувати, що значна частина зареєстрованих організацій є ситуативними, малоактивними та дещо віртуальними, оскільки часто метою їх створення є реалізація конкретних завдань впродовж незначного проміжку часу.

У Державній службі статистики України відсутні дані за результатами 2016 р. щодо кількості молодіжних і дитячих громадських організацій. Проте зростання чисельності молоді, залученої до діяльності організацій.

цій громадянського суспільства, фіксують проведені в Україні соціологічні дослідження: якщо у 1996 р. чисельність молодих людей у віці 18–35 років, які були активними членами об'єднань громадянського суспільства⁶⁶, становила 11%, у 2011 р. цей показник становив 21,5%, а за результатами 2015 р. вже 37,0%.

З 8 по 17 лютого 2016 р. Інститутом Горшеніна проведено соціологічне опитування «Суспільно-політичні настрої населення України». Його результати засвідчили, що найвищим рівнем довіри користуються волонтери (71,3%). Громадським організаціям довіряють 49,2% опитаних. Для порівняння, результати презентували ступінь довіри – недовіри органам державної влади. Так, органам місцевої влади (довіряють 42,6%, не довіряють – 50,1%), що підтверджує сподівання суспільства на розвиток процесів децентралізації й ефективності місцевого самоврядування. Довіра Збройним силам України становила 48,8% проти 43%, поліції – 34,3% проти 51,7%.

Отже, за результатами соціологічних досліджень, громадські організації користуються відносно вищим рівнем довіри порівняно з органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними партіями та профспілками. Проте, за даними соціологічного дослідження центру Разумкова, тільки кожен четвертий громадянин знає про існування чи діяльність громадських об'єднань чи організацій в його місцевості, а 70% взагалі не можуть нічого сказати про діяльність певної організації.

На підтримку проектів і заходів громадських об'єднань і молодіжних ініціатив спрямована Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки. Її мета полягає у створенні сприятливих умов для розвитку та самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості.

Безперечно, серед інститутів громадянського суспільства особливе місце займають молодіжні та дитячі громадські організації. Їх діяльність охоплює: здійснення неформальної освіти шляхом реалізації проектів і програм; представлення інтересів дітей та молоді на всіх рівнях; комунікацію з органами державної влади в інтересах дітей і молоді; участь в ухваленні рішень, забезпечення інтересів дітей і молоді на місцевому, регіональному та всеукраїнському рівнях; проведення заходів різних рівнів для реалізації запитів, потреб та інтересів дітей і молоді тощо.

Події останніх років, анексія Криму та зовнішня агресія Російської Федерації проти України спричинили суттєві зміни в напрямках діяльності багатьох громадських об'єднань. У 2014–2016 рр. молодіжні та дитячі громадські організації виявили потужне патріотичне піднесення й активну участь у масовому волонтерському русі, спрямованому на моральну та матеріальну підтримку Збройних сил України, залучення молоді до військової підготовки, організацію та проведення добровільних акцій, флешмобів, марафонів «Україна – єдина країна», допомогу воїнам у лікарнях і шпиталях,

---

⁶⁶ До об'єднань громадянського суспільства при опитуванні належать: спортивні організації або організації, пов'язані з проведенням дозвілля, релігійні або церковні організації, організації, пов'язані з освітою, мистецтвом, музикою, профспілки, політичні партії, організації з охорони навколишнього середовища, професійні об'єднання, благодійні або гуманітарні організації, організації споживачів, групи допомоги, взаємодопомоги.

проведення патріотичних акцій згуртування українців на захист та забезпечення єдності України.

За реалізацію проектів національно-патріотичної тематики активно взяли участь всеукраїнські молодіжні громадські організації: Спілка української молоді в Україні, Молодий Народний Рух, Всеукраїнський молодіжний рух «Національний Альянс», Молодіжна організація «Пласт» – Національна скаутська організація України та інші. Зокрема, у Чернівецькій області було проведено: історичну гру-квест «Листопадовий зрив» до 98-ї річниці Буковинського Віче – станицею Пласту; історичну військово-патріотичну гру «Квест Козацька Покрова» спільно з Чернівецьким обласним осередком Цивільного корпусу «Азов» та ВГО «Ніхто Крім Нас». На Дніпропетровщині у співпраці організацією «Федерація козацького традиційного бойового мистецтва «Спас» організовано захід «Витоки», що мав за мету відродження історичних, культурних, бойових традицій нашого народу, виховання в молоді відчуття гідності та гордості за свою країну.

Серед провідних завдань, яке вирішують громадські організації та об'єднання на всеукраїнському рівні, є популяризація та утвердження здорового безпечного способу життя та культури здоров'я, безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді. У цьому аспекті варто виокремити діяльність громадської організації «Всеукраїнський дитячий громадський рух «Школа безпеки», яка 18 років поспіль спрямовує свою діяльність на навчання та практичну підготовку дітей і молоді до виживання в сучасних складних умовах. Щороку до заходів залучається понад 50 тисяч дітей та молоді, на базі загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів діють осередки Руху, гуртки «Школа безпеки» та «Юний рятувальник». Дитяча громадська організація виховує в підлітків мужність, взаємовиручку, дружбу, увагу до близьких, формує громадянську позицію патріота й захисника своєї Батьківщини, сприяє професійній орієнтації молоді, зокрема професії рятувальника. Серед громадських організацій активну діяльність здійснює також громадська організація «Спортивна нація», яка започаткувала «тур здорового способу життя» по навчальних закладах «Спортивний урок», провела майстер-класи із загальної фізичної підготовки.

Значна увага громадських організацій та об'єднань України упродовж 2016 р. спрямовувалася на набуття молодими людьми компетентностей поза системою освіти. Варто відзначити активну діяльність щодо формування національної культури чистоти, правильного поводження з відходами та дбайливого ставлення до довкілля, яку проводять ГО «Let's do it, Ukraine!» (вона є частиною всесвітнього руху «Let's Do It! World», що об'єднує понад 16 мільйонів людей у 113 країнах; організовує акції з наймасштабнішого прибирання країни «Зробимо Україну чистою разом»⁶⁷), Всеукраїнського табору молодіжних екологічних лідерів⁶⁸, Всеукраїнського форуму взаємо-

⁶⁷ Зробимо Україну чистою РАЗОМ! [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://letsdoitukraine.org/projects/ldu/>.

⁶⁸ В Одеській області розпочав роботу перший Всеукраїнський табір молодіжних екологічних лідерів / Мінмолодьспорт. – 29.08.2017 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://dsmsu.gov.ua/index/en/material/32959>.

дії та розвитку⁶⁹, Міжнародної конференції країн східної співдружності⁷⁰ тощо.

У цій площині цілком слушно відмітити партнерство Всеукраїнської екологічної ліги – ВЕЛ (громадська організація, що ставить собі за мету поліпшення екологічної ситуації в Україні, формування нового природоохоронного світогляду громадян, підвищення рівня їх екологічної освіти та культури) і громадської організації «Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» (організація, яка об'єднує дітей, підлітків, молодь, які опікуються проблемами довкілля, і має на меті виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи, участь дітей і молоді у дослідницькій роботі та природоохоронних акціях тощо).

Ці громадські організації понад 20 років працюють з дітьми та молоддю за програмами з екологічного виховання. Зокрема, у 2016 р. в селі Виграїв (Корсунь-Шевченківський район, Черкаська область) було створено Центр кращих практик збалансованого розвитку України; розпочато Програми «Школа у природі» та «Шевченківський край», спрямовані на виховання молодих людей патріотами держави через формування досвіду громадянської поведінки та залучення їх до реальної участі у природоохоронній роботі, формування екологічної свідомості, впровадження екологічно дружніх технологій.

З метою сприяння інформаційній, політичній, економічній, культурній та соціальній інтеграції України у світовий простір, а також внутрішній інтеграції Мінмолодьспорт співпрацює з громадською організацією «Global Office», що виникла на базі ініціативи «GoGlobal», заснованої на початку 2015 р., і сьогодні об'єднує партнерів, серед яких посольства, державні органи центральної влади, міжнародні організації, культурні центри, мовні школи, аналітичні центри. «Global Office» реалізовує проекти відповідно до двох напрямів діяльності:

«GoGlobal» (популяризація вивчення іноземних мов, волонтерського руху в Україні, сприяння міжкультурному діалогу та громадянській дипломатії), зокрема шляхом організації пришкільних мовних таборів із залученням іноземних волонтерів «GoCamp»;

«GoEast» (інформаційна, інфраструктурна та політична інтеграція прифронтових територій Донецької та Луганської областей у всеукраїнський простір).

У 2016 р. участь у пілотному проекті «GoCamp» взяли 9 000 дітей із 126 шкіл з усієї України. 80% таборів проходили у містечках та селах і тільки 20% – в обласних центрах. Зі школярами працювали волонтери, які власним коштом прилетіли до України з 38 країн світу, серед яких США, Великобританія, Канада, Німеччина, Швейцарія, Мексика, Іспанія, Бразилія, Австралія, Китай, Індія, Сінгапур та інші.

---

⁶⁹ Всеукраїнський форум взаємодії та розвитку. «Let's do it, Ukraine!». [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://letsdoitukraine.org/projects/forum/>.

⁷⁰ Міжнародна конференція Let's Do It! країн Східної співдружності. «Let's do it, Ukraine!». [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://letsdoitukraine.org/projects/ldu-east/>.

Цікавим є досвід унікальної програми, яка збирає молодих людей з усієї Європи для того, щоб обговорити актуальні питання у форматі справжнього парламентського засідання – Європейського молодіжного парламенту (ЄМП). Міжнародна молодіжна громадська організація «Європейський молодіжний парламент – Україна» є одним з 39 національних комітетів ЄМП. Організація є повноправним учасником процесу розвитку громадянського суспільства в Україні. Де-факто ЄМП-Україна успішно функціонує в Україні з 2000 р., залучаючи українську молодь до діяльності однієї з найбільших європейських платформ для дебатів, міжкультурних зустрічей, освітньої та виховної роботи, обміну ідеями між молодими європейцями. Щороку ЄМП-Україна проводить Національну відбіркову конференцію (Національна сесія), за результатами якої обираються делегати, які представляють Україну на міжнародних і регіональних сесіях ЄМП в Європі. Організація також проводить регіональні сесії та інші проекти для молоді в різних містах України. Серед членів ЄМП-Україна налічується близько 280 молодих людей у регіонах України, які навчаються у школах, престижних університетах та інших вищих навчальних закладах.

Реалізація Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр. передбачає надання фінансової підтримки на реалізацію соціально значущих проектів молодіжних і дитячих громадських організацій. Зокрема, у 2016 р. державою для цього виділено 7 млн грн.

Лідером і координатором забезпечення такої підтримки та взаємодії з інститутами громадянського суспільства є Міністерство молоді та спорту України. Так, у 2016 р. 29 молодіжними та дитячими громадськими організаціями за підтримки Міністерства молоді та спорту України реалізовано 41 проект, до яких залучено 573 827 молодих людей. Крім того, структурними підрозділами з питань молоді та спорту обласних і Київської міської державних адміністрацій проведено конкурси проектів громадських організацій, якими реалізовано 232 проекти для молоді у регіонах України, до яких залучено 115 218 молодих людей.

У цілому за ініціативи молодіжних і дитячих громадських організацій у 2016 р. реалізовано 273 проекти, учасниками яких стали 689 045 молодих людей. З них, за фінансової підтримки з державного бюджету України до виконання програм молодіжних і дитячих громадських організацій було залучено 573 827 молодих людей (4,85% від загальної чисельності постійного населення з числа молоді), з місцевих бюджетів – 115 218 осіб (0,97%). Зокрема, у Львівській області у 2016 р. переможцями конкурсу проектів стали 22 громадські організації, які реалізували 33 проекти на загальну суму 590 тис. грн. Ключовими проектами стали: «Ідея змінює країну»; «Львівщина починається з тебе»; молодіжна зустріч «Галицький авангард»; молодіжний фестиваль «Запків»; соціальний фестиваль для дітей та молоді «Лютин». У Рівненській області одним з переможців став проект Молодіжної платформи працевлаштування «Джоб-ХАБ» Рівненської міської молодіжної громадської організації «Батьківщина молода» – створення нової сучасної молодіжної безкоштовної Інтернет-платформи працевлаштування «Джоб-ХАБ» для швидкого та результативного пошуку постійної та тимчасової роботи, з можливістю комунікації молодих людей-шукачів роботи та роботодавця без посередників.

Підтримка проектів громадських організацій збагатила партнерську взаємодію центральних органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, забезпечила її продуктивність. Так, з метою популяризації серед дітей здорового способу життя, підвищення рівня правової обізнаності суб'єктів підприємницької діяльності про дотримання вимог законодавства щодо заборони продажу дітям алкогольних напоїв та тютюнових виробів, привернення суспільної уваги до проблеми споживання алкоголю неповнолітніми триває співпраця Міністерства внутрішніх справ України з громадською спілкою «Всеукраїнський молодіжний рух «Відповідальність починається з мене». Важливі партнерські угоди з громадськими об'єднаннями підписано у 2016 р. Національною поліцією України: з Фізкультурно-спортивним товариством «Динамо» України – Меморандум про співпрацю у сфері організації та проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів; з Федерацією футболу України – Меморандум про взаємодію щодо реалізації соціального проекту «Відкриті уроки футболу» у 2017–2020 роках, спрямованого на впровадження цінностей здорового способу життя та профілактики правопорушень серед дітей.

За інформацією Адміністрації Державної прикордонної служби України, у звітний період налагоджено дієву взаємодію з понад 37 громадськими організаціями з питань національно-патріотичного виховання персоналу прикордонного відомства та молоді прикордоння. Нині при прикордонних органах і підрозділах активно діють понад 250 гуртків «Юні друзі прикордонників». Особливу увагу під час організації їх функціонування було приділено національно-патріотичному вихованню молоді сіл і міст, які розташовані вздовж лінії розмежування в зоні проведення АТО.

Уперше до проведення заходів військово-патріотичного виховання дітей та молоді у рамках проектної діяльності у 2016 р. Міністерством оборони України залучено на конкурсній основі ряд молодіжних громадських організацій, зокрема: громадська організація «Центр української пісні «Народна філармонія» «Центр української пісні «Народна філармонія» – проект «Мандрівний фестиваль українського кіно та пісні «Молода душа України»; Всеукраїнська молодіжна громадська організації «Студентська республіка» – «Громадянський форум «Модернізація системи військово-патріотичного виховання»; Всеукраїнська громадська організація «Громадянський рух «За майбутнє» – проект «Всеукраїнські військово-патріотичні збори».

Питання забезпечення партнерства як способу участі молоді у розбудові державної молодіжної політики та як залучення потенціалу молоді до активної участі у житті суспільства стало упродовж 2016 р. предметом особливої уваги багатьох обласних державних адміністрацій, місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

За результатами опитування структурних підрозділів, які реалізують молодіжну політику, «Інститути громадянського суспільства», проведеного Державним інститутом сімейної та молодіжної політики у 2016 р., в областях України діють такі форми молодіжного представництва: молодіжні ради (10 відповідей із 17), студентські ради або студентські парламенти (7 відповідей), координаційні ради/ради з питань молодіжної політики (6 відповідей). Представництво молоді у ряді областей представлено громадськими радами (3), радами трудової молоді, координаційними радами з питань

патріотичного виховання молоді, молодіжною колегією (по 1). Переважно молодіжні колегіальні органи діють на обласному рівні (94%) та у містах (76%), меншою мірою вони сформовані на рівні районів (41%).

У ряді областей України діє низка консультативно-дорадчих органів. Зокрема, при Тернопільській облдержадміністрації функціонує: Громадська рада, Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства, Рада церков, Рада національно-культурних товариств тощо. Громадською радою при Полтавській облдержадміністрації створено постійно діючу комісію з питань освіти, науки, молоді, спорту та туризму.

Традицією стає винесення на розгляд сесій районних державних адміністрацій і міських рад ряду питань щодо реалізації молодіжної політики на місцевому рівні. Зокрема, у Хмельницькій області відповідно до програми «Молодь Хмельниччини» на 2016–2020 роки» протягом 2016 р. було зацентовано на зміцненні співпраці структурних підрозділів, які реалізують молодіжну політику, з об'єднаними територіальними громадами, які спільно проводять ряд заходів із залученням молоді.

Слушним пріоритетом обласних програм стало національно-патріотичне виховання, формування національної ідентичності молодих людей. Водночас на місцях проблемою виявилася комунікація органів місцевої влади з місцевими інститутами громадянського суспільства, які здійснюють національно-патріотичне виховання на основі ціннісних орієнтирів, й індикаторів ефективності, закладених у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки. Районні й обласні місцеві адміністрації нерідко не володіють повною інформацією про існування чи активності таких інститутів.

У цьому зв'язку, для налагодження відповідних комунікацій було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 999 «Про затвердження Типового положення про Координаційну раду з питань національно-патріотичного виховання при місцевій адміністрації», в якій вкладено рекомендації про організації цього процесу на місцях. Проте ефективно такі координаційні ради запрацювали не при всіх обласних державних адміністраціях, а більшість районних державних адміністрацій і не намагаються їх створити. Координаційні ради з національно-патріотичного виховання не допустимо об'єднувати з іншими дорадчими органами при місцевих державних адміністраціях. Важливо, щоб заступниками цих рад були особи, які представляють інститути громадянського суспільства.

Водночас не варто залучати до національно-патріотичного виховання лише молодіжні та дитячі громадські організації, залишаючи поза увагою проекти інших громадських організацій, серед яких краєзнавчі і мистецькі спілки, козацькі організації, об'єднання ветеранів – учасників АТО тощо. Як правило, співпраця структурних підрозділів та органів молодіжного представництва спрямована на організацію та проведення спільних масових молодіжних заходів: благодійних концертів, фестивалів, флешмобів, акцій тощо.

У 2016 р. значна увага громадських організацій та об'єднань спрямовувалася на розвиток волонтерської діяльності. Так, у Волинській області діяло 16 волонтерських громадських організацій; у навчальних закладах функціонували 967 волонтерських загонів, до діяльності яких залучено близько 21 тис. учнів. Школярі та студенти області були ініціаторами збору коштів на потреби учасників АТО під час благодійних ярмарок, кон-

цергів, шкільних акцій, організовувався збір коштів на лікування поранених бійців АТО, на закупівлю військового спорядження, продуктів харчування, інструментів для ремонту військової техніки.

Для розширення кола учасників національно-патріотичного виховання від інститутів громадянського суспільства потрібно національно-патріотичне виховання робити не тільки одним з «розділів/пріоритетів» місцевих програм молодіжної політики, а готувати під контролем координаційних рад національно-патріотичного виховання при місцевих органах влади, окремі місцеві програми національно-патріотичного виховання відповідно до ціннісних орієнтирів Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015, і суспільно-державницьких цінностей, зазначених у Рекомендаціях парламентських слухань про становище молоді в Україні на тему: «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді», затверджених постановою Верховної Ради України від 23.02.2017 р. № 1908-VIII. Зазначеними місцевими програмами національно-патріотичного виховання передбачати кошти на конкурси проєктів громадських організацій в цій сфері та розподіляти їх відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 р. № 1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проєктів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка» (зі змінами).

Згідно з розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1400 «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2016 рік» та від 30.11.2016 р. № 898⁷¹ «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2017 рік» Мінмолодьспорт другий рік поспіль реалізує план заходів національно-патріотичного виховання молоді, в яких передбачені щороку понад 50 всеукраїнських і міжнародних заходів відповідного спрямування по всій території України, із залученням більше ніж 50 000 молоді. В умовах децентралізації важливо, щоб місцеві органи влади (самоврядування) оперативно інформували місцеві молодіжні середовища про можливість участі в таких всеукраїнських і міжнародних заходах, з метою обміну досвідом, міжрегіональних комунікацій і набуття компетенції у відповідній сфері.

Крім того, з метою активізації міжрегіональної співпраці та підтримки молодіжних ініціатив у Донецькій і Луганській областях при Мінмолодьспорті функціонує відповідна робоча група за участі представників влади і громадськості, у рамках діяльності якої розроблено та втілюється спільний план заходів у молодіжній сфері й сфері національно-патріотичного виховання.

Не залишилося поза увагою громадських об'єднань питання соціальної підтримки молоді з інвалідністю. Зокрема, з метою формування у молодих людей активної життєвої позиції та навичок реалізації громадянських прав та обов'язків за ініціативи Вінницької обласної громадської організації молоді з обмеженими фізичними можливостями «Гармонія» проведено 7 навчальних кущових триденних семінарів-тренінгів та одноденний за-

⁷¹ Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18.12.2013 р. № A/RES/68/130. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://undocs.org/ru/A/RES/68/130>.

ключний форум «Створюємо світ без бар'єрів», метою яких було підвищення стандартів надання соціальних послуг молоді з інвалідністю, залучення людей з інвалідністю до процесу прийняття рішень і втілення реформ у містах та районах Вінницької області.

Активна соціальна робота з молоддю упродовж 2016 р. здійснювалася благодійними фондами. Так, у Закарпатській області пройшла чергова акція Всеукраїнського благодійного фонду «Серце до серця». За період проведення акції було зібрано 309 566,66 грн для закупівлі медичного обладнання для лікарняних закладів. Проект «Діти дощу – частина своєї держави України» Благодійного фонду «Погляд» Рівненської області було спрямовано на соціалізацію сімей з дітьми з аутизмом, адаптацію до життя в соціумі; допомогу молодим сім'ям у вихованні дітей з діагнозом аутизм, вироблення навичок роботи з дітьми, навчання за новими методиками; привернення уваги громадськості до проблем аутизму та визначення можливих шляхів їх вирішення. Реалізований у 2016 р. проект «Літній табір для дітей з числа вимушено переміщених осіб» Рівненського обласного благодійного фонду «Волинь європейська» сприяв національно-патріотичному вихованню дітей, зокрема з родин вимушених переселенців з Донбасу, подоланню їх соціальної ізоляції, створенню позитивного оточення.

Серед інституцій громадянського суспільства особливу нішу займають релігійні організації, які проводять роботу з дітьми та молоддю через систему недільних шкіл, організації культурних, мистецьких заходів, відзначення релігійних свят тощо. Так, кількісне зростання числа конфесій і релігійних громад, а отже, й активізації діяльності спостерігається в Закарпатській і Чернівецькій областях. Водночас викликає стурбованість існування неорелігій, антисоціальних культів, антисоціальних інформаційних спільнот, до яких втягуються діти та молодь. Це має стати зоною особливої уваги як органів влади, так й інституцій громадянського суспільства. З метою налагодження співпраці та обміну досвідом щодо молодіжної роботи при Мінмолодьспорті утворено робочу групу з представників Церков і релігійних організацій, які відповідають за роботу з молоддю на всеукраїнському рівні.

Не зважаючи на значні успіхи у залученні громадянського суспільства до роботи з молоддю, потрібно окреслити ряд проблемних питань: поверхова оцінка молодіжних потреб; нерозвинена адміністративна практика залучення організацій громадянського суспільства до ухвалення рішень, що стосуються молоді, на регіональному рівні; відсутність дієвих механізмів впливу представників молоді на прийняття рішень на рівні територіальних громад; низький рівень культури комунікації та розуміння впливу молодіжного представництва; недостатня ефективність діяльності громадських рад; конкуренція і захист власних інтересів у представників громадських об'єднань; слабкою є практика громадських обговорень проблем, що стосуються молоді тощо. Наразі інститутам громадянського суспільства бракує солідарності, цілеспрямованості, ініціативності та усвідомлення власної значущості у досягненні завдань громадянського суспільства.

Вирішення зазначених питань має виняткове значення для України, оскільки розвинене громадянське суспільство надає можливості не тільки впливати на владні структури держави, але й нести солідарну відповідальність разом з ними за Україну, її народ, за сьогодні та майбутнє.

2.4. Міжгалузєва та міжсекторальна взаємодія в роботі з молоддю

Інтегрована молодіжна політика передбачає, що її формуванням та реалізацією мають займатися різноманітні суб'єкти, що представляють різні галузі економіки та суспільні сектори. Молодіжний сектор має доволі важливе значення, але переважна більшість повсякденних питань молоді розв'язується в економічному, освітньому, культурному, безпековому та інших секторах. Стратегічна та координуюча роль молодіжних структур публічного сектору передбачає їх постійну співпрацю та взаємодію як з громадським молодіжним сектором, так і з представниками інших владних структур, а також з приватним партнерами (Рис. 2.4.1).

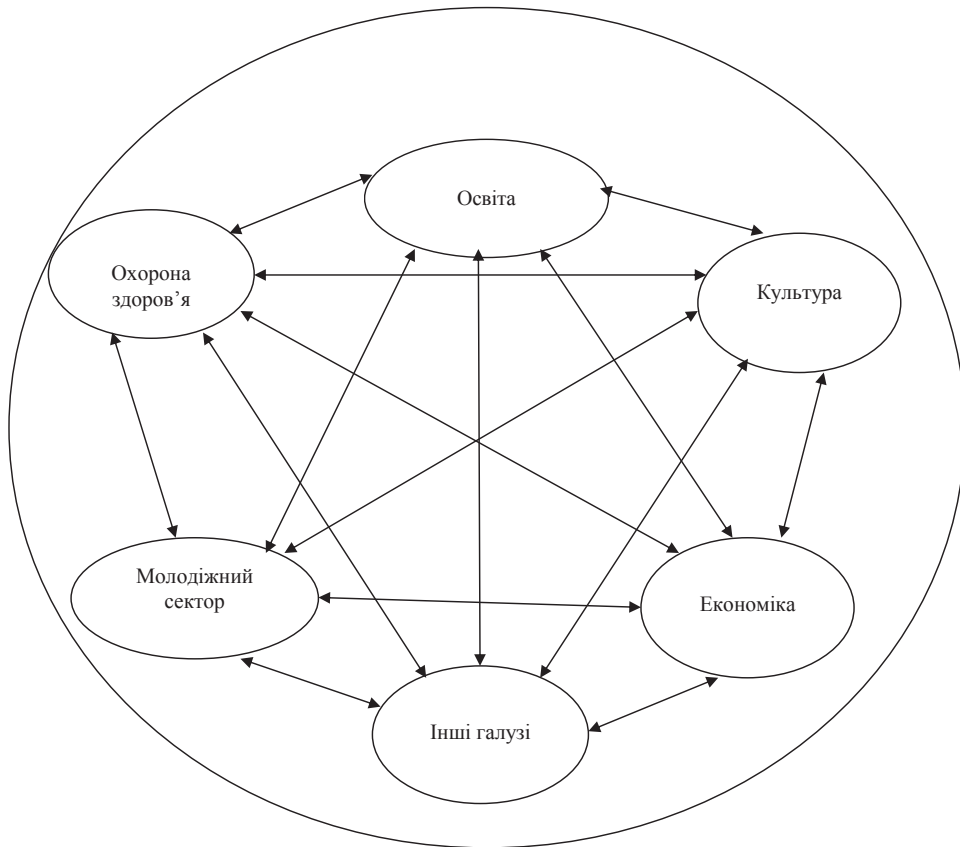
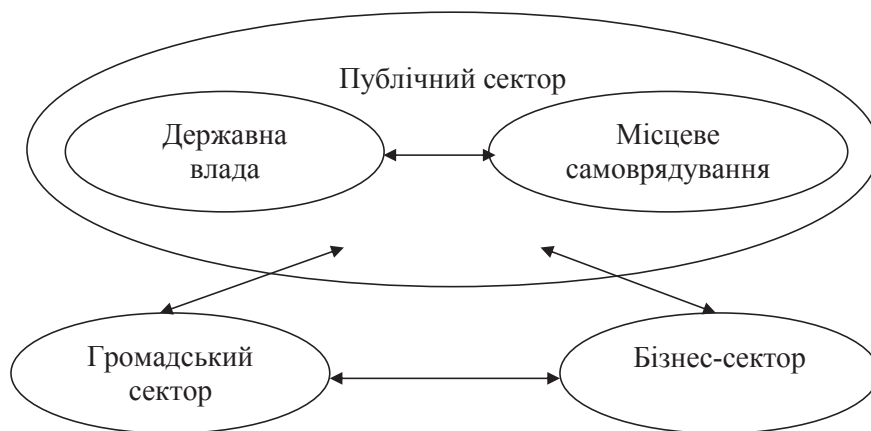

Рис. 2.4.1. Міжгалузєва взаємодія у роботі з молоддю

Ураховуючи сучасний стан нормативно-правового термінологічного забезпечення державної молодіжної політики та молодіжної роботи в Україні, як міжгалузєву ми визначимо взаємодію між різними владними структурами, що здійснюють державну політику у сфері молоді, економіки, зайнятості, підприємництва, освіти, культури, правопорядку, оборони тощо.

Міжсекторальною визначимо взаємодію між представниками публічного, громадського та бізнесового секторів. Зазначимо при цьому, що подібний поділ на міжгалузеву та міжсекторальну взаємодію потребує переосмислення у найближчий час у контексті міжнародних документів, у яких йдеться про різні виміри міжсекторальної взаємодії (по-перше, всередині владних інституцій, а по-друге – між владою, громадськістю та бізнесом) (Рис. 2.4.2). Тут немає особливого значення, до якої форми публічної влади (державної або місцевого самоврядування) належить певна структура. Головною ознакою є належність владної структури до певної галузі, що визначає вектор співробітництва з молодіжним сектором.

Рис. 2.4.2. Міжсекторальна взаємодія у молодіжній сфері

Молодіжна політика та молодіжна робота здійснюються на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях. При цьому важливим є те, що молодь мешкає у конкретних містах, селах, селищах, тобто діяльність на вищих рівнях у кінцевому результаті спрямована на місцевий рівень. Основні вимоги до цілісного (інтегрованого) характеру діяльності у молодіжній сфері викладено в нормативно-правових актах міжнародного та національного рівнів. Для України як члена ООН та Ради Європи важливими є документи цих організацій з молодіжної політики. Так, у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.2013 р. «Політики й програми, що стосуються молоді» йдеться «про важливість міжсекторальної національної молодіжної політики, що відображає інтереси молоді у всьому її розмаїтті».

Вимоги щодо необхідності забезпечення координації, співпраці та взаємодії у процесі реалізації молодіжної політики закріплені в українському молодіжному законодавстві. У Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» йдеться про необхідність «координації зусиль усіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю»⁷². При цьому в зазначеному документі закріплене положення про те, що дер-

⁷² Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація від 15.12.1992 р. № 2859-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.

жавна молодіжна політика «здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян»⁷³.

Вимоги молодіжного законодавства щодо міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії знайшли свій розвиток і в молодіжних програмах. Так, у Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2016–2020 роки йдеться про «спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства: молодіжними та дитячими громадськими організаціями; організаціями, установами та закладами, що працюють з молоддю і волонтерами, за безпосередньою участю молоді»⁷⁴.

Важливе значення для поглиблення міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії на місцевому рівні має розроблення на національному рівні методичних підходів щодо організації співпраці різних суб'єктів роботи з молоддю. У цьому зв'язку, привертає увагу «Порядок взаємодії структурних підрозділів, які відповідають за реалізацію державної молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у містах державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді», затверджений спільним наказом Міністерства молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 28.07.2014 р. У документі визначено такий механізм взаємодії, який мають використовувати місцеві структури та їх працівники: обмін письмовою та усною інформацією; проведення спільних заходів (конференції, робочі зустрічі, наради, засідання за круглим столом, семінари, тренінги тощо); підведення підсумків роботи; підготовка методичних рекомендацій. За потреби кожен із суб'єктів взаємодії ініціює проведення спільних зустрічей, нарад чи інших заходів для вирішення нагальних питань соціального становлення молоді⁷⁵.

Визначаючи інструменти міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії на місцевому рівні, необхідно зупинитися на таких найбільш поширених, як молодіжні програми, молодіжні дорадчі ради, координаційні ради з питань молодіжної політики.

Питання міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії різних суб'єктів, що здійснюють роботу з молоддю на місцевому рівні, знайшло висвітлення в міських молодіжних програмах. Розробники цих документів, визначив-

⁷³ Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація від 15.12.1992 р. № 2859–ХІІ. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12..>

⁷⁴ Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016 – 2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148. [Електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-п>.

⁷⁵ Порядок взаємодії структурних підрозділів, які відповідають за реалізацію державної молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у містах державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 28.07.2014 р. № 2460/502 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 68. – Ст. 1907.

ши важливість зазначеного аспекту реалізації молодіжної політики, запропонували різні підходи щодо визначення ролі зазначеної взаємодії.

Для забезпечення повноти розкриття сутності міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії в міських молодіжних програмах має бути більш детально визначено суб'єкти реалізації молодіжної політики та молодіжної роботи. Питання необхідно висвітлювати у різних аспектах: 1) взаємодія між державною владою та органами місцевого самоврядування; 2) взаємодія між різними структурами публічного сектору (між різними галузями – від гуманітарних до економічних і правоохоронних); 3) взаємодія між публічним та бізнесовим секторами. При наявності такої кількості окремих напрямів міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії важливо мати на увазі, що це єдиний комплекс, в якому відбувається координація, співпраця та взаємодія.

Зупинимось на типових підходах, що застосовано на місцевому рівні. У міській комплексній програмі «Молодь Полтави» на 2016–2020 роки йдеться про «консолідацію зусиль органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, волонтерських організацій, благодійних фондів, органів студентського самоврядування та бізнес-сектору». Саме це визначено метою міської молодіжної програми ⁷⁶.

У програмі «Молодь» на 2016–2018 роки, затвердженій рішенням Миколаївської міської ради від 5.04.2016 р., йдеться про те, що виконання зазначеної програми дасть змогу «більш ефективно забезпечити скоординовану діяльність органів місцевого самоврядування та консультативно-дорадчих органів з питань молодіжної політики»⁷⁷. Отже, спільна скоординована діяльність владного та громадського секторів розглядається як результат виконання програми.

Аналізуючи досвід місцевих рад щодо визначення виконавців місцевих молодіжних програм, можна побачити дві основні тенденції: 1) обмеження кола виконавців; 2) розширення кола виконавців. Сучасним вимогам відповідає саме другий підхід, який надає можливість організувати реальну взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, різних галузевих підрозділів органів публічної влади, громадських організацій, бюджетних підприємств, установ та організацій різного підпорядкування та форм власності. Звернемось, зокрема, до названих документів.

Виконавцями Миколаївської молодіжної програми названі тільки структури з молодіжного сектору: служба у справах дітей Миколаївської міської ради, Миколаївський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Миколаївські міські громадські організації. Список розширено за рахунок адміністрацій районів. У програмі «Молодь Полтавщини» застосований широкий міжвідомчий підхід. Виконавцями названо представників з різних структурних підрозділів міської ради (відділи оборонно-мобілізаційної роботи та взаємодії з правоохоронними органами; у справах сім'ї, молоді та спорту; культури; освіти; охорони здоров'я; інспекція по

⁷⁶ Міська комплексна програма «Молодь Полтави» на 2016–2020 роки, затверджена рішенням Полтавської міської ради від 25.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.rada-poltava.gov.ua/documents/diyuchi_programi_miskoi_radi/

⁷⁷ Програма «Молодь» на 2016–2018 роки, затверджена рішенням Миколаївської міської ради від 05.04.2016 р. № 4/12. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://mkrada.gov.ua/documents/24286.html>.

контролю за благоустроєм, екологічним та санітарним станом міста; управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення, Полтавський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), представників державних структур (об'єднаний міський військовий комісаріат, Полтавське міське управління юстиції, Полтавський міський центр зайнятості), громадські організації (молодіжні, громадські організації, органи студентського самоврядування, Рада Полтавської міської організації ветеранів, Конгрес підприємців «Полтава-сервіс»), а також вищі навчальні заклади, професійно-технічні навчальні заклади, театральні колективи.

Питання необхідності залучення до співпраці бізнес-сектору поступово набуває свого визнання та потребує розширення ініціативи з обох сторін. Нині ж ми спостерігаємо відсутність у багатьох молодіжних програмах посилення на співпрацю з бізнес-сектором. На сьогодні в процесі реалізації молодіжної політики та здійсненні молодіжної роботи спостерігаються такі обмежуючі підходи щодо визначення основних суб'єктів взаємодії: 1) увага зосереджується виключно на співпраці публічного та громадського секторів; 2) недостатньо висвітлюється необхідність співпраці представників різних галузей всередині публічного сектору. Це призводить, зокрема, до того, що штучно обмежується коло виконавців молодіжних програм на місцевому рівні. Проте необхідно зазначити, що необхідне розуміння міжгалузєвої співпраці всередині системи публічної влади існує при підготовці молодіжних програм, спрямованих на базовий рівень села, селища, міста. Так, у районній цільовій соціальній програмі «Молодь Волині» на 2016–2020 роки (затвердженій 06.04.2016 р.) першим у розділі «Шляхи та способи розв'язання проблеми» стоїть пункт щодо «спільної та скоординованої діяльності структурних підрозділів, що працюють з молоддю»⁷⁸. Одночасно йдеться й про співпрацю з інститутами громадянського суспільства (молодіжними та дитячими громадськими організаціями), волонтерами, представниками молоді.

Міжвідомча та міжсекторальна взаємодія в контексті розробки місцевих молодіжних програм передбачає спільну діяльність різних суб'єктів в процесі їх створення, реалізації та оцінювання. Важливим показником позитивних змін у цьому напрямі є, зокрема, залучення до числа співрозробників зазначених документів різних структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування. Так, співрозробниками міської комплексної програми «Молодь Полтави» на 2016–2020 роки виступили: управління освіти, управління охорони здоров'я, управління культури, Полтавський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Полтавський міський центр зайнятості, органи студентського самоврядування вищих навчальних закладів м. Полтава, громадські організації та їх спілки. Співрозробники програми «Молодь» на 2016–2018 роки, затверджені рішенням Миколаївської міської ради, – адміністрації районів Миколаївської міської ради, служба у справах дітей Миколаївської міської

---

⁷⁸ Районна цільова соціальна програма «Молодь Волині» на 2016–2020 роки, затверджена рішенням Луцької районної ради від 06.04.2016 р. № 7/22. [Електронний ресурс]. – Доступний з: r-rada.lutsk.ua/program/rayonna-cilova-socialna-programa-molod-volini-na-2016-2020-roki.

ради, Миколаївський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Миколаївські міські громадські організації.

Зрозуміло, що бажаним результатом є залучення до зазначеної справи більшої чисельності представників не тільки соціально-гуманітарної, але й інших сфер.

Дієвим інститутом взаємодії органів влади між собою на місцевому рівні, як і на національному та регіональному рівнях, у молодіжній політиці мають стати міжвідомчі робочі групи з представників структур публічної влади, бюджетних підприємств, установ та організацій, які дозволять скоординувати спільну діяльність. В Україні поширеним узагальнюючим поняттям для них стало визначення «координаційна рада з питань молодіжної політики». І хоча головним у визначенні завдань цього інструменту є налагодження постійної співпраці саме органів влади, ці ради майже завжди включають до свого складу представників молодіжних організацій, а часом навіть і бюджетних структур. Іноді назви таких рад дуже співзвучні з назвами інших структур, завданням яких є залучення до співпраці молодіжних та дитячих громадських організацій та представників різних категорій молоді.

Типовими для органів місцевого самоврядування України є такі підходи створення координаційних рад з питань молодіжної політики: координаційна рада з питань молодіжної політики (м. Бердянськ Запорізької обл., м. Фастів Київської обл., м. Нетішин Хмельницької обл., м. Шепетівка Хмельницької обл., м. Калусь Івано-Франківської обл., м. Переяслав-Хмельницький Київської обл., м. Сміла Черкаської обл.), координаційна рада з питань оздоровлення дітей, реалізації молодіжної політики та розвитку фізичної культури і спорту (м. Бурштин Івано-Франківської обл.), рада з питань молодіжної політики (м. Бахмут Донецької обл.), координаційна рада з питань патріотичного виховання (м. Бахмут Донецької обл.), координаційна рада з питань молодіжної політики, жінок, сім'ї, культури та спорту (Корабельний район м. Миколаєва).

Важливим інструментом взаємодії між органами місцевого самоврядування та представниками молодіжного руху є ради, які формуються владними структурами серед представників громадськості для забезпечення впливу третього сектору на молодіжну політику та молодіжну роботу. Організаційні форми та назви зазначених консультативно-дорадчих органів міських рад використовуються різноманітні: молодіжна міська рада (м. Тербовля Тернопільської обл.), молодіжна рада при міському голові (м. Луцьк, м. Одеса), молодіжна громадська рада при міському голові (м. Ірпінь Київської обл., м. Вараш Рівненської обл.), рада з питань молодіжної політики при міському голові (м. Миколаїв), молодіжний виконком міста (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл.), молодіжна рада міста (м. Бровари Київської обл.), молодіжна рада при виконавчому комітеті міської ради (м. Кіровоград, м. Покров Дніпропетровської обл.), молодіжна рада при апараті міської ради та її виконавчих органах (м. Херсон), молодіжна рада міської ради (м. Бар Вінницької обл.), молодіжна громадська рада (Музиківська сільська рада Херсонської обл. – об'єднана територіальна громада), молодіжна громадська колегія (м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.), молодіжний дорадчий комітет при міському голові (м. Переяслав-Хмельницький Київської обл.).

Своєрідним підґрунтям міжгалузевої співпраці в межах гуманітарного сектору є визначення місцевої влади структурного того підрозділу виконавчого органу та відповідної депутатської комісії, що відповідають за молодіжну політику. Зрозуміло, що найбільш бажаним є варіант створення окремого самостійного молодіжного підрозділу або молодіжної комісії. Проте у переважній більшості випадків для такого рішення немає ресурсних можливостей. У місцевих органах влади питання стоїть таким чином, щоб визначити перелік поєднаних з молодіжним напрямом інших напрямів у межах однієї структури. Останнім часом у місцевих радах великих міст поширюється тенденція створення департаментів гуманітарного розвитку у складі управлінь, до яких крім молодіжних входять ще й управління соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, відділ «Служба у справах дітей» (Львівська міська рада), управління освіти, культури, спорту (Дніпровська міська рада). Крім того, у Дніпрі управління, відповідальне за молодіжну політику, має назву «управління молоді, позашкільної освіти та національно-патріотичного виховання», а у Львові – «управління молоді та спорту».

В інших містах цей перелік ширший. Так, в Ужгородській міській раді – управління у справах культури, спорту, сім'ї та молоді; у Первомайській міській раді Харківської області – відділ з питань молодіжної політики та з питань оздоровлення дітей; у Бахмутській міській раді Донецької області – управління молодіжної політики та в справах дітей; у Тернопільській міській раді – управління у справах сім'ї, молодіжної політики і спорту; у Лозовській міській раді Харківської області – управління освіти, молоді та спорту; у Слобожанській селищній раді Дніпропетровської області, об'єднаній територіальній громаді – відділ молоді, культури, національностей та релігій.

Міжвідомча взаємодія владних структур різних галузей щодо розв'язання проблем молодіжної сфери потребує застосування інтегрального підходу до формування складу колегії підрозділу, який опікується в місцевій раді молодіжною проблематикою. Питання полягає в тому, щоб, по-перше, забезпечити представництво більш широкого кола стейкхолдерів з інших департаментів, управлінь, відділів; по-друге, отримати згоду на участь в колегії працівників такого рівня, який дозволить оперативно та результативно вирішувати як стратегічні, так і поточні питання. Так, до складу колегії управління молодіжної політики та у справах дітей Бахмутської міської ради увійшли представники постійної комісії ради з питань молодіжної політики, освіти, культури, спорту (голова), центру зайнятості (директор), управління культури (начальник), управління освіти (начальник), центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (директор).

Актуальним є аспект взаємодії між різними рівнями, зокрема між регіональним і місцевим. Для обласних владних структур важливо не тільки організувати відповідну діяльність на своєму рівні, але й сприяти поширенню міжвідомчих і міжсекторальних інструментів на місцевому рівні. У цьому зв'язку, великого значення набуває оцінка структурними підрозділами обласних державних адміністрацій стану міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії у роботі з молоддю на місцевому рівні. У матеріалах, наданих ними для підготовки цієї доповіді, йдеться, зокрема, про взаємодію між органами державної влади, органів публічної влади та громадських ор-

ганізацій, залучення представників бізнес-сектору. Акцент переважно робиться на окремих заходах, які реалізуються зусиллями представників різних секторів. Проте поширеним є підхід, коли обласні посадовці не здійснюють аналіз стану справ на місцевому рівні, а надають опис заходів обласного рівня. При цьому представники тринадцяти областей зовсім не надали інформації із зазначеного питання.

Отже, в Україні знайшли своє втілення міжвідомчий та міжсекторальний підходи до молодіжної політики та організації роботи з молоддю, що забезпечено нормативно-правовими документами національного та місцевого рівнів. Місцеві молодіжні програм, молодіжні дорадчі структури при органах місцевого самоврядування, координаційні ради з питань молодіжної політики, різноманітні робочі групи, колегіальні органи при молодіжних підрозділах місцевих рад дозволяють на практиці здійснювати зазначену взаємодію. Проте, має місце обмеження бачення зазначеного питання, яке проявляється в усуненні багатьох потенційних партнерів від реалізації молодіжної політики та здійснення молодіжної роботи. Існує потреба в посиленні інформаційно-аналітичної діяльності, поширенні найкращого досвіду та наданні методичної допомоги з національного та регіонального рівнів.

РОЗДІЛ 3.

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1. Нормативно-правове забезпечення процесу формування молодіжної політики в умовах децентралізації

Молодіжна державна політика в Україні характеризується значною кількістю нормативно-правових актів, основою яких є Конституція України, де зафіксовано основні права та обов'язки громадян. Серед безпосередньо присвячених молоді засадничих актів загальнодержавного рівня (чинних на сьогодні у відповідних редакціях) слід особливо зазначити Декларацію про загальні засади державної молодіжної політики в Україні (1992 р.) й закони України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.) й «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.). Головним документом реалізації молодіжної політики є Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148.

До нормування молодіжної політики належать також численні акти інших галузей державного управління, серед яких є закони України у сферах освіти (1998, 2014, 2017 рр.), фізичної культури і спорту (1993 р.), туризму (1995 р.), малого підприємництва (2000 р.), волонтерської (2011 р.) та громадської (2012 р.) діяльності, зайнятості (2012 р.) і благодійництва (2012 р.). Крім того, за часи незалежності було видано понад 25 указів і розпоряджень президентів України, постанов і розпоряджень КМУ, які безпосередньо стосуються проблем молоді (основні акти нормативно-правового забезпечення молодіжної державної політики наведено в додатку 1).

На реалізацію положень Конституції України та основних законів молодіжну політику регулюють також акти окремих міністерств, служб, органів місцевої влади та самоврядування. Зокрема, Держмолодьжитло впроваджує механізми державної підтримки молодих сімей та інших категорій молодих громадян щодо придбання та будівництва житла, керуючись Державною програмою забезпечення молоді житлом на 2013–2017 роки та Державною цільовою соціально-економічною програмою будівництва (придбання) доступного житла на 2010–2017 роки ⁷⁹.

Міноборони за останні три роки значно посилює нормативно-правову базу діяльності з питань національно-патріотичного виховання, зокрема, наказом ГШ ЗСУ від 30.11.2016 р. № 445 затверджено Програму військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2016–2020 роки та Перспективний план реалізації цієї Програми, тільки протягом 2016 р.

⁷⁹ Інформація від Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» від 11.07.2017 № 1035/09.1.

опрацьовано цілий ряд з 18 (7 ЦОВ та 11 відомчих) документів з цієї тематики⁸⁰.

Серед ключових актів місцевої влади та самоврядування, які визначають молодіжну політику на місцях (якщо не рахувати традиційних численних рішень і розпоряджень, що регламентують проведення багатьох різних акцій та/або порядок і обсяги стимулювання своєї найбільш активної молоді), особливу увагу слід зосереджувати на важливості затвердження постійно діючих комплексних програм.

Зокрема, регіональна програма «Молодь Закарпаття» на 2016–2020 роки» (визначає ключові аспекти місцевої молодіжної політики та спрямована на національно-патріотичне виховання, здоровий спосіб життя, неформальну освіту, зайнятість і самозайнятість молоді, підтримку обдарованої молоді, інститутів громадянського суспільства, ВПО та молоді тимчасово окупованих територій, налагодження міжрегіональних і міжнародних зв'язків, інформаційне забезпечення молодіжної політики)⁸¹; обласна цільова соціальна програма «Молодь Вінниччини» на 2016–2018 рр. (серед основних завдань залучення молоді до участі в житті громади, формування навичок реалізації громадянських прав та обов'язків, неформальна освіта молоді; впровадження інноваційних форм роботи та кращого досвіду інших областей і країн, моніторинг і аналіз реалізації Програми та відповідне інформування населення області, залучення до реалізації Програми бізнес-структур, міжнародних благодійних фондів та організацій, також діюча на Вінниччини обласна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2017–2020 рр.)⁸²; два проекти обласних програм, затверджені рішеннями Запорізької обласної ради («Обласна цільова програма «Молодь Запорізького краю на 2017–2021 роки» та «Обласна цільова програма з національно-патріотичного виховання молоді»), які передбачають шість основних пріоритетів молодіжної політики (національно-патріотичне виховання, здоровий спосіб життя, неформальну освіту, зайнятість, житло для молоді, підтримку уразливих груп молоді серед ВПО та молоді тимчасово окупованих територій) та розвиток у вигляді районних програм зазначених напрямів, затверджених відповідними рішеннями РДА та міськрад⁸³; подібні за змістом програми, які розробляються в міських і сільських ОТГ Кіровоградської області⁸⁴; обласна програма «Молодь Львівщини» на 2016–2020 роки, затверджене Положення про Львівський обласний молодіжний центр і створення Координаційної ради з питань національно-патріотичного виховання (у цій роботі передбачено участь ОТГ, які в своїй діяльності керуються загальнодержавними нормативно-правовими актами щодо децентралі-

⁸⁰ Інформація від Міноборони від 17.07.2017 № 220/5529

⁸¹ Інформація Закарпатської ОДА від 06.07.2017 № 02191/18-09.

⁸² Інформація Вінницької ОДА від 14.07.2017 № 01.01-07/4147.

⁸³ Інформація Запорізької ОДА від 05.07.2017 № 0745/01-17.

⁸⁴ Інформація Кіровоградської ОДА від 10.07.2017 № 01-13/1985/2.

зації⁸⁵), відповідні районні цільові програми⁸⁶; обласну цільову комплексну програму «Молодь Сумщини на 2016–2020 роки» та аналогічні програми в містах і районах області (основною метою діяльності є створення спільного бачення між владою та молоддю, зміна характеру співпраці органів влади та молодіжної громади в напрямі прозорості, відкритості, доступність саме для молоді)⁸⁷; обласна цільова соціальна програма «Молодь Хмельниччини» на 2016–2020 роки і відповідні місцеві програми районів і міст обласного значення Хмельницької області⁸⁸; затверджена в Чернівецькій області комплексна програма молодіжної політики на 2016–2020 роки⁸⁹.

Отже, чинна нормативно-правова база державної молодіжної політики в Україні є досить розвинутою й такою, що дозволяє реалізовувати її положення в практичній роботі на місцях. Водночас, на думку експертів (науковців, управлінців, працівників регіональних молодіжних структур), нормативно-правова база роботи з молоддю потребує удосконалення, насамперед, у напрямках імплементації кращого закордонного досвіду роботи з молоддю.

Доцільно принципово визначитись, якій з відомих у світі моделей державної молодіжної політики варто надалі віддати перевагу – чи то неоконсервативній (наприклад у США, де держава фокусує зусилля на наданні соціальної допомоги і робить це насамперед щодо уразливих категорій і груп молоді, які найбільше її потребують), чи більш звичній для нас – соціал-демократичній, коли держава бере відповідальність за розв'язання майже всіх проблем молоді (властива більшості розвинутих європейських країн, реалізується переважно в трьох напрямках: соціально-економічному, культурно-духовному та щодо питань молодіжного руху, передбачає відповідні державні й регіональні програми, спрямовані на створення певних гарантій і умов розвитку й самореалізації молоді); щодо уразливих груп молоді (зокрема й тих, які ризикують конфліктувати із законом), то більшість європейських розвинених країн (Німеччина, Австрія, Фінляндія, Франція) продовжують розробляти й удосконалювати специфічне ювенальне законодавство⁹⁰.

З метою системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку правосуддя щодо неповнолітніх, а також ухвалення узгоджених рішень щодо забезпечення формування доброзичливого до дитини сектору правосуддя постановою Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 357 утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх у складі представників дотичних до цього питання міністерств, ві-

⁸⁵ Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. №157-VIII, Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. № 385 та ін.

⁸⁶ Інформація Львівської ОДА від 18.07.2017 № 1132/1-10.

⁸⁷ Інформація Сумської ОДА від 11.07.2017 № 01-17/6087.

⁸⁸ Інформація Хмельницької ОДА від 06.07.2017 № 621-01/2017.

⁸⁹ Інформація Чернівецької ОДА від 10.07.2017 № 02-02/679

⁹⁰ Інформація МВС від 07.07.2017 № 9922/05/14-2017.

домств, громадських організацій. Створено 5 робочих груп з питань забезпечення збору та аналізу чинних політик, процедур і практик діяльності в галузі попередження злочинності неповнолітніх; вивчення необхідності запровадження спеціальних умов застосування програм примирення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх в Україні; створення концепції проекту закону про ювенальну юстицію; підготовки підзаконних нормативно-правових актів щодо ефективного запровадження системи пенітенціарної пробації для неповнолітніх; розроблення оцінки ризиків і потреб неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях, що розпочали свою роботу відповідно до плану, затвердженого на установчому засіданні Міжвідомчої координаційної ради 08.06.2017.

Нині напрацьовано Стратегію реформування системи юстиції щодо неповнолітніх, створюється «уніфікована карта» та єдиний банк політик, програм та проектів у галузі профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Доцільно більше наблизити українське молодіжне законодавство до практики ЄС, зокрема в процесі такої адаптації взяти до уваги європейську триступеневу («каскадну») структуру реалізації молодіжної політики: законодавча база та загальні напрями її реалізації розробляються на рівні уряду (перший рівень), можливості впровадження цієї політики делеговані регіональним і муніципальним адміністраціям (другий рівень), а основним інструментом участі молоді в реалізації визначеної політики виступають молодіжні організації (третій рівень)⁹¹.

Корисним також є засвоєння досвіду окремих європейських країн, який відповідає принципам Мінської декларації, прийнятої державами-членами Європейського регіону ВООЗ 2015 р. (принцип охоплення всіх етапів життя людини згідно з трикомпонентним підходом: діяти якомога раніше; діяти належно по відношенню до перехідних етапів життя; діяти спільно всім суспільством: від місцевої громади до міжнародного співтовариства). Такий підхід особливо важливий відносно молоді, яка переживає перехід від дитинства, захищеного піклуванням батьків, близьких, освітян, держави до набуття статевої зрілості, більшої особистої незалежності, можливостей самостійного вибору позитивних або негативних впливів на власне життя. Саме в молодості адекватні заходи щодо захисту, збереження, підтримки та розвитку здоров'я в широкому розумінні (фізичного, психічного, духовного, соціального) є найбільш ефективною інвестицією в майбутнє і з урахуванням цього положення реалізується державна соціальна політика в ряді країн, зокрема в Естонії та Шотландії.

Так, в Естонії реалізується комплексна програма із розв'язання соціально-демографічних проблем (старіння населення, низька народжуваність, що має місце і в Україні), названа «Розумні батьки, чудові діти, сильне суспільство» (політики вбачають перспективу розвитку країни на противагу боротьбі з наслідками сімейних проблем через створення середовища, реально дружнього для сім'ї та сприятливого для народження і виховання дітей). Головною метою визначено підвищення добробуту сімей з дітьми, створення умов для гармонійного, безпечного й результативного розвитку

⁹¹ Інформація Вінницької ОДА від 14.07.2017 № 01.01-07/4147.

дітей і молоді. Основні принципи такі: вплив ґрунтується на поінформованості та знаннях; надається вся необхідна допомога, пов'язана з утриманням та вихованням дітей; соціальна допомога у вигляді виплат та послуг надається персоніфіковано, відповідно до економічного становища конкретної сім'ї; гарантуються дотримання прав дітей та їхньої безпеки; гендерна рівність щодо поєднання виховання дітей і зайнятості чоловіків і жінок. У країні створюється функціональна система захисту дітей, щоб контролювати й адекватно оцінювати становище кожної дитини, забезпечувати оточення, яке підтримує розвиток і благополуччя дітей та молоді.

У Шотландії на практиці застосовано загальнодержавний міжсекторальний підхід (кожний сектор робить свій внесок у здоров'я населення) у рамках програми «Ранні роки життя – діяти спільно» (Early Years Collaborative), розпочатої в 2012 р. з метою «перетворення Шотландії в краще місце в світі для дітей». Розробники вважають її першою в світі міжсекторальною програмою, побудованою за принципом «знизу вгору», спрямованою на удосконалення якості населення та підвищення його благополуччя, що означає бути достатньо здоровим, щоб добре жити, отримувати освіту, інтегруватися в ринок праці, забезпечити собі фінансову стабільність, мати можливість бути частиною згуртованого співтовариства, відчувати його підтримку, турботу та впевненість, що громада допоможе у важкий час⁹².

Очевидно, що кращі здобутки закордонного досвіду доцільно використовувати в практиці реалізації молодіжної політики в Україні і в цьому контексті регіональні молодіжні структури пов'язують підвищення ефективності своєї роботи серед іншого значною мірою з удосконаленням нормативно-правової бази роботи з молоддю, зокрема з ухваленням розробленого у 2015 р. нового Закону України «Про молодь», проект якого був презентований громадськості в листопаді 2016 р.⁹³. У цьому законопроекті враховано останні зміни в законодавстві України в частині децентралізації та передбачено серед іншого імплементацію в українське законодавство більшості положень Переглянутої Європейської хартії участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях, адаптацію молодіжної політики в Україні до стандартів молодіжної політики ЄС, запровадження європейських стандартів молодіжної роботи через використання кращих новел молодіжного законодавства Литви, Латвії, Естонії, Словаччини, Румунії, Болгарії, Сербії, Швейцарії, Німеччини, Люксембургу, Фінляндії та Швеції. Проте згаданий законопроект ще не прийнятий і має певні дискусійні положення⁹⁴. Він потребує додаткового обговорення за ширшої участі не стільки управлінців, скільки практичних працівників органів соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, ГО і волонтерських організацій, а також представників вітчизняних політичних структур і міжнародних інституцій, що працюють з молоддю.

⁹² Інформація Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України від 10.07.2017 № 181-4/167.

⁹³ Презентація Закону України «Про молодь» [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2125660-prezentacia-zakonu-ukraini-pro-molod.html>

⁹⁴ Інформація Закарпатської ОДА від 06.07.2017 № 02191/18-09

3.2. Механізми молодіжної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях в умовах децентралізації

Системоутворюючу роль у побудові роботи з молоддю в умовах децентралізації відіграє державна молодіжна політика, зокрема Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки, що має на меті створення сприятливих умов для розвитку та самореалізації української молоді, формування патріота і громадянина, визначає загальнодержавні пріоритети та напрями молодіжної політики, ґрунтуючись на найактуальніших проблемах молоді: високий рівень захворюваності та смертності, слабка мотивація до дотримання здорового і безпечного способу життя;

- низький рівень зайнятості на ринку праці за обраною професією;
- повільні темпи розвитку молодіжного підприємництва;
- недостатнє використання інноваційного потенціалу молоді;
- низька якість загальної освіти, недостатнє застосування потенціалу неформальної освіти з метою підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці;
- низький рівень забезпечення молодих сімей власним і соціальним житлом;
- несистемний характер формування у молодих людей громадянської позиції та патріотизму;
- відсутність сталої тенденції зниження рівня злочинності у молодіжному середовищі, насильства та системної роботи у сфері її профілактики;
- низький рівень організації та культури молодіжного дозвілля;
- слабка інтегрованість української молоді у європейське та світове молодіжне співтовариство.

Впровадження ефективної та цілеспрямованої молодіжної політики в умовах децентралізації на різних рівнях можливе тільки за умови об'єднання спільних зусиль і координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування й молодіжного представництва. Саме тому при Мінрегіоні діє Рада донорів з питань впровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, до складу якої входять представники центральних органів виконавчої влади, асоціацій органів місцевого самоврядування та близько 20 міжнародних донорських проєктів і організацій, експерти. Сьогодні триває процес розроблення та впровадження типових моделей організації єдиного соціально-гуманітарного простору в різних видах адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, в яких розвиток молодіжної політики повинен займати пріоритетні позиції.

Таким чином, на **національному рівні** центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування молодіжної політики та її реалізацію, є Мінмолодьспорт, який в умовах децентралізації має виконувати такі функції:

- нормативно-правове забезпечення;

- формування стратегії розвитку та пріоритетних напрямів молодіжної політики, зокрема виховання свідомої та відповідальної молоді (формування національної ідеї);
- забезпечення підвищення кваліфікації молодіжних працівників;
- методична підтримка, зокрема з урахуванням міжнародного досвіду та найкращих практик;
- фінансування або сприяння у залученні фінансових коштів на реалізацію програм, проектів, конкурсів тощо.

Мінмолодьспорт взаємодіє з молодіжними громадськими консультативно-дорадчими органами, залучає інших заінтересованих сторін через Громадську раду при Міністерстві молоді та спорту України.

Регіональний рівень відповідає за реалізацію молодіжної політики в рамках підходів, запропонованих на національному рівні, зокрема в межах Державної цільової соціальної програми «Молодь України». На своєму рівні також можуть бути розроблені та прийняті регіональні програми, орієнтовані на потреби молоді, з урахуванням місцевих особливостей.

Головними інструментами реалізації молодіжної політики на регіональному рівні в умовах децентралізації може виступити громадська рада як консультативно-дорадчий орган при обласній державній адміністрації, де може працювати комітет з питань молоді та яку представники місцевих громад використовуватимуть як платформу для обміну думок, напрацювань і досвіду, у тому числі для вироблення стратегії розвитку та пріоритетів молодіжної політики на регіональному рівні, коли необхідно продумати не тільки діяльність, але й фінансування на її здійснення (державний/регіональний/місцевий бюджет; залучення донорських коштів, залучення коштів бізнес-структур, що працюють на місцевому рівні).

Молодіжна політика в Україні до останнього часу регулювалася та адмініструвалася державними органами, напрями, завдання молодіжної політики, форми роботи, обсяги та напрями фінансування формувались адміністративним шляхом. Натомість європейська практика показує, що основне фінансування (до 85%) роботи з молоддю припадає саме на муніципальні (місцеві) бюджети. Процес децентралізації влади в Україні переміщує акцент з централізованого управління на місцеве самоврядування, визначає пріоритет громадського залучення та соціальної активності молоді, формує новий підхід організації діяльності – від «роботи з молоддю» до «молодіжної участі».

Молодіжна політика, у більшості європейських країн покликана сприяти молодим людям у становленні їх життєвого шляху, у тому числі, в забезпеченні зайнятості та громадської участі:

Німеччина робить акценти на міжгалузеву та ініціативну молодіжну політику, проведення широкомасштабного діалогу з молодими людьми, зміцнення співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, приватними підприємцями, асоціаціями та соціальними групами.

Швеція, Франція активно застосовують інформаційні технології, орієнтовані, зокрема, на вирішення проблем молоді «групи ризику».

Великобританія, Італія – поширення набула волонтерська й альтернативна служба молоді, високий статус служби в установах соціальної сфери, у тому числі при роботі з молоддю.

Організаціями та установами, які можуть залучатися до реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, є центри зайнятості, заклади освіти, культури, спорту, дозвілля, державні, комунальні установи та центри надання адміністративних послуг, молодіжні центри, громадські об'єднання та міжнародні фонди, молодіжні громадські організації/лідери/активісти та соціально-відповідальний бізнес.

Учасники всеукраїнської конференції «Молодіжна політика в умовах децентралізації» (представники центральних і місцевих органів виконавчої влади, асоціацій органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, міжнародних донорських проектів і організацій, молодіжні лідери з різних регіонів України), яка відбулася 04.09.2017 р. в Києві, відмітили, що незалежно від рівня – національного, регіонального або місцевого, важливою є *роль міжсекторального координаційного механізму між всіма зацікавленими сторонами*, які покликані реалізовувати молодіжну політику. Головне – молодь має бути у фокусі діяльності держави, громадського сектору та бізнесу, особливо це потрібно враховувати при визначенні стратегічних напрямів розвитку ОТГ.

Місцевий рівень характеризується тим, що децентралізація передбачає збільшення відповідальності на місцях, перегляд можливостей для реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, відповідно функцій основних гравців.

При цьому, з урахуванням того, що ОТГ мають різні можливості, вони не є рівномірними. Якщо центр ОТГ знаходиться у місті або великому селищі, то вже наявною є інфраструктура для молодіжної політики. Якщо це ОТГ іншого рівня, то в ній може бути відсутня необхідна інфраструктура і перед громадою стоїть завдання, як використати існуючу інфраструктуру гуманітарної сфери для реалізації молодіжної політики, кого залучати до її реалізації і на яких умовах. Це передбачає підтримку та розвиток діючих і створення нових молодіжних центрів та запровадження діяльності висококваліфікованих молодіжних працівників на рівні ОТГ.

Відтак пропонується **структурно-функціональна модель** (схема 1) реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ, яка враховує міжсекторальну взаємодію та координацію зусиль усіх заінтересованих сторін, з огляду на стратегічні напрями державної молодіжної політики, так і особливості ОТГ, що визначаються конкретними потребами молоді, залежно від основного типу громади (сільська, селищна або міська ОТГ). Запропонована модель зосереджує увагу на тому, що молодіжна політика все одно інтегрує в собі усі інші сфери відповідальності по роботі з молоддю: освіта, працевлаштування та ринок праці, культурний розвиток, соціальний захист тощо та передбачає використання існуючої структури і формування нової, якщо її немає, з урахуванням функцій різних відповідальних суб'єктів на місцевому рівні.

Для ефективної реалізації молодіжної політики на рівні громади потрібно передбачити:

- необхідну інфраструктуру молодіжної політики, у тому числі здійснення її організаційного та фінансового забезпечення;
- забезпечення діяльності молодіжних центрів і молодіжних працівників;
- сприяння формуванню та розвитку інститутів громадянського суспільства;

- налагодження міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії у молодіжній роботі;
- здійснення оцінки ефективності молодіжної роботи на рівні громади (відповідно до розроблених показників) і звітування перед громадою про стан роботи з молоддю;
- забезпечення умов молодіжної участі та молодіжного громадського контролю.

Важливим на сьогодні є не тільки забезпечення координації молодіжної роботи, але й **активне залучення молоді до життя місцевих громад**. За результатами соціологічного дослідження «Молодь-2017», молодь має високий потенціал для реалізації молодіжної політики на місцях (Рис. 3.2.1).

Для представників ОТГ, які безпосередньо займаються роботою з молоддю, відправною точкою у цьому процесі є визначення кількісних, вікових та інших характеристик цільової групи й **оцінка її потреб**. Результати оцінки дають можливість виділити молодіжну політику в окремий напрям стратегії розвитку ОТГ як на етапі формування такої стратегії, так і шляхом імплементації у вже існуючу стратегію. У більшості ОТГ, особливо сільських, не реалізують молодіжну політику як окремий напрям розвитку громади. При цьому успіхи децентралізації стають дедалі помітнішими саме у тих ОТГ, де керівниками стали молоді люди, а молодь у цілому з її творчою енергією та інноваційним потенціалом є рушійною силою реформи децентралізації.

Рис. 3.2.1. Готовність молоді брати участь у діяльності ОТГ, %

(сума відповідей перевищує 100%, респондент мав можливість обрати декілька варіантів відповіді)

Виокремлення молодіжної політики в напрям роботи виконавчих органів ОТГ також передбачає реалізацію наступного кроку – бюджетування такої діяльності. Незважаючи на незначний обсяг коштів, який, зокрема, може собі дозволити місцевий бюджет сільських громад, ці кошти можна використовувати виключно на реальні потреби молодих людей, ґрунтуючись на проведеній оцінці потреб та цілях і пріоритетах молодіжної політики, що зафіксовані у стратегії розвитку ОТГ. Не менш важливим є залучення не тільки бюджетних коштів, але й донорських коштів, коштів представників бізнесу, який працює на цій території.

Забезпечення координації молодіжної роботи та активного залучення молоді до життя місцевих громад можливе за умови **формування молодіжної інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах**, що передбачає підтримку та розвиток діючих і створення нових молодіжних центрів/молодіжних просторів (на рівні спроможних ОТГ) та запровадження діяльності молодіжних працівників (на рівні сільських та селищних ОТГ).

Основним кроком, що підтвердить спроможність громади ефективно реалізувати молодіжну політику, є створення молодіжного центру/молодіжного простору, що зосереджував би необхідні для молоді послуги, можливості проведення вільного часу та всебічного розвитку. Координаційний орган такого центру/простору може бути комунальною установою, приватною структурою, громадським об'єднанням, але коло функцій одне й те саме. Створення такого молодіжного простору/молодіжного центру може відбуватися на базі об'єктів існуючої молодіжної інфраструктури, які не використовуються або мало використовуються населенням ОТГ. Такий простір/центр може діяти у будь-яких наявних у населеному пункті об'єктах: клуб, бібліотека, виконком, загальноосвітній навчальний заклад, структури з працевлаштування та запобігання безробіттю серед молоді, молодіжні заклади оздоровчо-лікувального характеру, спортивні заклади, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо. Водночас досвід діяльності молодіжних центрів в Україні показує, що окреме приміщення, розташоване у доступному та досяжному для молоді місці, є однією з умов ефективної роботи молодіжного центру.

Молодіжний центр/молодіжний простір є осередком практичної роботи з молоддю та об'єднання суспільно активної молоді. Напрями роботи центру формуються відповідно до потреб та інтересів молоді населеного пункту. Перспективними напрямками роботи центру є:

- активізація молодіжної діяльності: створення умов та об'єднання діяльності молодіжних громадських об'єднань, молодіжних рад;
- навчання спеціалістів, які працюють з молоддю, представників громадських організацій і суспільно активної молоді (програма «Молодіжний працівник»);
- інформаційно-методична база молодіжної роботи (яку можна буде рекомендувати працівникам установ і відомств інших сфер діяльності, наприклад, у школи або для центрів соціальних служб);
- організація тематичних гуртків і клубів молодіжної роботи;
- проведення інформаційних кампаній з формування позитивного іміджу молодіжної роботи, залучення молоді.

* Програма «Молодіжний Працівник» є національною навчальною програмою для фахівців, які працюють з молоддю. Вона базується на принципах міжсекторального та міжгалузевого партнерства. У межах реалізації Програми фахівців, які працюють з молоддю, виокремлено в професійну групу, а молодіжна робота виокремлена в професійний напрям, що потребує спеціально підготовлених фахівців. Молодіжний працівник – це спеціаліст, який працює з молоддю, організовує молодіжну роботу в громаді та має відповідний рівень підготовки до такої роботи. Метою діяльності молодіжного працівника є формування регіональної політики та створення умов для всебічної самореалізації молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав молоді.

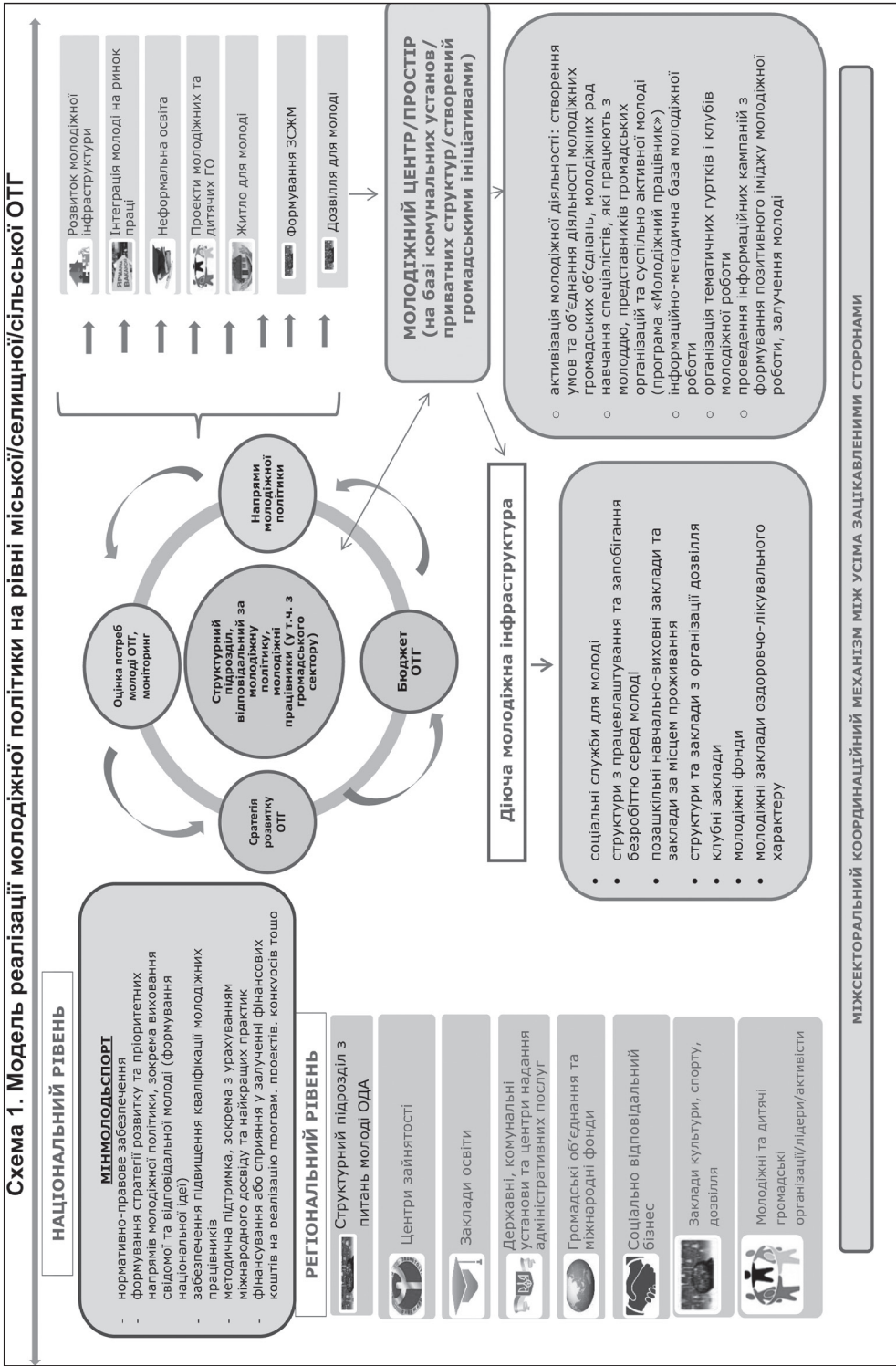
Джерело: «Навчальна програма «Молодіжний працівник»» ©2014-2017 www.youth-worker.org.ua

Потрібно зробити наголос на тому, що молодіжний простір громади має стати не тільки місцем надання певного набору послуг, але й первинним осередком громадянської активності молоді, наприклад, через **механізм створення молодіжного консультативно-дорадчого органу (наприклад, молодіжна рада) ОТГ серед громадських активістів, представників молодіжних громадських об'єднань**. Переглянутою Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях звертається увага на те, що для активізації участі молодих людей повинні бути створені певні структури, яким має надаватись підтримка, – це молодіжні парламенти, ради, форуми тощо. Вони можуть мати різні форми, залежно від потреб молодих людей і зацікавленості влади. Українською важливо, щоб ці структури були гнучкими та могли змінюватися залежно від потреб і уявлень залучених до їх діяльності молодих людей. До усіх структур повинні бути включені представники молоді, що мають різні походження та життєву ситуацію. Йдеться про більш активне залучення молоді до прийняття рішень, процесу формування та реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ. Молодіжна робота в громаді повинна враховувати інтереси та потреби молоді і, насамперед, формувати не споживацькі настрої в молодіжному середовищі, а активну громадянську позицію молоді та задіяти усі потенційні ресурси.

Важливим аспектом у процесі запровадження нової моделі реалізації молодіжної політики на рівні громад є створення дієвої системи збору, обробки й реагування на запити та місцеві молодіжні ініціативи. Запити формуються на рівні виконавчих органів ОТГ спільно з громадськістю (молодіжною радою ОТГ). Залежно від типу громади частина запитів та ініціатив реалізується за рахунок наявних ресурсів ОТГ, інші ж потребують перенаправлення на регіональний рівень. При цьому процес перенаправлення на регіональний рівень має бути формалізованим. Функції інформаційно-комунікаційного центру такої системи повинен виконувати структурний підрозділ ОДА (збір інформації від центрів зайнятості, закладів освіти і культури регіону, отримання та розподіл інформації від профільного міністерства тощо, яка необхідна для роботи з молоддю на місцевому рівні). Слід зауважити, що найбільшій підтримки з боку структур регіонального рівня потребують саме малі громади зі слабо розвинутою соціальною інфраструктурою, тоді як міські ОТГ мають достатньо власних ресурсів для ефективної реалізації молодіжної політики.

Малі ОТГ, де переважає сільське населення, досить обмежені у своїх можливостях, мають враховувати інтенсивний характер міграції сільської молоді до міст. Їх перевагою є набагато ширші можливості по роботі з молоддю, відповідно до оцінки потреб цільової групи, особливостей та інтересів розвитку громади.

Схема 1. Модель реалізації молодіжної політики на рівні міської/селищної/сільської ОТГ

ВИСНОВКИ

1. На цей час формування державної молодіжної політики з боку центральних органів влади базується на розумінні важливості того, що молодь становить майже половину населення працездатного віку і як така являє собою найбільш перспективний ресурс подальшого соціально-економічного розвитку і взагалі збереження, відтворення й накопичення людського капіталу України; визнанні тих принципових положень, що реалізація ефективної молодіжної політики на усіх рівнях (від національного до місцевого) є актуальним завданням суспільства й держави, яке має вирішуватися на принципах відкритості, рівності, демократичності, солідарності, міжсекторальної та міжгалузевої співпраці та координації дій усіх заінтересованих сторін за обов'язкової участі самої молоді з урахуванням національних завдань та передового європейського законодавства.

2. Сьогоднішня реалізація ефективної молодіжної політики відбувається в складних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах буття держави в цілому, що, відповідно, обтяжує соціальне становище молоді, у значній частині якої посилюються проблеми в основних аспектах свого життя: матеріального стану (прояви бідності спостерігаються навіть серед працюючих); стану здоров'я (поширеність хронічних неінфекційних захворювань, інфекційних хвороб, травматизму, куріння, зловживання алкоголем, ризикованої статевої поведінки, вживання наркотиків; вищі порівняно з розвиненими країнами рівні смертності від причин, яким можна запобігати), забезпечення житлом, працевлаштування, доступу до якісних послуг медицини й освіти, що сприяє виникненню почуттів розгубленості, невпевненість у своїх силах, незадоволеності життям тощо.

3. Реальним шляхом розв'язання основних життєвих проблем молоді в нинішніх умовах стає якомога повніше її залучення до процесу реформування соціально-економічної та політичної сфер буття країни, децентралізація відкриває нові можливості для цього. Про це свідчить вже існуючий позитивний регіональний та місцевий досвід залучення молоді до процесів децентралізації. Хоча залишається чимало громад, які поки не можуть достатньою мірою забезпечити належні умови залучення молоді до участі у місцевому та регіональному житті та процесах прийняття рішень.

4. В умовах децентралізації запорукою збереження й нагромадження людського потенціалу ОТГ як основи її соціально-економічного розвитку є наявність у громаді умов для самореалізації молоді. Це потребує визначення сучасного європейського принципу молодіжної участі в житті громади одним із пріоритетних напрямів роботи місцевої влади, реалізація якого на практиці передбачає наявність в ОТГ достатніх ресурсів і повноважень для розв'язання місцевих молодіжних проблем у ключових сферах (зокрема ефективного управління системою освіти згідно з місцевими потребами, коли в сучасних умовах серед молоді зменшується престижність вищої освіти, а її найвищий рівень не дає гарантій успіху в професійній самореалізації на ринку праці; охорони здоров'я; сприяння належному працевлаштуванню, оскільки обмеженість доходів після закінчення навчання спричиняє невдалий початок трудового життя, коли молодь змушена погоджуватися на роботу, яка не від-

повідає її потребам і професійній підготовці; житла; соціальних послуг тощо) і координації виконавчими органами ОТГ міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії в інтересах молоді (у тому числі посилення ролі керівників органів місцевого самоврядування щодо координації та співробітництва представників різних галузей та секторів), а також підтримку наявних та розвиток нових складових молодіжної інфраструктури (молодіжних центрів, підрозділів адміністративно-організаційної та осередків практичної роботи).

5. Діяльності ОТГ щодо створення в громаді умов для самореалізації молоді сприяє досить розвинена нормативно-правова база, яка дозволяє реалізовувати в практичній роботі на місцях основні завдання державної молодіжної політики. Але водночас реформи останнього трьохліття зумовлюють потребу вдосконалення молодіжного законодавства, практичним механізмом якого може бути прийняття Закону України «Про молодь», проект якого потребує додаткового обговорення за широкою участі молодіжних працівників зокрема щодо доцільності більш чіткого унормування роботи в таких напрямках: посилення можливостей ОТГ в умовах децентралізації в інтересах молоді ефективно надавати послуги, реорганізовувати старі та створювати нові органи; зміцнювати підрозділи по роботі з молоддю; взаємодіяти з молодіжними та іншими ГО, бізнесом, окремими громадянами; заохочувати молодь до участі в децентралізації тощо, сприяти забезпеченню для неї доступної якісної освіти, розв'язання житлових питань, працевлаштування на перше робоче місце; підтримувати обдаровану молодь, молодіжні й дитячі ГО, протидіяти негативним явищам у молодіжному середовищі, моніторити процес реалізації молодіжної політики в громаді; посилення впливу молодіжних організацій, спільнот, мереж, органів студентського та учнівського самоврядування на формування та діяльність молодіжних консультативно-дорадчих рад при органах місцевого самоврядування; створення спільних інформаційних баз для всіх партнерів, що взаємодіють у роботі з молоддю; використання ресурсів та приміщень установ, закладів, підприємств, організацій різних галузей (зокрема культури, освіти, соціального захисту тощо) для здійснення роботи з молоддю; адаптація нормативно-правової бази по роботі з молоддю до стандартів ЄС (в тому числі щодо делегування значної частини повноважень органів державного управління інститутам громадянського суспільства, які представляють інтереси молоді, та їх ефективної співпраці з міжнародними донорами); стимулювання вивчення та застосування кращого досвіду молодіжної роботи передових європейських (в тому числі пострадянських) країн, вироблення механізмів його відбору та імплементації.

6. Загальним правилом молодіжної роботи є можливість здійснення масового охоплення лише за умови розвиненої інфраструктури. Потреба розширення молодіжної інфраструктури до рівня її представлення своїми складовими (підрозділами, молодіжними працівниками) в усіх районах, містах та ОТГ сьогодні відмічається практично повсюдно. У цьому зв'язку в умовах децентралізації особливо важливою складовою молодіжної інфраструктури стають потужні багатofункціональні молодіжні центри з навченими молодіжними працівниками (на рівні областей, районів, міст обласного значення, селищ та сіл), здатні охопити своїм організаційним, матеріально-технічним, науково-методичним, навчальним та інформаційним потенціалом найменші ОТГ в межах відповідної території.

7. Сприяти збільшенню охоплення молодіжною роботою може поширення започаткованої вже практики оформлення рекомендацій обласної влади включати до статутів ОТГ молодіжну політику як один із пріоритетних напрямів для місцевих громад та використання інноваційних форм молодіжної роботи, великий арсенал яких розроблено та впроваджено в ряді областей, районів, міст, селищ і сіл, частково в окремих ОТГ. Наразі існують необхідні передумови для поширення цього здобутку на всі адміністративно-територіальні одиниці країни, зокрема існують: організаційна інфраструктура (підрозділи місцевих органів влади по роботі з молоддю), здатна ініціювати та координувати впровадження інновацій; підготовлені кадри цих підрозділів (хоча їх чисельність, матеріальне стимулювання, а в окремих випадках і рівень підготовки ще не повністю відповідають потребам); значна кількість активних ГО, МГО, ДГО, волонтерів (у тому числі не тільки активістів юридично оформлених молодіжних організацій, але й більш широкого кола спільнот, мереж тощо, які доцільно залучати до роботи); можливості часткової підтримки інновацій грантами донорських організацій і проєктів. Водночас цих передумов недостатньо для досягнення належного рівня охоплення молоді в масштабах країни. Необхідною умовою подальшого розвитку в перехідному періоді децентралізації до того часу, поки новостворені ОТГ не сконцентрують достатньо власних ресурсів на роботу з молоддю, залишається належне державне фінансування впровадження інновацій у реалізацію молодіжної політики на місцях. Поки у впровадженні молодіжних інновацій є значні відмінності між регіонами, навіть адміністративно-територіальними одиницями в межах однієї області, спричинені здебільшого нерівномірністю фінансового, матеріально-технічного, кадрового та інформаційного забезпечення. Нерідко впливає й організаційна причина – недостатнє використання можливостей консолідації зусиль місцевих органів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, соціальних служб та інших організацій, що співпрацюють із органами з питань молодіжної політики та молодіжними радами (місцевих політичних осередків, ГО, бізнес-структур тощо). В окремих випадках впливає обережне ставлення місцевої влади до інновацій: прихильність до традиційних форм реалізації молодіжної політики (наприклад, масових акцій) інколи відображається на розподілі ресурсів на інноваційні проєкти молодіжних підрозділів.

8. Однією з найбільш гострих на сьогодні проблем залишається забезпечення фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я молоді. У цьому зв'язку в умовах децентралізації та одночасного зрушення галузевих реформ в гуманітарній сфері (освіті, охороні здоров'я, культурі, соціальній політиці) з'являються відсутні раніше передумови для організації ефективного інтегрального (соціального, психологічного та медичного) супроводу формування здоров'я молоді на основі міжгалузевої та міжсекторальної співпраці на місцях через запровадження комплексу індивідуальних заходів, розробляти стратегію, тактику і регламенти застосування яких на основі моніторингу критеріїв медико-психолого-соціального розвитку з урахуванням місцевих особливостей здатні відповідні регіональні програми, які інтегруючи зусилля соціальних служб, медиків, освітян, психологів, родин, ГО, органів влади та самої молоді, матимуть потенціал запуску механізму колективного вирішення індивідуальної проблеми здоров'я (у широкому розумінні) молоді людини; можуть органічно доповнювати інфраструктуру власне молодіжної роботи, охоплюючи своєю діяльністю всі ОТГ відповідної території.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

У напрямі посилення національно-патріотичного виховання доцільно активніше залучати регіональні осередки інститутів громадянського суспільства відповідного спрямування до реалізації на місцях цікавих для молоді конкретних заходів; істотно збільшити участь місцевої молоді в плануванні та реалізації таких заходів; сприяти участі представників зазначених інститутів у всеукраїнських семінарах-тренінгах з національно-патріотичного виховання.

У напрямі зміцнення здоров'я молоді доцільно реалізувати на практиці відомий комплексний підхід (міжсекторальний, міжгалузевий, багаторівневий), що передбачає залучення з різних організацій медичних та соціальних працівників, педагогів, представників регіональних громад, психологів та представників самої молоді; варто також активніше залучати ГО, підтримувати волонтерство в зазначеному напрямі; ініціювати зміни щодо регламентації всіх видів реклами алкоголю та слабоалкогольних напоїв, тютюну та нездорових продуктів харчування, обмеження доступності до них молоді; запровадити широкомасштабну інформаційну підтримку пропаганди здорового способу життя та профілактики захворювань з метою формування особистісної мотивації молоді до збереження здоров'я; диверсифікувати діяльність лікувально-профілактичних закладів (в тому числі клінік, дружніх до молоді) відповідно до потреб молоді, яка проживає на території обслуговування, з урахуванням місцевих особливостей (статеві-вікового складу населення, чисельності підлітків та молоді різних соціальних груп та умов їхнього проживання тощо) і попиту на надання передбачених закладами послуг (в тому числі не лише суто медичних, а й із соціально-психологічної підтримки); розвивати надання послуг клінік, дружніх до молоді, у сільській місцевості.

У напрямі забезпечення зайнятості молоді доцільно формувати місцеві прогнози потреб економіки у робочих місцях за видами економічної діяльності та за професіями з метою задоволення попиту ринку праці та підготовки молодіжної робочої сили за перспективними спеціальностями; посилити на основі розроблених прогнозів професійну орієнтацію молоді; створювати місцеві осередки сприяння працевлаштуванню молоді на задовільні робочі місця, які формуватимуть у молодих працівників відчуття стабільності; активізувати діяльність ОТГ щодо запобігання нелегальній зайнятості та поступової дегінізації зайнятості молоді; запровадити дієві стимули зайнятості молоді як на умовах найманої праці, так і самозайнятості; підтримувати молодіжні ініціативи та сприяти професійній самореалізації й ефективному працевлаштуванню молоді через врахування її реальних потреб та наявних перспектив молодіжної зайнятості в ОТГ шляхом аналізу регіонального досвіду і вивчення кращих практик реалізації освітньо-інтелектуального та професійно-трудоного потенціалу молоді; організації держслужбою зайнятості профнавчання на замовлення роботодавців та для провадження самостійної підприємницької діяльності з урахуванням місцевих потреб.

У напрямі подолання бідності молоді та покращення її матеріального стану доцільно регулювати попит і пропозиції місцевих ринків праці че-

рез посилення взаємодії між роботодавцями та освітніми установами; створити механізм закріплення молодих фахівців на підприємствах, установах на території ОТГ (наприклад, через пільгове оподаткування молодих фахівців, які працюють в ОТГ за отриманою спеціальністю); розвивати програми підтримки молоді, яка започатковує самостійну підприємницьку діяльність у сфері малого і середнього бізнесу; запровадити місцеві доплати до виплат держслужби зайнятості для мотивації молодих безробітних у організації власної справи.

У напрямі залучення молоді до процесу децентралізації доцільно посилити її участь в обговоренні нормативно-правових засад реалізації реформи; в регламентах ОТГ передбачити процедури забезпечення належного представництва молоді, захисту її прав та інтересів, механізми узгодження потреб молоді з інтересами ОТГ в цілому; проводити навчання представників місцевої влади та молодіжних активістів щодо існуючих форм самоорганізації та участі громадськості в ухваленні та реалізації рішень, налагодження громадського діалогу, участі молоді в бюджетному процесі, моніторингу якості послуг, включення молоді у вирішення місцевих проблем.

У напрямі нормативно-правового забезпечення доцільно:

- виконавчим органам ОТГ взяти до уваги пропозиції Мінмолодьспорту щодо створення умов для соціального становлення та розвитку молоді, її залучення до прийняття рішень, підтримки молодіжних ініціатив, реалізації програми «Молодіжний працівник», розвитку молодіжної інфраструктури тощо;

- асоціаціям органів місцевого самоврядування, Мінмолодьспорту, Мінсоцполітики, Міносвіти та іншим заінтересованими органами, установами, організаціям ініціювати розробку законодавчих пропозицій із розширення повноважень органів влади ОТГ щодо координації міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії на місцях в інтересах молоді; кращої узгодженості чинних норм діяльності влади ОТГ щодо реалізації власних і делегованих повноважень у молодіжній сфері з іншими нормативно-правовими актами, зокрема в аспектах зайнятості молоді, умов її працевлаштування, забезпечення житлом, доступною та якісною освітою, надання соціальних послуг;

- ініціаторам і розробникам проекту Закону України «Про молодь» провести багатобічне додаткове обговорення за широкої участі молодих людей, організацій, що працюють із молоддю, молодіжних працівників, практичних працівників органів соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, ГО, волонтерських організацій тощо з метою достатнього відображення в нормативно-правовій базі державної молодіжної політики фахових думок щодо ефективності чинних нормативно-правових актів стосовно процесу реалізації децентралізації в контексті роботи з молоддю на місцях; осучаснення моделі реалізації державної молодіжної політики на регіональному рівні в напрямі розподілу повноважень органів державного управління з мережею організацій практичного впровадження й делегування значної частки повноважень інститутам громадянського суспільства, які представляють інтереси молоді; конструктивної взаємодії влади з молодіжними та дитячими ГО, іншими громадськими інституціями, бізнесом, окремими громадянами та з усіма іншими заці-

кавленими сторонами через механізми зміцнення підрозділів по роботі з молоддю в місцевих органах влади, активізації консультативно-дорадчих рад, запровадження дієвих заохочень для молоді, проведення моніторингу актуальних питань, розробки та реалізації (з урахуванням особливостей конкретних ОТГ) молодіжних програм і проектів регіонального та місцевого рівня, які відображують основні цілі територіальної громади та дають можливість залучити якомога більше молоді до розвитку громад; співпраці з міжнародними донорськими організаціями стосовно вдосконалення діяльності з позабюджетними джерелами фінансування молодіжної роботи (полегшення доступу ОТГ до отримання грантів, моніторинг і оцінка ефективності їх засвоєння, громадський контроль та оприлюднення результатів проектів); інформування молоді про досвід децентралізації в країнах ЄС задля ширшого залучення до участі в житті громади; координації та підтримки діяльності молодіжних і дитячих ГО у сфері національно-патріотичного виховання; унормування доцільної частки ресурсу молодіжних підрозділів органів влади в місцевих бюджетах, забезпечення громадського контролю спрямування відповідних витрат винятково на заходи соціального становлення та розвитку молоді; удосконалення силами ОТГ місцевого забезпечення доступної та якісної освіти молоді, розв'язання житлових питань, працевлаштування на перше робоче місце, в тому числі випускників навчальних закладів, які навчалися за держзамовленням, підтримки обдарованої молоді, молодіжних і дитячих ГО, молодіжних проектів, волонтерства, громадських ініціатив, створених за безпосередньої участі самої молоді.

У напрямі інформаційного забезпечення, навчання та поширення досвіду доцільно:

- створити на національному та регіональному рівнях інформаційно-консультаційний орган задля допомоги ОТГ визначитися з пріоритетними напрямками реалізації молодіжної політики та формування електронної бази розроблених і впроваджених інноваційних форм молодіжної роботи з методичними рекомендаціями щодо їхньої реалізації та експертними оцінками ефективності впровадження; адміністрування відповідного інтернет-форуму для обговорення оприлюднених у базі інноваційних форм молодіжної роботи та як платформи ефективної комунікації молоді з бізнесом і владою; забезпечення вільного доступу до цього інтернет-ресурсу всіх користувачів;

- рекомендувати підрозділам по роботі з молоддю органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування всіх рівнів користуватися зазначеними інтернет-ресурсами, поповнювати базу прикладами власного досвіду, формувати оцінки проектів, обговорювати їх на відповідному інтернет-форумі, залучати до цього активних членів місцевих осередків ГО, волонтерів та представників усіх інших заінтересованих організацій; на основі аналізу зазначеної бази формувати вихідні матеріали для проведення щорічного всеукраїнського конкурсу інноваційних форм молодіжної роботи з відповідними етапами місцевого рівня;

- започаткувати всеукраїнське інтернет-видання інноваційних форм молодіжної роботи; популяризувати на всіх рівнях органів державної влади й місцевого самоврядування доцільність впровадження інновацій у реалізацію молодіжної політики на місцях, в тому числі необхідність підтримки молодіжних ініціатив через розподіл ресурсів на місцеві інноваційні про-

екти своїх молодіжних підрозділів; постійно оцінювати задоволення молоді станом реалізації державної молодіжної політики на місцях з оприлюдненням результатів у вільному доступі;

- підготувати методичні матеріали для органів державної влади й місцевого самоврядування щодо ініціювання та координації впровадження молодіжних інновацій шляхом консолідації зусиль організацій, що працюють з молоддю, місцевих органів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, соціальних служб, молодіжних рад щодо перспективної моделі реалізації молодіжної політики та кращого міжнародного і національного досвіду її впровадження;

- посилити підготовку кадрів по роботі з молоддю через організацію постійно діючого всеукраїнського тренінгу з інноваційних форм молодіжної роботи з подальшими тренінгами на місцях силами навчених тренерів.

У напрямі фінансового забезпечення варто спрямувати на час перехідного періоду децентралізації належну частку державного фінансування впровадження інновацій у реалізацію молодіжної політики на місцях з поступовим її зменшенням по мірі зміцнення власних ресурсів новостворених ОТГ, достатніх для спрямування на впровадження інноваційних форм роботи з молоддю на місцях, маючи на меті досягнення в перспективі потрібне охоплення молоді в масштабах країни.

У практичній діяльності органам влади ОТГ в розбудові складових інфраструктури молодіжної роботи варто приділити особливу увагу підтримці та розвитку наявних і створенню нових багатофункціональних молодіжних центрів (з навченими молодіжними працівниками та мобільними консультаційними пунктами), що в умовах децентралізації може бути ефективним засобом забезпечення на відповідній території максимального охоплення поселень різної величини організаційною, матеріально-технічною, науково-методичною, навчальною та інформаційною підтримкою всіх напрямів діяльності (в тому числі, навчання за програмою «Молодіжний працівник», надання на місцях соціальних послуг, розвитку МГО та ДГО, поширення міжгалузевого та міжсекторального використання накопиченої інформаційно-методичної бази, практичної реалізації гуртково-клубної роботи тощо); в процесі модернізації або реформування наявних і створення нових осередків молодіжної інфраструктури оптимальну форму їх найбільш ефективного функціонування (окрема комунальна установа чи на базі діючих структур тощо) доцільно обирати винятково з урахуванням місцевих ресурсів та особливостей на основі громадського обговорення за участі самої молоді в прийнятті відповідних рішень; недоцільно відкладати задоволення потреби розвитку молодіжної інфраструктури в ресурсне обмежених ОТГ до часів набуття ними достатньої економічної спроможності і в цьому зв'язку одним із тимчасових заходів щодо представлення молодіжної інфраструктури своїми складовими (підрозділами, молодіжними працівниками) в усіх районах, містах та ОТГ може слугувати започаткована практика оформлення рекомендацій обласної влади включати до статутів ОТГ роботу з молоддю як один із пріоритетних напрямів діяльності місцевих громад.

ДОДАТКИ

2.1. Інфраструктура молодіжної роботи

Додаток 1

Основні риси молодіжної політики, згідно з підходом «молодіжна участь» (за даними Державного інституту сімейної та молодіжної політики⁹⁵)

Молодіжна участь – це надання можливості молодим людям впливати на питання, які стосуються їхнього життя через участь у прийнятті рішень або особисту діяльність, що впливає на їхнє життя. Участь молоді має розглядатися з точки зору її активного залучення. Це означає, що молоді люди не просто пасивно беруть участь у запропонованих проектах, а безпосередньо працюють у процесі визначення потреб, дослідження рішень і планування діяльності в межах організації або спільноти.

Переглянутою Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях звертається увага на те, що для активізації участі молодих людей повинні бути створені певні структури, яким має надаватися підтримка, – молодіжні парламенти, ради, форуми тощо. Вони можуть мати різні форми, залежно від потреб молодих людей і зацікавленості влади. Українською важливо, щоб ці структури були гнучкими та могли змінюватися, залежно від потреб і уявлень залучених до їх діяльності молодих людей. У всі структури повинні бути включені представники молоді, які мають різні походження та життєву ситуацію. Розробка молодіжної політики за участю молоді як на регіональному, так і на державному рівнях має відбуватися за принципом «нічого, що стосується молоді, не вирішується без молоді», а також обов'язково враховувати оцінку молодіжних потреб.

В Україні з метою залучення молоді до прийняття управлінських рішень з молодіжної проблематики та здійснення контролю за їх виконанням на регіональному рівні діють консультативно-дорадчі органи та громадські ради з питань молодіжної політики, органи молодіжного та студентського самоврядування⁹⁶. Співпраця структурних підрозділів органів влади та осередків молодіжного представництва здебільшого спрямована на організацію та проведення спільних молодіжних заходів. Також враховується думка молоді при розробці обласних цільових програм, обговоренні проєктів щодо реалізації молодіжної політики; обговоренні та розробці пропозицій щодо нормативно-правових документів, які розробляються для молоді;

⁹⁵ Інформаційно-аналітичні матеріали ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» від 07.07.2017 № 153/01/82-10

⁹⁶ Стратегічні пріоритети молодіжної політики: освіта, зайнятість, житло: щоріч. доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2013 року) / М-во молоді та спорту України, Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Надтока Г.М., д. істор. н., гол. ред. колегії; Болтівець С.І., д. психол. н.; Рябенко В.О.; Митрофанський С.В., Білий А.І., Мироненко Р.А., Галайко Б.М.]. – К., 2014. – 359 с.

розгляді актуальних молодіжних проблем і пошуку шляхів їх вирішення; наданні підтримки молодіжним ініціативам; проведенні конкурсу проєктів для громадських організацій.

Соціологічні дослідження фіксують зростання чисельності молоді, залученої до діяльності організацій громадянського суспільства: якщо у 1996 р. чисельність молодих людей у віці 18–35 років, які були активними членами ГО⁹⁷, становила 11%, то в 2011 р. цей показник дорівнював 21,5%, а за результатами 2015 р. вже 37,0%. За даними соціологічного дослідження «Молодь України – 2015»⁹⁸, участь хоча б в одному виді суспільної діяльності на рівні громади за останні 12 місяців брав кожен другий опитаний (54%). Найчастіше молоді люди були учасниками громадських ініціатив, спрямованих на підтримку: армії (36%), розвиток інфраструктури у місці проживання (19%), допомогу переселеним особам та/або жертвам воєнних дій (16%), допомогу дітям і дорослим у кризових ситуаціях (крім переселених осіб – відповідно, 16% і 15%), політичні акції та екологічні акції (відповідно, 14% та 13%).

Водночас фахівці молодіжної сфери визнають ряд проблемних питань, що обмежують молодіжну участь на регіональному рівні:

- нерозвинена адміністративна практика залучення організацій громадянського суспільства до ухвалення рішень, що стосуються молоді;
- відсутність дієвих механізмів впливу представників молоді на прийняття рішень на рівні територіальних громад, не впроваджується практика громадських обговорень;
- у представників громадських об'єднань не сформована відповідальність щодо молодіжного представництва, низька культура комунікації, конкуренція та захист власних інтересів;
- молодіжні громадські організації не створюють ефективних об'єднань для представництва інтересів молоді, координації діяльності;
- відсутні постійно діючі майданчики для спілкування з владою, низька ефективність діяльності громадських і молодіжних рад.

---

⁹⁷ До організацій громадянського суспільства при опитуванні віднесено: спортивні організації або організації, пов'язані з проведенням дозвілля, релігійні або церковні організації, організації, пов'язані з освітою, мистецтвом, музикою, профспілки, політичні партії, організації з охорони навколишнього середовища, професійні об'єднання, благодійні або гуманітарні організації, організації споживачів, групи допомоги, взаємодопомоги.

⁹⁸ Аналіз результатів дослідження «Молодь України – 2015», проведеного GfK Ukraine на замовлення Мінмолодьспорту за підтримки системи ООН в Україні. – 15.12.2015. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.gfk.com/uk-ua/insights/news/doslidzhennja-molod-ukrajini-2015/>.

2.1. Додаток 2

Основні риси програми «Молодіжний працівник»

Програма «Молодіжний працівник» є складовою затвердженої постановою Кабінету Міністрів України Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки⁹⁹ і являє собою національну навчальну програму для фахівців, які працюють з молоддю. Програма базується на принципах міжсекторального та міжгалузевого партнерства; у межах її реалізації фахівців, які працюють з молоддю, виокремлено в професійну групу, а молодіжну роботу – в професійний напрям; відповідно, виникає потреба в спеціально підготовлених фахівцях.

Програма визначає, що молодіжний працівник – це спеціаліст, який працює з молоддю та організовує молодіжну роботу в громаді, має відповідний рівень підготовки до такої роботи. Метою діяльності молодіжного працівника є формування та реалізація місцевої та регіональної молодіжної політики, створення умов для всебічної самореалізації молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів і прав молоді¹⁰⁰.

Основне завдання Програми – формування системи неформальної освіти з підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з молоддю. Оскільки до участі у навчанні залучаються представники державного та громадського сектору, таке поєднання формує командний, міжсекторальний підхід у організації молодіжної роботи на регіональному рівні.

Цільова аудиторія Програми: лідери та активісти громадських і благодійних організацій, які працюють з молоддю; державні службовці, відповідальні за реалізацію молодіжної політики на місцевому та регіональному рівні; працівники інших організацій, залучених до роботи з молоддю, незалежно від форми власності. Близько 30% випускників Програми – це представники безпосередньо не пов'язаних з молодіжним сектором професій (бібліотечна справа, журналістика, освіта, громадський сектор тощо), що вказує на наявність значного потенційного ресурсу для посилення молодіжної роботи.

Програма передбачає, що виконками ОТГ забезпечують розвиток і діяльність молодіжної інфраструктури (молодіжні центри та працівники); молодіжна робота може провадитися на базі будь-яких наявних у населеному пункті об'єктів соціальної сфери (клубів, бібліотек, виконкомів, центрів соціальних служб тощо, але з досвіду діяльності молодіжних центрів в Україні відомо, що однією з умов ефективної роботи центру є окреме приміщення, розташоване в доступному та досяжному для молоді місці); напрями молодіжної роботи повинні формуватися відповідно до потреб та інтересів молоді даної громади, а результати періодично оцінюватися за відповідними критеріями (до проведення оціночних досліджень варто залучати викладачів і студентів навчальних закладів).

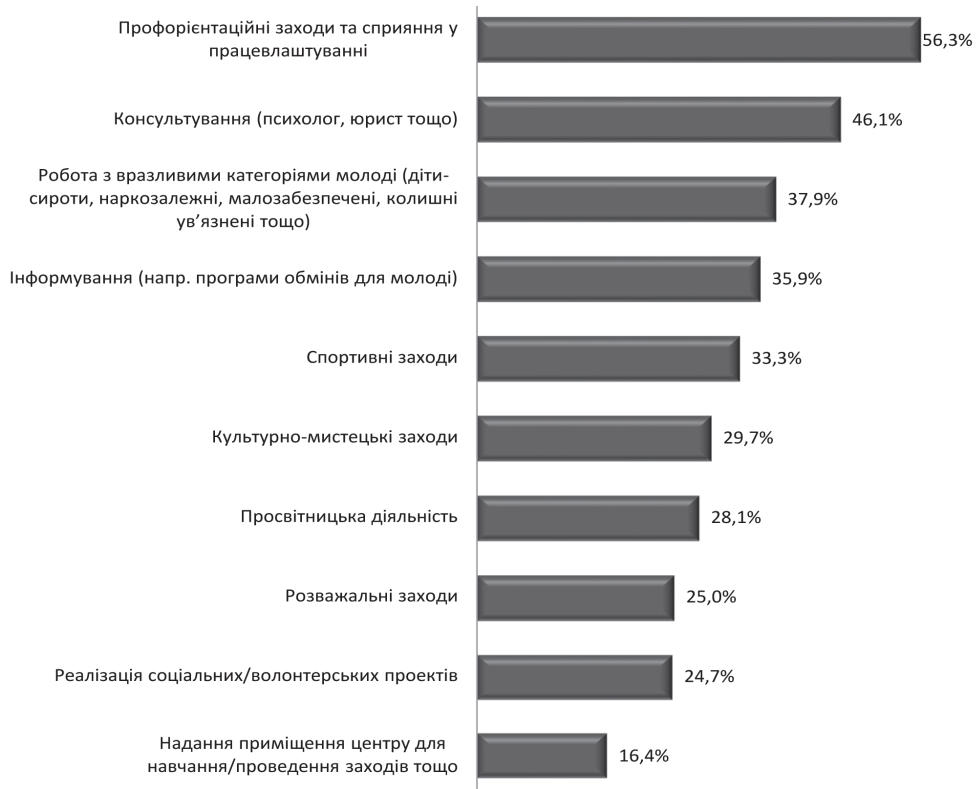
⁹⁹ Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 18.02.2016 № 148.

¹⁰⁰ Навчальна програма «Молодіжний працівник». [Електронний ресурс]. – Доступний з: www.youth-worker.org.ua.

2.1. Додаток 3

Бажані пріоритети діяльності молодіжних центрів

Розподіл відповідей на запитання: «Які послуги для молоді, на Вашу думку, має надавати молодіжний центр?»,% (за результатами Всеукраїнського соціологічного дослідження «МОЛОДЬ УКРАЇНИ – 2017», проведеного Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Мінмолодьспорту (опитано 2 000 респондентів))

2.1. Додаток 4

Суб'єкти молодіжної роботи ¹⁰¹

I. Установи та заклади		Напрями молодіжної роботи
Напрями діяльності	Заклади	
Адміністрування (державні адміністрації)	<i>Консультативно-дорадчі органи</i> громадські ради, координаційні ради з питань молодіжної політики, координаційні ради з питань національно-патріотичного виховання молоді	Координація взаємодії, визначення перспективних напрямів молодіжної роботи, розробки цільових програм; розгляд актуальних молодіжних проблем та шляхів їх вирішення; підтримка молодіжних ініціатив
	Програми по роботі з молоддю	Організаційне та фінансове забезпечення молодіжної роботи
Робота з молоддю	Конкурс проектів громадських організацій, що працюють з молоддю	Організаційна та фінансова підтримка молодіжних ініціатив
	<i>Молодіжне представництво:</i> молодіжні ради/молодіжні колегії, студентські ради/парламенти	Розгляд актуальних молодіжних проблем та шляхів їх вирішення; лобювання молодіжних інтересів
Фізкультура і спорт	Молодіжні центри	Проведення молодіжних заходів; реалізація окремих напрямів роботи з молоддю (національно-патріотичне виховання; профорієнтаційна робота; неформальна освіта тощо)
	Центри/клуби по роботі з дітьми та молоддю за місцем проживання	Сприяння працевлаштуванню молоді
Культура	Молодіжні центри праці	Фізичний розвиток, здоровий спосіб життя
	Дитячо-юнацькі спортивні школи	Підтримка творчо обдарованої молоді, розвиток творчих здібностей молоді
Культура	<i>Фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заклади:</i> басейни, стадіони, спортивні майданчики, тенісні корти, футбольні поля, спортивні зали, приміщення для фізкультурно-оздоровчих заходів, спортивні бази, льодові стадіони, стрілецькі тир	Інформаційна підтримка, молодіжні заходи
	<i>Мережа закладів культури:</i> музичні школи, художні школи, школи мистецтв, клуби за інтересами, будинки культури	Проведення змістовного дозвілля
	публічні бібліотеки	
	кінотеатри	
	театри	
	місця масового відпочинку: парки культури та відпочинку	

¹⁰¹ Розробка Державного інституту сімейної та молодіжної політики за результатами опитування спеціалістів управлінь/відділів, які працюють з молоддю, «Інституту громадянського суспільства», проведеного у форматі он-лайн у березні – квітні 2016 р., та соціологічного дослідження «Аналіз соціального середовища Дніпровського району м. Києва», проведеного в січні – лютому 2016 р.

Освіта	<i>Навчальні заклади:</i> загальноосвітні школи, ПТУ, ВНЗ	Навчання, виховання
	<i>Заклади позашкільної освіти:</i> Центри дитячої та юнацької творчості, гуртки, юнацькі хореографічні школи, станції юних техніків, спортивні школи комунальної форми власності	Підтримка творчо обдарованої молоді, розвиток творчих здібностей молоді
	Центри зайнятості	Професійна робота, працевлаштування
Соціальний захист	Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	Юридичне консультування, психологічне консультування, інформаційні послуги, гуманітарна допомога/благодійні заходи, групи взаємодопомоги, групова консультація, тематичні інформаційні заходи та тренінги для молоді
	Служба у справах дітей	Лекції щодо здорового способу життя, профілактики негативних явищ та правових порушень серед підлітків

2. Інститути громадянського суспільства

Організації громадського суспільства	Благодійні фонди, громадські організації, молодіжні та дитячі громадські організації	Благодійна допомога, соціальні проекти, молодіжні заходи різного спрямування, національно-патріотичне виховання, профілактика негативних явищ серед молоді, розвиток громадської активності молоді, волонтерського руху, підтримка творчо обдарованої молоді, розвиток творчих здібностей молоді, освітні заходи (тренінги, семінари, навчання)
	Релігійні громади	неформальна освіта, проведення молодіжних заходів, інформаційно-просвітницькі заходи, благодійні акції, соціальні проекти, надання допомоги соціально-незахищеним категоріям молоді, національно-патріотичне виховання, організація змістовного дозвілля молоді та оздоровчих таборів
Засоби масової інформації	Центральні/регіональні газети	Інформування населення щодо молодіжної роботи, розміщення соціальної реклами, запис молодіжних телепрограм, проведення тренінгів, проведення тематичних інформаційних кампаній, пропаганда у молодіжному середовищі здорового способу життя і патріотизму, висвітлення молодіжних здобутків
	Центральні/регіональні програми телебачення	
Бізнес-структури	Центральні/регіональні радіопрограми	Спілкування у соцімережах, отримання інформації
	Інтернет	
		Спонсорська та благодійна підтримка, проведення заходів для молоді, неформальна освіта молоді з питань підприємницької діяльності, підтримка та наставництво молоді

3.1. Додаток 1

Перелік основних актів нормативно-правового забезпечення реалізації молодіжної державної політики.¹⁰²

1. Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні від 15.12.1992 № 2859-XII.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-XII.
3. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 № 281-XIV.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII.
6. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР.
7. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI.
8. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3808-XII.
9. Закон України «Про туризм» від 05.09.1995 № 324/95-ВР.
10. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI.
11. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI.
12. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III.
13. Постанова Верховної Ради України від 12.05.2015 № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді».
14. Указ Президента України від 22.06.1994 № 323/94 «Про День молоді».
15. Указ Президента України від 16.06.1999 № 659/99 «Про День студента».
16. Указ Президента України від 06.10.1999 № 1284/99 «Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій».
17. Указ Президента України від 06.10.1999 № 1285/99 «Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді».
18. Указ Президента України від 24.04.2000 № 612 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді».
19. Указ Президента України від 02.08.2000 № 945/2000 «Про гранти Президента України для обдарованої молоді».
20. Указ Президента України від 29.03.2001 № 221/2001 «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики».
21. Указ Президента України від 25.10.2002 № 948/2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді».
22. Указ Президента України від 28.03.2008 № 279/2008 «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні».
23. Указ Президента України від 06.01.2010 № 6/2010 «Про деякі заходи щодо сприяння вирішенню актуальних питань молоді».
24. Указ Президента України від 27.09.2013 № 532/2013 «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року».

¹⁰² Складено за даними структурних підрозділів, які реалізують державну молодіжну політику, обласних, Київської міської державних адміністрацій.

25. Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності».
26. Указ Президента України від 12.06.2015 № 334 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді».
27. Указ Президента України від 13.10.2015 № 580 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки».
28. Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні».
29. Розпорядження Президента України від 29.06.2001 № 173/2001 «Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді».
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.1992 № 369 «Про сприяння розвиткові молодіжного житлового будівництва України».
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.1999 № 1059 «Про стан реалізації державної молодіжної політики».
32. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.2001 № 584 «Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла».
33. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 № 899 «Про затвердження Типового положення про молодіжний трудовий загиб».
34. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1333 «Про премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України».
35. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2016 № 148 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».
36. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та творчими спілками, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка».
37. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2012 № 967 «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013–2017 роки».
38. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 № 92 «Про заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентської сім'ї».
39. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.11.2010 № 2140 «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки».
40. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2015 № 737-р «Про призначення Премії Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України».
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 1018-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки».
42. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1400-р «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2016 рік».
43. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 898-р «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2017 рік».

Для нотаток

ІНФОРМАЦІЙНЕ ВИДАННЯ

МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ГО «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ЯРЕМЕНКА»

Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації

**Щорічна доповідь Президентові України,
Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України
про становище молоді в Україні**

(за підсумками 2016 року)

Літературний редактор – Г. О. Городня

Здано до складання 01. 11. 2017 р.
Підписано до друку 07. 11. 2017 р.
Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook.
Ум. друк. арк. 8,13. Обл.-вид. арк. 9,66.
Наклад 150 прим. Замовне. Зам. №6328

Видавець і виготовлювач ТОВ «Терно-граф»,
свідоцтво суб'єкта видавничої справи ТР № 24
від 28. 12. 04 р.
46400, м. Тернопіль, вул. Текстильна, 18,
тел. (0352) 51-91-65, 51-91-66
e-mail: terno-graf@ukr.net